

KNIHA ČTVRTÁ.

DŮCHODY BERNÍ.

ROZDÍL I.

POPLATKY.

§. 18. CO JEST POPLATEK ?

Přehled. Definice poplatku; úhrada daňová — úhrada poplatková. — Historické základy poplatků, sportule a taxy. Historie kolku. Moderní pojímání poplatků. Nepravé poplatky. Obtíže v praxi.

Vývoj theorie poplatků; německá literatura v popředí.

Poplatek jest podatek, kterýž občanům zvláště a podle zásady specialné úplatnosti ukládán jest k úhradě nákladů veřejných tehdy, když sami způsobují činnost orgánův aneb užívají institucí veřejných, aniž šlo o výkony neb užitky rázu hospodářského.

Praveno v definici, že jde o podatky (povinné platy veřejné) placené *zvláště*; tedy nikoli tak všeobecně, jako při daních, aby ku placení přidržovány byly celé skupiny občanů na př. nabývatele určitých výnosů (rolníci, majitelé domů a pod.); naopak, zvláště někteří povinni jsou platiti a to z největší části za podmínek, jež sami teprve učiní existentními, způsobující činnost nebo ve svůj obzvláštní prospěch užívající orgánův nebo zařízení veřejných.

Mluveno dále o činnosti orgánův aneb o užívání institucí veřejných, kdež nejde o výkony neb užitky *rázu hospodářského*; tím označeno, že placení poplatků upíná se na ony instituce veřejné a na ony funkce orgánův veřejných, jež počítány

ku primární, základné, podstatné působnosti obcí (státu, v. §. 1., nižších obcí, náboženských obcí). Cílem těch institucí a výkonů jest především zachovávání právního řádu v nejšířším slova smyslu a uhájení samostatné individuality státu (Rechts- und Machtzweck), jak toho vyhledává neodvislá existence a pokojný vývoj společnosti. K těmto působnostem obcí všeho způsobu dnešního dne více než dříve druží se péče o tělesný, rozumový a mravní vývoj občanů, jejímž praktickým zjevem jsou instituce zdravotnické, vzdělávací (školské především) a náboženskomravní. Jde tudíž o činnosti a instituce veřejné, jež nemají povahy výrobní, jichž bezprostředným výsledkem není ekonomický prospěch občanů, jaký pochází na příklad z dopravy zboží nebo zpráv, z ověření ryzosti drahého kovu a j., nýbrž kde buď běží o sdělování všeobecných podmínek pro koexistenci společenskou, buď o tělesné, intelektuální a mravní prospěchy jednotlivců.

Netřeba doličovat, že instituce takové, třeba in concreto fungovaly zhusta a očividně ve speciálním interessu jednotlivců, jsou dojista i s prospěchem všeobecným, jsouce netoliko všem v daném případě k dispozici, nýbrž majíce nad to samým svým trváním a působením i tichý, snad ani ku vědomí všech individuí nepronikající vliv všeobecný (soudy, úřady správní — stálý dozor a bdění, škola a samovolná propagace vědomostí a vzdělání). Tento generální ráz prospěchu ukazuje k tomu, aby náklady institucí těch rozepsány byly na občany (participienty) také ve formě danové, t. j. také podle zásady generální úplatnosti;

leč na druhé straně bývá příliš zřejmo, že jednotlivci v daném případě z institucí těch mají praecipuální, obzvláštní nadprůměrný prospěch, jenž ukazuje ku zvláštní, nadprůměrné odplatě — a tou jest poplatek, o který právě nyní jde. V tom smyslu rozuměti sluší znaku „*podle zásady speciální úplatnosti*“, jenž pojat byl do definice. Nejde o napodobení soustavy soukromohospodářské, kde speciální úplatnost v plné ryzosti jeví se při směnách při kterých za normálních poměrů úplata rovna plné hospodářské hodnotě směněného statku (tržní ceně); vždyť hospodářské směnné hodnoty označených mimohospodářských výkonů státních vyšetřiti nelze a kdo by chtěl jejich hodnotu užitnou při každém uživateli stanoviti? Ani tak nelze rozuměti speciální úplatnosti, jako při mnohých úplatách, jež jsou obcím příjmy domaniovými, kterýmiž uhrazuje se alespoň všecek dopodrobna vypočtený a vypočitatelný výrobní náklad skýtaného prospěchu. Nejspíše lze učiniti přirovnání k úplatám za užívání domania kommunikačního (cest) shora označeného. Z toho, co řečeno, vysvítá, že o uhrazení nákladův institucí, o nichž mluvíme, dělí se jakýmsi způsobem důchody daňové a důchody poplatkové; poplatky pak stojí uprostřed mezi pravou a plnou úplatou speciální a úplatou generální.

Pro praktickou nauku a politiku finanční záleží největší obtíž v tom, jak stanoviti hranici mezi poplatkovou a daňovou úhradou nákladů, jež způsobují řečené působnosti a zařízení veřejná a jak — kdyby ta otázka byla rozřešena — stanoviti in

concreto výši jednotlivých poplatků? Právě-li běžná nauka, že poplatek má rovnati se nákladu, způsobenému správě veřejné skrze jednotlivce, není to správné, protože neponecháno místa daňovému podílu v úhradě, který vedle poplatku v našem obmezeném slova smyslu v praxi nejen velmi zhusta se objevuje, nýbrž, jak jsme ukázali také v plné míře bývá odůvodněn; ovšem tato běžná nauka má postavení těžké a sama sobě staví praemissy pro neurčitost a nejednotnost pojímání, protože počítá k poplatkům i velikou část domaniových důchodů, při kterých arcif úplná úhrada jest nejen žádoucí, nýbrž i obvyklou (viz §. 6. a 7.).

Dva jsou hlavní kořeny v historickém vývoji poplatků, jež oba tkví v půdě soukromohospodářského pojímání státu a veřejných funkcí a úřadů, odpovídavšího nepokročilosti politické pospolitosti a politických ideí. Předně: veřejní zřízení zhusta odkázáni bývali pro výživu svoji z části nebo zcela na platy (sportule), které vybírali pro sebe z jednotlivých úředních funkcí svých (soudy, zápisy, viz na př.: *Všehrd*, kniha VIII. kap. 32 n. n.); s tím v těsné spojitosti jest jev, že úřadové stávali se prodejními; ve sportulích nalézal úředník úrok i amortisaci summy, kterou byl za úřad zaplatil králi nebo jinému. Za druhé: králové udílení rozmanitých milostí, výhod, výsad, titulů, konečně i úřadův užívali k tomu, aby vybírali jakoby odplatou všelijaké dávky (později často po výtce taxami zvané); ony taxy ve skutečnosti nebyly zhusta nic jiného, než prosto pevně určené ceny (taxy,

sazby) za výhody králem poskytnuté (šlechtictví, úřady, důstojenství, titule, městská nebo cechovní privilegia, dispensace a mn. j.). Byla to pohodlná a nikterak nákladná příležitost, z výsostních práv královských způsobem velmi výdatným těžití pro finance a bývalo jí také nejhojněji využíváno (prodávání titulů šlechtických ve všech snad zemích; ve Francii obzvláště těženo v XVII. a XVIII. věku z udílení práv cechovních a mistrovských). Když postupem centralisace a lepší úpravy správy dostalo se úředníkům pevných platů a když vůbec ono zistné využívání panovníčí svrchovanosti pominulo: stát sportule (poplatky úřední) zabíral pro sebe a taxy nevymizely sice, ale přestaly býti cenou, za kterou každý mohl koupiti to, zač se platívaly. Počet poplatkův úředních rozmnožil se tlakem finanční potřeby a zejména za pomoci kolkovaného papíru a později prostých kolků. Užívání kolkovaného papíru zdá se poprvé vyskytlo se v Nizozemí v prvých létech XVII. věku (1624) a poměrně velmi záhy se rozšířilo po všech zemích evropských (i na Rusi реповая бумага již 1699 zavedena); v „království českém i zemích jemu inkorporovaných, jakož i v ostatních dědičných zemích“ zavádí jej Leopold I. patentem ze dne 23. července 1686, protože prý tento „pečetěný papír“ v jiných zemích k lepšímu autentisování při vyšších i nižších soudech převýborně se osvědčuje. Ale ozývaly se proti němu hojné stesky a tak už r. 1693 tato dávka byla zrušena a nahrazena daní resp. clem ze všeho papíru (18 kr. z pijavého, 6 zl. z nejlepšího papíru od rysu), kterážto daň

prý „obecného člověka pramálo nebo nijak netíží“; ovšem kolkový plat podle znění patentu z r. 1686 netížil jej naprosto, nýbrž dopadal jenom na vyšší stavy, protože „chudý sedlák a poddaný měšťan“ byl ho výslovně sprostěn. Ale 1748 povoluje J. Veličenstvo stavům českým, aby po způsobu „der mehresten Königreiche, Republiken und Fürstenthümer“ sobě v Čechách zavedly a vybíraly platy pomocí kolkového papíru pro úhradu nákladů zemských. Od r. 1784 rozšířeno užívání kolku, jenž náležel státu, tím že nařízeno, aby nejen listiny, jež k úřadům a soudům se podávají, nýbrž vůbec všechny právní listiny — třeba k úřadům se nedostaly — byly opatřeny kolkem; určeny čtyři stupně kolku (3 kr., 15 kr., 1 zl., 2 zl.) a užití se mělo rozdílného kolku a) podle osobní vlastnosti vydatele listiny b) podle obchodu, v němž jest vydána c) podle hodnoty předmětu d) podle povahy listiny samé. R. 1789 zavedeno kolkování novin (1/2 kr.) brošur a „komedií“ (1 kr. od archu). O taxách vydán jednotný řád v listopadu r. 1787; ještě však zachována hojnost úředních tax náležejících úředníkům.

Čím více moderní stát se demokratisuje, tj. sa pokládán za instituci, jejíž výhody pokud možná stejnoměrně bohatým i chudým mají býti přístupnými, tím více proniká i v praxi úsilí, by poplatky byly mírnými a nezdržovaly svou výší občany od užívání těch kterých veřejných institucí; čím více zajisté poplatků velikou a mnohým nedostatečnou summou svou překáží jednotlivcům, aby specialných výhod z veřejných zařízení (ku příkladu:

domáhání se práva při soudech, passů cestovních, vyučování školského a j.) účastnými se nestali, tím více maří se i všeobecné prospívání těch institucí; vždyť odpůrcové poplatků dokazují přímo, že z existence na př.: řádných soudů nemá zvláštního většího prospěchu ten, kdo jich jako žalobce, exekvent atd. nešťastnou náhodou užívá a užívati musí, nýbrž naopak ten, kdo jich užívati nemusí, protože dlužníky jeho právě řádné a rychlé soudnictví už napřed zdržuje od neplacení a průtahů. Proto dospívá se nejenom k jakémusi přizpůsobování výše poplatků k majetkovým poměrům jednotlivců (na př.: úplná sleva soudních poplatků poskytovaná chudým) a ke přizpůsobování platu k obtížnosti, nákladnosti trvání a risku funkcí úředních (pře bagatelní, drahé soudy vyšších stolic), než i k tomu, že poplatky stanoví se tím níže, čím hustěji vyskytují se styky občanů s těmi právě institucemi a orgány veřejnými, jež jsou titulem poplatků; a naopak mohou býti tím vyššími, čím sporadičtěji se ony styky objevují; v onom případě jde více a více o interessy všeobecné a tím větší měrou lze uvaliti úhradu nákladů na úplatu generálnou (daně) místo na speciálnou úplatu poplatkovou; v tomto případě jde rozhodněji o speciálné interessy některých jednotlivců a tudíž jest více místa pro speciálné úhrady poplatkové.

Z pojmu nahoře vyměřeného plyne, že poplatek je příspěvkem k nákladům, jež jednotlivec způsobil právě veřejné tím, že ji uvedl v činnost nebo jejích zařízení užil. O poplatku tedy patrně

lze mluvití správně jen tehdy, když takové styky občanů se správou veřejnou jsou věcně (materiálně) odůvodněny, když veřejným řádem jsou podmíněny, občanem samým obmýšleny, žádány nebo zaviněny. Avšak je známo — a doložili jsme to právě starším příkladem z. r. 1784 — že vybíraly se a vybírají platy zvané „poplatky“, i tehdy, když není vůbec styku občanů s institucemi veřejnými a rovněž je známo, že správa veřejná (finanční) začasto příkazující nutí občany k formálním stykům s orgány veřejnými, buď aby nabyla formálního titulu pro vybírání dávky, jež pak na oko podobá se poplatku, buď aby kontrolováno bylo konání občanů (obzvláště majetkový obchod), jež podrobeno jest nějaké dani (dani obchodové: úřední kolkování blanketů směncných, kolkování a zapisování smluv do register úředních a pod.) V takových případech přese všechnu vnější a slovnou podobu a shodu nemáme ovšem činiti s poplatkem, nýbrž s daní; zvláště nápadným příkladem posléze řečeného druhu jest enregistrement ve Francii t. j. povinné zapisování listin do úředních zápisů spojené s vybíráním „poplatku“. Vůbec poplatky rády splývají s daněmi (tak zv. obchodovými), takže pak ve platu jest sice jakýsi ingrediens povahy poplatkové, kdežto převážný zbytek má povahu daně: čím více výška poplatku spravuje se majetkovým významem, který má určitý akt, objekt to poplatku, pro občana (hodnota rozsudkem přiřčená, hodnota v zapsané — enregistrované — listině vytknutá, hodnota práva k pozemkům zapsaného do knih pozemkových atd., kolikerá proportionálná nebo pro-

gressivná sazba poplatků) a čím méně je věcného styku občana se správou veřejnou, tím spíše máme činiti s daní a nikoli s poplatkem.

Rozeznati ve skutečnosti, co je poplatkem a co daní, bývá pro dvojí okolnost ještě těžší: předně pro libovolnost a nedůslednost praktické terminologie, jež poplatkem nazývá i opravdové poplatky i mnohé přímé daně obchodové i mnohé daně nepřímé a po druhé pro okolnost souvislou s první, že poplatek zhusta vybirán jest v téže formě kolku (zakoupením kolku t. j. o sobě bezcenného znameni), v níž některé daně a i příjmy výrobní (kolkové známky poštovní a telegrafní) vybirány jsou; ba stalo se i, že kolek — jenž naprosto není než formou pro vybirání rozmanitých příjmů veřejných — označován za zvláštní samostatný poplatek nebo daň (daň kolková, poplatek kolkový, Stempelsteuer, Stempelgebür) a tím ovšem zmatek nemálo rozmnožen.

Odloučení poplatku, neúpravného to a krivolakého letorostu na kmenu financí, jako zvláštního druhu příjmů berních od daní je dílem a zásluhou německé literatury finanční (*Rau*). Že jsou znaky, které podstatně liší poplatky od daní, vyplývá z toho, co shora řečeno; proto nelze za správné pokládati úplné přehlížení těch rozdílností, ve kterém si dosud libuje skoro bez výminky literatura francouzská i anglická. Ovšem ani německý pojem Gebühr (poplatek) nemá posud pevného ohraničení ani pevného významu. *Wagner* definuje: Die Gebühren sind Abgaben, welche von Einzelnen oder

Gruppen von Einzelnen als ein specielles Entgelt eines ihnen vom Staate geleisteten Dienstes oder einer durch sie dem Staate verursachten Ausgabe (Kostenprovokation) bei der Ausübung einer Staats-thätigkeit in einer von der Staatsgewalt einseitig bestimmten Weise und normirten Höhe erhoben werden. Že W. mnohé — ale přece zase ne všechny jaksi stejnorodé příjmy domaniové počítá k poplatkům, známo z §. 7.; také pokuty řadí mezi poplatky, jakkoli povaha pokut je dočista jiná — nikoli náhrada způsobených nákladů, nýbrž majetková újma, kterou pyká kdo za porušení řádu právního. Za to však ledacos má do sebe, že Wagner přiklonil k poplatkům příspěvky, ale ovšem měl by po soudu našem tak činiti jen s příspěvky rázu berního.

Schall (Schönbergs Handbuch der polit. Oekon.) stojí v podstatě na stanovíšti, jež tuto bylo zaujato, jenže příliš obmezuje poplatky na činnosti veřejné, jež náležejí ku „Rechts und Macht-Zweck“ státu, takže nenalézá místa pro poplatky z institucí zdravotnických, z vyučování, ústavů vzdělávacích a náboženských.

V literaturách ostatních — vyjímajíc ruskou a polskou (viz §. 7.) — zdá se, že jediný *Cossa* přijal německý názor o zvláštním postavení poplatků vedle daní, (ovšem ve smyslu asi *Wagnerově*) a praví: Chiamasi tassa la retribuzione dei servizi pubblici particolari, che i privati ricevono sopra loro domanda. Le tasse differiscono quindi dalle imposte: 1° per l'oggetto, trattandosi di servizi particolari e richiesti e non già di un com-

plesso di servizi coattivamente offerti; 2° pel criterio del riparto, che è l'entità della spesa provocata e non già quella delle ricchezze dei contribuenti.¹⁷⁾

§. 19. SOUSTAVA VYMĚŘOVÁNÍ A PLACENÍ POPLATKŮ.

Přehled. Soustava poplatků plyne ze soustavy správních činností. Poplatky ponechané veřejným zřízením.

Vyměřovací základ poplatků Rozdílné sazby: pevná, měnitelná, hodnotná, poměrná, progresivní.

Placení poplatků. Kolek.

Soustava poplatků dána soustavou správních činností veřejných, ku kterým upjat tu onde závazek ke placení poplatků. Jsou tudíž poplatky:

I. Při správě soudnické:

1. Soudnictví sporné; tu jde o domáhání resp. popírání soukromých práv; mírné poplatky jsou snesitelné; odstrašovali od dovolávání se práva skrze vysoké poplatky bylo by s nejpovážlivějšími účinky pro všechnu bezpečnost právní a tudíž všecek byt společenský; o plném sprostění chudých občanů stala se už zmínka; naprosté zrušení po-

¹⁷⁾ Poplatkem (tassa, franc. taxe) slove náhrada obzvláštěních služeb veřejných, jichž dostává se soukromým osobám po žádosti jejich. Poplatky tudý liší se od daní: 1. předmětem, neboť jde o zvláštní vyžádané služby a ne o sobory služeb povinně skytaných; 2. klíčem dílčím, kterým je podstata způsobeného nákladu a nikoli majetnost poplatníků. — *Cossa*. Primi elementi della Scienza delle finanze.

platku snad otevřelo by brány lehkovážnému právo-
tění.

2. I v soudnictví nesporném jde především o speciální interesity soukromé (pozůstalosti, knihy veřejné, rejstříky obchodní, legalisace, poručenství a jiné).

3. Soudnictví kriminální; je slušno a spravedливо, aby přispěl k úhradě činnosti soudní, kdo ji protizákonným jednáním svým provokoval; ve skutečnosti ovšem vymáhání poplatků těch má se zhusta insolvenčí odsouzenců. Pokuty nenále-
žejí k poplatkům.

II. Při správě vnitřní.

1. Úřední konstatování a dosvědčování různých poměrů a osobního stavu (sňatky, narození, úmrtí; legalisace, lístky zbrojní, honební, pracovní knížky a jiné).

2. Udílení koncessí, licencí a vysvědčení pro výrobní činnost (zápis do rejstříků živnostenských, koncesse živnostenské, vysvědčení o způsobilosti a jiné).

3. Dozor nad výrobním konáním (inspekce továren, kotlů atd.).

4. Udílení rozmanitých exempcí (dispensy, privilegia, ochranné známky a pod.).

5. Ústavy léčebné (poplatky za ošetřování v nemocnicích, nalezincích a j. ústavech), policie zdravotní (visitace, očkování, karantény a pod.).

6. Ústavy vyučovací (rozdílné školy: obecné, otázka zrušení poplatku školního; střední a vysoké školy), ústavy náboženské; ústavy vzdělávací (sbírky, výstavy; vstupné).

III. Při správě vojenské malý jest obor styku občanův s orgány administrativními, jenž by byl objektem poplatků; tak zvaná taxa vojenská není přes jméno svoje poplatkem, nýbrž daňovým (peněžitým) ekvivalentem nekonané naturální služby vojenské).

IV. Při správě zahraničné (činnosti vyslancův a konsulů v cizině a j.).

V. Při správě finanční placeny jsou poplatky za činnost způsobenou občany daně neplatícími (exekuční vymáhání — poplatky exekuční); pak vyměřování daní (vážení a zkoumání při zboží clu podrobenému a pod.), pak poplatky za přejímání a přechovávání peněz a jiných hodnot v depositu kassovním (početné — Zählgeld) a j.

Na konec třeba zmíniti se i tuto o zbylých platech úředních (sportulích), jež plynou — nikoli do majetku státu, obci — nýbrž do majetku úředníků; trefně praví *Schall*¹⁸⁾, že ponechání poplatků veřejným funkcionářům sproštuje stát námahy spojené s vybíráním a súčtováním jejich a činí zbytečným odměňovati zřizence služným. Tak zjednodušuje se pokladnictví a účetnictví a způsob ten obzvláště doporučoval se za jednodušších poměrů v prvních stadiích vývoje služby veřejné a v dobách, kdy převahu mělo naturální hospodářství. Ale ono ponechání poplatků v rukách zřizencův odejímá státu znalost podatků (berní) ve formě poplatkové vybíranych, ztěžuje přiměřené, obecným prospěchem uložené určování jejich, neposkytuje záruky proti

¹⁸⁾ Schönbergs Handbuch, Gebühren, 3. vyd. III. sv. str. 106.

libovali úřednické při vybírání poplatků a zne-
možňuje poskytování slev poplatkových. Odměňo-
vání zřízenců pomocí poplatků činí kromě toho
skutečný důchod jejich závislým na mnohých na-
hodilostech, způsobuje nesnesitelné nesouměrnosti
v důchodech zřízenců o pevném služném a zří-
zenců poplatkovým důchodem nadaných (když
ku příkladu soudní sluha má vyšší důchod než
soudce), staví na místo povinné horlivosti zjištný
interess po vynalézání a účtování co možná hojných
poplatků a snižuje vůbec veřejnou službu. Co možná
úplně odstraniti úřednické poplatky a nahraditi je
poplatky fiskusovými bude tudíž třeba uznati za
cíl politiky poplatkové.

Vyměřovacím základem neboli objektem berně
poplatkové jest určitý akt, činnost orgánů veřej-
ných neb užívání veřejných institucí. Sazba po-
platková, hledíc ke měnivosti nebo neproměnitosti,
rozsahu a nákladnosti takovéhoho aktu, jest buď
pevnou (vstupné do sbírek, výstav, školné a pod.)
buď měnivou. Měnivý poplatek upravuje se buď
rozsahem činnosti orgánů veřejných, (vnější míra:
velikost papíru při podáních úředních nebo pro-
tokolech a počet archů, časové trvání činnosti
úřední a j.); buď kvalitou veřejné činnosti (podání
a akty soudů I. a II. nebo III. stolice, vyšší kva-
lita a větší náklad; školné na školách obecných,
pak středních a vysokých); buď hodnotou před-
mětu, o který jde při úředním jednání (hodnota
měrou rozsahu, pečlivosti a risika, tudíž do jisté
míry i nákladu jednání úředního). Poplatek hod-

notný jest buď procentuálním, t. j. přísně proporčním nebo třídním, v němž hodnoty skupeny jsou ve třídy (stupně) o různých sazbách poplatkových, jež třeba nahoru nebo dolů odchyľují se od proporcionality (progressivná stupnice; sr. k tomu příklady ve platném rak. zákonu poplatkovém ze dne 9. února 1850., ve kterém ovšem splítání poplatků a daní veskrze se vyskytuje.) Právě poplatek hodnotný bývá sídlem onoho již označeného splítání poplatků s daněmi obchodovými, jež přidržují se hodnoty předmětu; tak na příklad poplatek dědický od projednání pozůstalosti a vydání listiny odevzdací slučován v jedno s daní dědickou; podobně poplatky od vkladů věcných práv v knihy pozemkové s daní uvalenou na nabývání majetku a j.

Zaplacení poplatků jest ve většině případů podmínkou k zahájení nebo dovršení kýžené nebo nepominutelné úřední činnosti neb užití veřejných institucí (vstupné) — podobně jako při mnohých příjmech výrobních (železnice, telegraf), takže sotva lze vyhnouti se neb uniknouti platu; jinak jest ovšem ve případech v §. 18. označených, kde totiž aktu úředního není o sobě třeba, nybrž kde příkázán jest pro nabytí titulu pro »poplatek«; tu pak občané újmami nebo pokutami položenými na zanechání styku s úřadem nuceni bývají.

Forma, ve které se děje zaplacení, jest dvojí: buď platí se poplatek, stranám skrze úřad vyměřený veřejně pokladně v hotových za kvitanci, a nebo zůstaveno vyměření předem samým stranám a placení děje se zakoupením a zničením (pře-

pisem, úředním razítkem) kolku. Že tato forma placení i správě finanční i stranám jest nad míru pohodlnou a lacinou, jest na biledni; onano zba-vena vyměřování, přejímání, kvitování a individu-álního účtování, obmezuje se na rozprodávání kolkův a na dodatečné kontroly skutečného upo-řešení kolku; tyto sprošlěny jsou docházení k úřadu finančnímu a kolikeré ztráty času. Proto všude, kde zákonný předpis poplatkový jest jasný a jedno- duchý, kde jde o akty zhusťa a obecně se vysky- tující a tudíž z pravidla o nízké sazby poplatkové, rádo zavádí se placení poplatku ve formě kolkové. Nezbytně ovšem třeba jest označené dodatečné kontroly aktů podrobených kolku poplatkovému, kterou koná finanční správa při různých úřadech, při nichž konají se poplatku podrobené akty (při soudech, politických a jiných úřadech), jednak pro možné nedopatření a snad i zpronevěření při úřadech samých, jednak pro možné podvody stran, jež dějí se užíváním kolků již jednou upotřebe- ných a j.; omyl stran v příčině povinného kolku poplatkového (zeela opominuté nebo nedostatečné kolkování) stihán pokutami (neznalost zákona ne- omlouvá).

ROZDÍL II.

DANĚ. — VŠEOBECNÁ THEORIE.

*Per altre vie, per altri porti
Verrai a piaggia.*

Dante.

§. 20. CO JEST DAŇ?

Přehled: Definice daně; výklad znaků pojmových. Věcný a formální důvod daně. Účel daně. Pramen daně.

Daně jsou poplatky na způsob povšechné úplatnosti ukládané veškerosti nebo některé části občanů pro úhradu nákladů správy veřejné neuhrazených neb neuhraditelných skrze příjmy ostatní.

Rozdíl mezi daněmi a poplatky jasně vysvitá ze přirovnání tohoto výměru k definici poplatků shora uvedené.

Vyložíme charakteristické znaky pojmu daní:

Daně jsou příspěvky občanům *ukládané*; jsou tedy platy povinné neboli *poplatky* (Zwangsbeiträge); placení daně jest vynutitelné a předpis daňový je předpisem právním; dobrovolné příspěvky nejsou tudíž daněmi. Tomu neodporuje, že stavové nebo parlamenty dobrovolně uvolují se k určité dani; jednotlivý plat jednotlivců jest právě proto pak povinným. Daně spočívají tudíž na daňovém zákonu (po případě na právním obyčejí): daně státní přímo, daně okresní a obecní nepřímé, zakládajíce se totiž na usnesení zastupitelstev, jehož platnost a závaznost zákon uznává.

Daně jsou příspěvky na způsob *povšechné úplatnosti* ukládané; co ten způsob ukládání značí a proč ve mnohých případech jest ho nezbytné potřebí, vysvitá z dřívějších výkladů (nemožnost

speciálního účtování a hospodářského, peněžitého vystižení výhod na jednotlivce z veřejných institucí připadajících; viz obdobu s příspěvky při soukromých spolcích). Kde lze provést hospodářské účtování, kde jde o skýtané hodnoty hospodářské, lze zavést speciální úplatu domaniovou; kde lze jakž takž vystihnouti praecipuální prospěch jednotlivců, je místo pro zvláštní praecipuální příspěvky poplatkové. Je zřejmo, že mezi daněmi a důchody domaniovými stojí poplatky tak říkajíc uprostřed.

Zmínili jsme se shora o těžké finančnopolitické určitelnosti hranice mezi daňovou a poplatkovou úhradou jednotlivých institucí veřejných. Ve skutečnosti stávalo se a stává zajisté, že daní t. j. způsobem povšechné úplaty uhrazují se náklady veřejné, jež by snesly a připustily, ba po spravedlnosti vyvozené z rovnosti občanů vyžadovaly úhrady speciální (skrze poplatky nebo platy domaniové). Proto *nedáváme* do definice slova, ježby snad zněla v ten smysl, že daně jsou příspěvky ukládané „pro úhradu všeobecných nákladů“ atd., neboť povaha daně se tím nealteruje, užito-li příspěvku k úhradě institucí sloužících opravdu všeobecným nebo zvláštním prospěchům; upozorňujeme na to, protože obecně knihy o finanční vědě do definice dávají znak ten, který ve mnohých případech znamená spíše finančnopolitický postulát, než všeobecné označení jsooucích skutečností. Rozhodujícím znakem jest ono vypsané ukládání po způsobu povšechné (generální) úplatnosti.

Z týchže příčin *nepravíme*, že daně jsou »podatkem . . . všeobecně ukládaným« atd. Histo-

rie ukazuje, že daně pro sobectví panujících vrstev nebo nedostatečnou techniku správní a jiné příčiny ukládány bývaly nikoli na občany vůbec (všeobecně), nýbrž na některé skupiny, a dnes nad to vidíme, že jsou daně, které všeobecně se neukládají proto, že moc státní ze slušné šetrnosti některých skupin nebo tříd chce šetřiti. Kromě toho pak tu onde jsou a snad někdy ve větších rozměrech budou vybírány daně pro určitý účel na určité interesity položené (po německu zvané Zwecksteuern); i ty nejsou všeobecně ukládány, ale daněmi proto přece jsou. Vkládá-li moderní náuka slovo: »všeobecně« — jest to z části nesprávnost, z části opět postulát učiněný ze stanoviska určitého pojímání spravedlnosti, ale nikoli theoretický výklad věcí jsoících. Daň jest daň, i když není všeobecně placena, jakmile má znaky v definici uvedené. My proto pravíme, že jde o platy ukládané *veškerosti nebo některé části občanů*.

Daně jsou podatky ukládané . . . *občanům*; výraz není přesný a volen toliko proto, že není lepšho; jím označena jest příslušnost poplatného subjektu ke svazku státnímu (obecnímu) — ať už příslušnost právní neb alespoň faktická, hospodářská. Slovem „hospodářům“, jehož *Wagner* užívá, příslušnost ta není označena, ale za to slovo to jinak ne špatně se hodí, ukazujíc na ekonomickou souvislost poplatníků se státem. Chceme slovem »občané« nebo třeba »hospodáři« označiti všechny osoby nebo všechna hospodářství, která pro osobu nebo pro majetek svůj, nebo pro obojí mají pro-

spěchy z institucí a služeb veřejných a proto poplatnými se stávají, nechať po právu jsou nebo nejsou příslušníky obce.

I finanční právo zajisté rozlišuje fyzické osobnosti poplatné (hospodářství osobitá) a hromadné osobnosti poplatné (hospodářství společná a vedle nich i hospodářství veřejná, stojící naproti té obci, které právě ta neb ona daň náleží jako aktivnímu subjektu daňovému.)

Kde určití občané mají daní býti stíženi, tam poplatnost společností a spolků konstituovaných týmiž občany rozumí se sama sebou; vždyť by za nepoplatnosti společností a spolků občané spolením (výrobou společnou) mohli unikati přemnohé dani, nehledíc k tomu, že by nepoplatná hospodářství společná příznivěji byla situována, než osobitá hospodářství poplatná. Tolikéž platí o poplatnosti různých obcí naproti sobě, na kolik ony vykonávají výrobní (domaniové) závody. Podrobovati navzájem dani berní příjmy jiných obcí jest zřejmě protimyslno (státní daň z okresních, místních příjmů daňových, místní daň ze státních příjmů daňových atd.) Podrobovati dani státní rozmanité (domaniové i berní) výroby náležející státu jako aktivnímu subjektu, jest o sobě ovšem zbytečno, protože jde o touže kassu — avšak umožňuje se tím účetní kontrola a přesné uvědomování o výnosnosti jmenovaných závodů, a zjednává se tím po případě podklad pro daně ostatních širších aneb užších obcí, zejména jestliže daně ty jen ve formě přírážek ke státním daním jsou vybírány.

Cizinci, pokud trvale dlí a těží v oblasti státu, stavení jsou na roveň s příslušníky; kdyby pak cizí stát příslušníka svého podroboval dani také v příčině majetku zahraničního, mohla by vzniknouti dvojitá poplatnost; poměry ty bývají upraveny mezinárodními úmluvami (daňové právo mezinárodní). Cizinci, kteří jenom na čas dlí ve státu, aniž těžili, nebývají podrobeni, než daním zvaným spotřebním. Cizinci, kteří nedlí ve státu, avšak v něm těží, stíženi bývají daněmi objektovými; tak i bývá s příslušníky státu, kteří nedlí v domovině, avšak v ní těží.

Věcný důvod, pro který daně vybírány a placeny jsou a býti musí, nespočívá zajisté v ničem jiném, než v potřebnosti státu a ostatních obcí; je-li existence obcí nejen prospěšna než i nezbytna, nelze než připustiti nezbytnost hmotných hospodářských prostředků (peněz), bez nichž není existence a ovšem ne platného působení obcí. Německý právní filosof *Stahl* praví: „In den Steuern gibt die Nation als Ganzes die Mittel für ihren Beruf als Staat.“ — Právní (*formální*) důvod poplatnosti občanů jest předpis práva daňového.

Účel daní vysvítá z definice shora dané. Rozumí se, že náklady veřejné uhrazují se daněmi jen tehdy a jen potud, pokud nestačí ostatní příjmy finanční. Jak věci od středověku se vyvinuly, měly a mají daně povahu *subsidiárné doplňující úhrady*, jak jsme to i v definici označili mluvíce o „nákladech neuhrazených nebo neuhraditelných skrze příjmy ostatní“ (viz §. 8.). Rozsah daní

v budgetu nebo lépe percento úhrnné summy nákladů veřejných uhrazené daněmi, lišiti se bude doba od doby podle platného řádu hospodářsko-právního a podle platných názorův o postavení a povolání státu ve společnosti. Individualisticko-liberální proud politiky zajisté vzedme toto percento úhrady daňové, protože na nejvýše přeje iniciativě a soustavě soukromohospodářské a obmeziti chce výrobní působnost obcí, obor soustavy obecnohospodářské (minimum domania finančního). Ve státě socialistickém (vyjímajíc projekt *Hertzkuv*) zmizela by za to všecka daň, protože stát vybral by napřed náklady správní z výnosu společné výroby. Dnešního dne ústup názorů liberálních z veřejného mínění a převládání prostředkujícího směru zmenšuje řečené percento úhrady daňové, veda ke vzrůstu příjmů domaniových (viz shora uvedený význam příjmů z domania železničního v některých státech) a přeje opět rozšiřování soustavy obecnohospodářské na újmu soukromohospodářské soustavy konkurenční.

Účelem daní přes to povždy zůstane toliko úhrada nákladů veřejných. Že stát zásadám a cílům své politiky, zejména ekonomické a socialné, snaží se přizpůsobiti úpravu daní, jest pouhou konsekvencí z nezbytného na konec konsensu mezi finanční a ostatní politikou, vyloženého v §. 2. Tím však účel daní není alterován nebo přesunut nebo zdvojnásoben, a proto pokládáme při nejmenším za nesprávný výraz, přisuzuje-li se ve státu, jenž politiku svou spravuje nebo chce spravovati dle zásad zvaných sociálnopolitických, daním za účel

netoliko uhrazovati náklad správní, nýbrž i způsobovati jiné rozdělení majetku (tak *Wagner*, jehož „sociálnopolitická“ definice daní zní: „Die Steuern sind Zwangsbeiträge der Einzelwirtschaften theils zur Deckung der allgemeinen Staatsausgaben, theils zur Herbeiführung einer veränderten Vertheilung des Volkseinkommens“).

Pramen daně (Steuerquelle) jest majetek občanů, jehož částicí ve formě peněžité státní věnovanosti jest právě daň. Majetek jest základem poplatné síly (Steuerkraft) neboli způsobilosti poplatné (Steuertfähigkeit, mohovitosti = Leistungsfähigkeit). Jakož majetek v sobě zavírá kapitál i důchod, tak může i daň čerpána býti z jednoho nebo druhého pramene, jsouc buď důchodovou (Einkommensteuer, impôt sur le revenu), buď kapitálovou, jež pro nerozhodnost terminologie také zvana jest majetkovou nebo daní ze jmění (Kapitalsteuer, Vermögensteuer). Různé druhy kapitálu a různé druhy důchodu stihány jsou různými daněmi (kapitál pozemkový, domovní, peněžitý — důchod mezdní, podnikatelský, úrokový atd.). — Jest zřejmo, že jediný *trvale* možný pramen daňový je důchod: jen z toho, co celý národ a co jednotlivec do roka vyrobí a vytěží, lze na konec uhrazovati trvale potřebu veřejnou tak jako soukromou; rovněž zřejmo, že daň nemůže schvátiti celý důchod, leda by v nějakém státě socialistickém celý důchod příslušel státu, jenž ex post přikazuje sustentaci občanům. Moderní doktrína finanční (*Schäffle*, po něm *Sax*, *Ricca-Salerno*, *Mazzola* a j.) postuluje, jak už jsme naznačili (viz §. 2. a poznámku 20.)

způsobem málo ovšem určitým souměrný úkoj potřeb soukromých i veřejných. Tolik jisto, že přílišné zkracování důchodu soukromého skrze daň vyvolalo mnohé reakce ekonomické (chabnutí a pomínutí výroby a blahobytu, vystěhování) i reakce politické (vzpoury, revoluce) se strany poplatníků.

Po abstraktném rozumování zdálo by se nejprůměřenějším udeřiti přímo na tento hlavní pramen (důchod), a daň, jak ji právě politická moc finanční zavéstí chce, bráti ze všeho nebo jen z některého druhu důchodu, stejnoměrně nebo nestejnoměrně (touha fysiokratů po jediné dani na čistý výnos pozemků, impôt unique, novější toužení po jediné dani důchodové). Ve skutečnosti takovéto přímé chápání se celkového důchodu je věcí nevidanou; naopak finanční moc rozmanitými a kolikerými oklikami ode dávna přibližuje se důchodům. Daň ekonomicky a tím finančně jest dokonalejší t. j. působí hospodářství občanů menší újmu a více a trvaleji vynáší, čím jasněji rozpozná finanční správa skutečný pramen, aby se ho tak neb onak chopiti mohla, jak tomu právě chce a jak to dovede (o tom viz níže).

§. 21. ZÁVAZEK DAŇOVÝ.

Přehled: Daň zakládá se na veřejnoprávním závazku (obligaci). Subjekty daňové, aktivní a pasivní. Závazkotvorná skutečnost — objekt daně. Schema závazkotvorných skutečností. Formální subjekt (pasivní) nemá vždy býti skutečným poplatníkem; přesouvání; první plátc, destinatář, nositel daně. Jednotka daňová; sazba daňová; daň kvotová a daň repartiční; sazba proporcionalná a progressivná. Katastr daňový.

Formálním základem závazku daňového (Steuerpflicht, Steuerobligation) jest předpis právní, jenž určuje, za jakých podmínek a mezi kterými subjekty závazek vzniká. Je zřejmo, že lze mluvit — jakkoliv to jest nezvyklo — o aktivním *subjektu daňovém* (stát, země, jiné obce), jemuž přísluší pohledávka daňová (konkursus kolikerych aktivních subjektů); mluví-li se však o subjektu daňovém, vyrozumívá se po výtce pasivní (poplatný) subjekt. Závazek daňový vzniká existencí skutečností, jimž zákon závazkotvornou moc přisoudil. Tato závazkotvorná skutečnost (na př. že někdo má určitý důchod neb určitý kapitál, nebo že vaří pivo, nebo že jest a j.) slove *objektem daňovým*; je tedy objektem to, pro co a podle čeho daň uložena a placena jest, dílčí nebo vyměřovací základ daně (Bemessungsgrundlage). Bylo už označeno, že ideálem zřízení daňového by bylo, učiniti pramen sám objektem a tak docíliti totožnost objektu a pramene. Ve skutečnosti historické a pří-

tomné setkáváme se však s pestrá řadou skutečností, které právo daňové prohlašuje závazkovými, činit z nich formální právní důvod závazku daňového. Uvádíme skutečnosti závazkovité v následujícím přehledu, aniž tím řečeno, že in concreto všude a vždycky učiněny jsou všechny tyto možné skutečnosti zároveň závazkovými :

1. že někdo jest (fysická existence občana — daň z hlavy, daň podušná, подушная подать, angl. polltax; daň z rodiny; ze starých mláďenců; vojenská taxa);

2. že kdo vstupuje ve styk se správou veřejnou, aby za speciální úplatou dostalo se mu něčeho od obcí, ať záleží to :

a) v nějakém prospěchu neb úsluhách mimo-hospodářských (daňové zvýšení poplatků);

b) v statech hospodářských obcemi monopolicky vyráběných pro nabývání daní, (daňové zvýšení cen při monopolech finančních).

3. že kdo má nějaký majetek :

A. kapitál;

a) kapitál výrobní,

α) kapitál o sobě $\left\{ \begin{array}{l} \alpha\alpha) \text{ komplex majetku kapi-} \\ \text{tálového} \\ \beta\beta) \text{ jednotlivý druh kapi-} \\ \text{tálu,} \end{array} \right.$

β) kapitál jako základ před- $\left\{ \begin{array}{l} \alpha\alpha) \text{ hrubého,} \\ \text{položeného aneb i vyšetře-} \\ \text{ného výnosu} \end{array} \right. \left. \begin{array}{l} \beta\beta) \text{ čistého,} \end{array} \right.$

b) kapitál úkojný (dřchod užívací): byt, krb, koně, kočáry, psy, billardy, piana.

B. důchod;

a) důchod právě nabývaný:

α) důchod po různu nabytý (dary, dědictví, výhry);

β) trvale (po živnostensku) nabývaný

{	αα) celkový,
	ββ) parciální odvětví důchodu s výrobou, směnou, cirkulací statků
	souvislé,

4. že kdo vykonává nějaké jednání:

a) rázu nabývacího,

α) hmotné výrobní akty (daň z živností, daně u vyrábětelů vybírané z výroby: cukru, lihu, petroleje, hracích karet a j.)

β) směnné i dopravní akty (koupě a prodej, účty, inserty, plakáty, cestování, dopravní převod statků přes určité hranice: cla, akcís),

γ) úvěrní akty (daň ze směnek, čeků, vkladů),

b) jednání, jež nesouvisí s výrobní, směnnou atd. hospodářskou činností (vydávání vysvědčení, neobchodní inserty, plakáty, návštěva divadel atd. atd.)

Zákony daňové stanoví ty neb ony z uvedených skutečností, jež zakládají při osobách, u kterých nastanou, závazek daňový, obligační svazek veřejnoprávní mezi oprávněnou obcí a občanem. Tak věci se mají po formálním právu. Avšak nebývá vždycky míněním a úmyslem finanční moci zákonodárné (zákona), toho právě občana a majetek jeho, u něhož závazkotvorná skutečnost nastane a se objeví, opravdu, trvale a definitivně

platem daňovým obtížiti; naopak chce někdy stihnouti jiné, avšak chce tak učiniti nebo musí chtítí tak učiniti takovouto oklikou, nepřímou. Pro ty, které zákon konečně chce stihnouti daní, nenastává pak ovšem žádného formálního závazku veřejnoprávního, žádné formální obligace daňové, nýbrž na ně svezce se břemeno daňové jen ex titulo privato, tím že uhrazují v ceně koupeného statku daň, již formálně zavázaný poplatník byl zaplatil a jež jako částice nákladu výrobního na statku lpí. Proto nelze pod č. 4. mezi skutečnostmi, jež jsou formálním základem obligace daňové uvést nabývání resp. konsum statků, na nichž právě řečeným způsobem taková nepřímá daň utkví. *Prvým bezprostředním plátcem* (Steuerzahler) slove v těchto případech ten, jehož formální, veřejnoprávní závazek stihne; ten, jemuž vlastně po úmyslu zákonodárcově určeno břemeno daňové slove *destinatářem nositelem* daně (Steuerträger) stane se ten — ať destinatář ať někdo jiný — na němž daňové břemeno konečně opravdu utkví; onen soukromoprávní dě převáděcí slove *přesouváním* (Überwälzung).

Právní technika daňová, to jest praktické uvedení a provádění zákonů daňových toho vyhledává, aby stanovena byla t. ř. *jednotka daňová* (Steuereinheit) t. j. konkrétný objekt určený co do kvantity a kvality, aby sloužila přesnému určení a formulování obligace daňové a byla klíčem nebo měřítkem při rozepisování daně (jedna hlava po platná; 100 zl. důchodu, 100 zl. kapitálu, 1 hekta půdy viničné, 1 usedlost selská, 1 cent řepy, 100 kg soli, 1 vysvědčení, 100 zl. výnosu atd.)

Podobně třeba určití *sazbu daňovou* (číslo daňové Steuersatz, Steuerfuss) t. j. summu platu daňového v absolutném nebo relativném čísle na jednotku připadající (10% ze 100 zl. výnosu, $\frac{1}{4}$ kapitálu, 8 zl. ze 100 kg. petroleje, 80 kr. ze 100 kg. řepy v cukrovaru spracované atd.) Sazbu vyměřiti lze buď pevně napřed jako *kvotu* (zlomek) jednotky, takže celkový finanční výnos daně jest zpředu neurčitým výsledkem (součinem), jenž určen jest počtem nalezených a poplatnými učiněných jednotek; to jest t. zv. sazba kvotová — *daň kvotová* (Quotitätssteuer). Nebo jest sazba zpředu (v zákonu daňovém) neurčitá a určen toliko celkový výnos, který daň přinéstí má; sazba se pak určí dělením, při němž dividendem jest stanovený celkový výnos, zvaný *kontingent*, a divisorem summa nalezených jednotek; kontingent se tudíž repartuje na jednotky, a proto daň taková sluje *kontingentovou* nebo *repartiční* (Kontingentsteuer, Repartitionssteuer.)

Sazba jest buď *proporcionálnou*, takže táž sazba (%) běře se z jakýchkoli násobků jednotky; nebo *progressivnou*, kde percento stoupá se summou jednotek; progresse vyjadřuje se buď prostě stoupajícím percentem: z 1.000 zl. na př. 2% t. j. 20 zl., ze 2.000 zl. $2\frac{1}{2}$ %, ze 3.000 zl. 3% atd.; buď tak, že určitým kvantitám objektu přiřkne se nadpoměrně stoupající počet jednotek v nich obsažených, a v tom tají se progresse; tak na příklad: 1.000 zl. = 12 jednotkám; z jednotky 50 kr. daně, tudy celkem 6 zl. = 0.60%, 1.500 zl. = 20 jednotkám (ne 18); z jednotky 50 kr.

tudy celkem 10 zl. = 0.66%, 2.000 zl. = 30 jednotkám (ne 24); z jednotky 50 kr. daně, tudy celkem 15 zl. = 0.75% atd.

Katastrem daňovým sluje soupis objektů daňových, především objektů daní kapitálových a výnosových, v němž označeny momenty rozhodné pro poplatní povinnost.

§. 22. HISTORICKÉ PRINCIPY DAŇOVÉ.

Přehled. Které příčiny určují in concreto výběr objektů, to jest stanovení závazkovitých skutečností. Čtyři hlavních kategorií těchto příčin :

I. Rozsah finanční potřeby a časové trvání její. Válečnickoi, Absolutně, relativně a kvalitativně množení daní.

II. Stav hospodářské činnosti občanův a hospodářských svazků společenských.

III. Způsob, kterým politickofinanční moc ve starší a inter-essových skupin jest sestrojena a politickomravní idee, jež moc tu ovládají. Snaha vrstev politicky mocných po oddálení břemene daňového. Rozdílné vzezření soustavy daňové, určené rozdílným ustavením politickofinanční moci ve společnosti. Čtyři typy: feudální stát, absolutní stát, plutokracie, demokracie.

IV. Dosah výkoné moci finanční, pak stav a diktáty ekonomiky a techniky správy finanční. Historický význam stoupající moci a technické dokonalosti správy (repartice — daň kvotová; obecná poruka; pacht daňový). Ekonomika a nepřímé daně spotřební.

V §. předchozím rozložena řada faktů, které v historii se objevily, jsouce právním předpisem povýšeny na skutečnosti závazkovité t. j. na objekty daňové. Jest nyní otázka, které jsou hlubší

příčiny konkrétního v dané době a zemi výběru a stanovení těch formálních právních důvodů daňových? Formulujme otázku takto: Je to dilem náhody nebo rozmaru zákonodávce, že jednou ty, podruhé ony, tu takové, tam onaké skutečnosti prohlášeny závazkovými? anebo lze stanovit věcné důvody, které způsobovaly a způsobují výběr určitých těch objektů a jest tedy ve výběru tom a v historickém vývoji jeho nějaká pravidelnost (zákonitost)? Již z toho, co posud uváděno, jmenovitě z často vytčené těsné souvislosti finančních řádů s ekonomickým stavem a politickým uspořádáním společnosti, lze souditi, že k první otázce sluší dáti odpověď zápornou, ke druhé potakavou. Stanovíme tyto čtyři hlavní kategorie příčin, tyto *čtyři historické principy daňové*, které určovaly výběr a stanovení závazkových skutečností a tím danou soustavu daňovou:

I. Rozsah finanční potřeby a časové trvání její.

II. Stav hospodářské činnosti občanů a hospodářských svazků společenských.

III. Způsob, kterým politickofinanční moc ze stavů a interestových skupin společnosti jest sestrojena a politicko-mravní idee, jež moc tu ovládají.

IV. Dosah výkonné moci (správy) finanční, pak stav a diktáty ekonomiky a techniky správy finanční.

Vyložíme zevrubněji význam a účinkování těchto čtyř skupin.

I. Potřeba finanční jeví se v neodbytných

požadavcích správy, zejména v potřebách válečných od středověku až po naše doby stoupajících (viz §. 8.) vedla ke stanovení nových a nových závazků daňových. V dobách, kdy království ještě platně obmezeno bylo stavy, účinkoval tlak potřeby v ten způsob, že jednak králové bažili po rozmnožení podatků (ovšem i jiných důchodů) na stavovském svolení nezávislých (regály, mezi nimi mnohé daně: cla, daň ze soli, z tabáku, ze židů, v Čechách dědičné posudné), jednak tím že i na stavy nezbytí působilo a že k otevření nových daňových žil svolovali. V dobách absolutismu král neobmezeně stanovil i potřebu státní i žádoucí úhradu a tak nové a nové skutečnosti činil základem povinnosti daňové. Moderní parlamenty — i takové, jejichž politická váha jest největší, snadno přístupny jsou diktátům finanční potřeby, zejména těm, jež pocházejí z válečného zbrojení (Francie po r. 1871, Anglie 1889).

Tlak potřeby finanční může vésti:

1. ke vzrůstání velikosti téhož už jsoícího závazku daňového (zvýšování daní téhož druhu) — řekli bychom absolutné množení daní;

2. k rozšiřování týchže už jsoících závazků na širší kruhy občanů, zejména na třídy posud úplně nebo z části eximované: relativné množení daní;

3. k rozmnožení titulů (druhů) daňových t. j. rozhojnění závazkotvorných skutečností: kvalitativné množení daní).

Absolutnému množení daní staví se vstříc už při samém zavedení (*uzákonění*) jeho odpor těch,

jimž má býti přitíženo; při konstatování pak a plnění konkrétného závazku daňového odpor jednotlivců (aktivný a passivný) čelící proti výkonné moci (*správě*) daňové a to tím účinnější, čím slabší správa jest. Pokušení k unikání (vystěhování), k podplácení, k podludu (defraudě) všeho druhu jest ve přímém poměru k absolutné výši daně, v obráceném poměru k síle, bdělosti a svědomitosti aparátu správního, v obráceném poměru ke všeobecnosti a stejnoměrnosti břemene daňového; čím méně všeobecné jest břemeno daňové, čím více jest osob a tříd vyjatých (privilegovaných), tím menší absolutnou výši snese jednotlivý druh daně.

Relativnému množení daní opíralo i opírává se mocenské postavení těch, kteří posud požívali exemcí nebo výhod (Francie v XVIII., v Čechách daň pozemková až do Marie Terezie, Josefa II., Leopolda II.). Finanční potřeba byla mezi hlavními činiteli, jež vedly absolutismus krok za krokem na dráhu tak řečené všeobecnosti a i stejnoměrnosti závazků daňových.

Kvalitativné množení daní bylo a bývá nejoblíbenější radou, pomocí které vyhoví se naléhání finanční potřeby. Břemeno ukládané po částicích a při rozdílných příležitostech (kolikeré různé objekty) neproniká do vědomí občanů s tou ostrostí a tíhou, se kterou účinkuje jediný a nedílný plat, třebaš ani ne tak veliký jako summa různých specií daňových; v tom i jeden z argumentů proti opětovně propagované dani jediné (*impôt unique*), a také jedna z příčin veliké hojnosti tak řečených

spotřebních daní nepřímých. Proto vidíme, že finanční moc chápala se kolikerých příležitostí, dávajících možnost, zjednatí si po malých částech potřebované větší summy. Dříve někdy odpor stavů a obava před stabilisováním daní jednou na čas povolených vedl k vymýšlení a zavádění nových, střídavých a rozdílných daní (viz i Čechy v XVI. věku, Prusko v XVII. a j.)

II. Stav hospodářské činnosti občanů a hospodářských svazků společenských. Vliv obou těch momentů na finance t. j. na úpravu nabývací činnosti obcí jest samozřejmý. Veliká převaha důchodu domaniového je svého času v plné a nepominutelné shodě s převládajícím naturálním hospodářstvím, právě tak, jako za týchže poměrů vojenské zřízení záleželo v hotovosti zemské. Teprve nenáhlým pronikáním a hojnějším užíváním peněz pronikají také daně t. j. peněžité dávky, a tu pak stav neboli způsob hospodářské činnosti (zaměstnání) lidu je toho příčinou, že na dlouhé dlouhé doby daň pozemková zůstává hlavní berní, o níž opírá se ponenáhlu domovní a živnostenská, jež teprve později samostatnými se stávají, když byly průmysl a tržba v městech nabyly většího významu (viz v Čechách ficticium). Kde zjevným jest obrát peněz a movité bohatství, daň rychle se dostavuje: mezi prvými v historii daněmi jsou platy, jež pode jménem cel, ungeltů, mýt, peněz tržných vybírány od cizích kupců. Jak vrháno se na mincovny! Proniknutí směn peněžitých (místo naturálních), hojné tudy a všeobecné užívání peněz zjednává

teprve možnost, vybíratí větší daně a rozdílné daně na penězích. Nové směry a způsoby (technika) výroby nutí k novému zařízení daní (technika cukerní, líhové výroby a j.); nové směry spotřeby dávají možnost i podnět k novým, dříve neznámým daním (tabák, cukr, petrolej). Nová organizace výroby (velevýroba) usnadňuje vybírání daně z výroby, koncentrované v malém počtu velikých závodů, kdežto snad dřívější veliké množství drobných závodů správa daňová přehlédnouti, kontrolovati nedovedla. Hospodářská povaha věci (pohyblivost a snadná omezenost) činí daně z luxusové spotřeby ode dávna málo výnosnými a zatlačuje je do pozadí, třeba byly tím populárnějšími, čím demokratičtější je směr politický.

Na základný význam hospodářských souvislostí společenských pro úpravu financí ukázáno ostatně již několikráte, zejména v §. 8. Rozdílný vývoj financí v městech a v zemích a dále v zemích agrikulturních a zase průmyslo-kupeckých jsou toho výmluvným svědectvím. (Zajímavý příklad podává vývoj kolonie novoyorské, v. *J. Ch. Schwab*, d. *Entwicklung der Vermögensteuer im Staate New-York*.)

III. Způsob, kterým politicko-finanční moc ze stavů a interestových skupin společnosti jest sestrojena, a politicko-mravní idee, jež moc tu ovládají — uvedli jsme jako další soubor příčin určujících výběr závazků daňových a tím ovšem i vzezření a ducha veškeré dané soustavy daňové; už na konci §. 1., pak v dodatku §. 3. a konečně v §. 8.

zabýváno se předmětem tímto. Základní pravdou jest, že egoism lidský zpravidla vede k tomu, že jednotlivci a třídy, které v ruce mají politickou moc (zákonodárství i správu), toho dbají, aby daně zařídili tak, aby jim z toho pocházel prospěch co možná největší nebo spíše újma co možná nejmenší; snaha směřuje pak in concreto k tomu, aby úprava daní (zákonodárství daňové) byla taková, aby řečení držitelé politické moci uvalili všecko nebo největší část břemene daňového na ostatní občany, sami co možná nejvíce se ho sprostující a aby i při samém provádění zákonů (správě finanční) výhod největších si zabezpečovali. Protože pak zpravidla skupina společenská, které v daném případě politická moc náleží, shoduje se se skupinou hospodářsky mocnou, s určitou třídou hospodářsko-výrobní, s určitým interessem ekonomickým, jevil se v historii onen vliv egoismu tak, že řečené výhody daňové vyhrazeny bývaly onomu odboru výroby, onomu odvětví důchodu (pramene daňového), který právě představovali vládcové političtí.

Již pouhou dedukcí bylo by tudy lze sestrojiti určité typy politické neboli určité způsoby složení politické moci a jim odpovídající úpravy daňové; historická indukce vede ke konkrétným typům toho způsobu, jakož o tom již *Montesquieu* měl tušení a jakož i *Stein* pokusil se o jakési „epochy“. Označujeme tuto hlavní historické typy politicko-finanční; typy ty ve skutečnosti snad jen výjimečně vyskytnou se v plné vzorné ryzosti; spíše naleznou se mezitvary, jež od typů se odchyľují, nesouce na sobě základné znaky určitého typu,

avšak i větší nebo menší počet příměsků z typu, jenž předcházel, ale snad i z typu, do něhož se vstupuje. Řečené typy jsou:

1. Stát, v němž těžiště moci spočívá při velikém majetku pozemkovém (feudální stát a po něm stavovský stát). Vidíme odpor proti dani, především proti přímému obložení; placení daně pokládáno za znamení nesvobody a poddanství,¹⁹⁾ a přece snad jediné privilegovaní stavové daně byli schopni. Později vidíme, že stavové ti brání se proti trvalosti daní, svolujice raději rok co rok jiné daně, a že zejména svolují daně, které je sice také zasáhnou, ale v míře daleko menší než jiné, od politické moci fakticky nebo formálně vyloučené vrstvy; vyhýbáno se všeobecnému obtížení výnosů pozemkových, ale rádo obráceno se k dani z majetku domovního, živností, z konsumu, z prodeju a j. S úpadkem politického vrchprávi stavů těch upadávají pak ovšem i exempce a výhody daňové. Klassickým příkladem jest zákonodárství daňové ve Francii až do samé revoluce.

2. Stát, v němž těžiště moci je v rukou absolutního království více nebo méně povýšeného nad interessy politických stavů a ekonomických tříd. Království to, musie se umenšení moci své obávati jediné se strany dříve mocných stavů, pracuje o stlačení váhy a platnosti jejich. Proto ruší jejich

¹⁹⁾ Tento názor snad ještě obráží se v ultraliberalistické větě Montesquieuově: *L'impôt par tête (daň podušná) est plus naturel à la servitude, l'impôt sur les marchandises est plus naturel à la liberté, par ce qu'il se rapporte d'une manière moins directe à la personne.*

bývalé politické, ale i finanční vrchprávi a pečuje o zvelebení a povýšení tříd posud poddaných. Idea rovné platnosti občanů, ba teprv sama idea jednotného a stejného bezprostředného občanství (poddanství) státního nalézá v takovém absolutním království prvního energického pěstitele; důsledkem toho ve finanční úpravě jest uvalování všeobecných a stejných daní na bývalé pány jako na bývalé roby a poddané. Příkladem pro tento typ je Rakousko ve století od r. 1740—1840; pak Prusko v XVIII. věku.²⁰⁾ Francii tuto uvést nelze protože v ní absolutné království, jakkoliv nejvyššího vrcholu moci politické se domohlo, ve věcech ekonomických a finančních stotožňovalo se se šlechtou a klerem, politicky překonaným.

3. Stát, v němž politická moc náleží většímu majetku vůbec, movitému i nemovitému, a kde, třeba jako ve mnohých moderních státech parlamentárních, těžiště moci mezi jedním i druhým kolísá. Přímé daně, podle kapitálu a důchodu ukládané, jsou málo oblíbeny, a hlavní tíha břemen veřejných uvalena je na nepřímé daně spotřební (cla, akcisy a j.) padající s nepoměrně větší vahou na nemajetnější. Klassickým příkladem jest Anglie

²⁰⁾ Často uvádějí se slova, kterými Bedřich Vilém I. vystoupil proti stavům pruským (1715), kteří urputně trvali při svých výhodách a privilegiích daňových, pro něž úpěl a hynul poddaný lid: »Die Hubencommission soll seinen Fortgang haben, ich komme zu meinem Zweck und stabiliere die Souverainitet und setze die Krone fest wie *rocher de bronze* und lasse die Herren Junker den Wind vom Landtag. Viz *Zakrzewski*, die wichtigeren preuss. Reformen der direkten ländlichen Steuern im XVIII. JH. 1887.

a její daňové zřízení v XVIII. věku; avšak i mnohé moderní státy posud ukazují podobnou úpravu: veliká hojnost a dokonalost nepřímých, nepoměrná zanedbanost přímých daní; oboje je v řečeném souhlasu s převahou, kterou majetné, a sice nej-majetnější třídy mají v zákonodárství (parlamentech) a vládách.

Jako rodící se absolutismus se zálibou pěstoval regály (monopoly) všeho způsobu, protože jimi emancipován byl od svolení stavovského a jimi dovedl i privilegované stavy poplatnými učiniti, tak bylo na konec zavádění a rozšiřování nepřímých daní spotřebních dosti náviděno se strany privilegovaných stavů, kteří když už bylo nezbytí přec jenom daněmi takovými nadpoměrně málo byli obtíženi; v tom poznání a snažení setkávali se pak s jinými zámožnými vrstvami (průmysl, tržba) k politické platnosti došlými. Pokročilý vývoj národohospodářský především v městech usnadňoval tento pochod: ode dávna cla a sůl byly regálem, pak chopeno se tabáku a j.; konečně na konci XVII. a počátkem XVIII. věku vstoupilo hnutí, přející nepřímé dani (akcisu) na vrchol a ozývá se hlučně (pro a contra) v celé tehdejší politicko-finanční literatuře (franc., angl., ital., něm.); baženo i po nahrazení všech dávek skrze daně nepřímé (t zv. generální akcis).

4. Stát, v němž těžiště moci spočívá při drobném důchodu kapitálovém i pracovním (demokracie). Zákonodárství v některých dobách starého Řecka, středověké Italie (Florence na konci stol.

XV.²¹⁾ a především revoluce francouzské (1791—95) nám ukazuje, kterak přizpůsobena úprava daní ke struktuře a povaze politické moci. Revoluce zrušila — vyjímajíc cla — všechny spotřební daně nepřímé a tak důchod daňový brala takořka na veskrz z rozmanitých daní přímých. Pochopitelně, že tento typ politický vůbec obrací se předem ku všeobecnosti a přísné proporcionalnosti daní na všecken důchod; rušení všech privilegií je samozřejmo.²²⁾

Praveno-li shora o sobectví lidském, že z pravidla vede k finančnímu využití politické moci, nevyloučena tím možnost, že ušlechtilejší motivy ve vážných dobách překonají ono sobectví, že tudy pak třída panující podřídí svůj prospěch ekonomický vyšším ideám mravním (patriotismu, lidskosti). Pohříchu výjimky jsou vzácné; samovolné vzdávání se výhod a výsad bývá spíše dílem hotového nebo hrozícího odporu a násilí než šlechetného, opravdu dobrovolného odřeknutí.

IV. Dosah výkonné moci (správy) finanční, jakož i stav techniky správní a diktáty ekonomiky správy finanční označili jsme jako čtvrtou kategorií historických principů daňových. Tré jest uvedených vlastností správy finanční: Mluvme-li o jejím do-

²¹⁾ Viz Ricca-Salerno, Storia della dottrine finanziarie in Italia str. 36.

²²⁾ Viz Бржецкий, Податная реформа; франц. теория XVIII. стол. О даňových řádech švýcarských kantonů viz: *Bücher*, Basels Staatseinnahmen und Steuervertheilung; *G. Schanz*, Die Steuern der Schweiz («Die demokratisierte Masse macht ihre Herrschaft und Einfluss immer stärker geltend»).

sahu, máme na zřeteli autoritu a donucovací moc, kterou ona ve společnosti má; může býti veliká — když na př. ústřední správa má k ruce dobře organisovaný a po celé zemi rozdělený korpus úředníků, jejich rozkazů poslušných — a zase praneopatrná, když úřednictva hrubě není a občané sami (samospráva) mají v ruce provádění zákonů. Mluvíme-li o technice správy daňové, myslíme na to, co ona danými silami svými, ať velkými ať malými, dovede, na schopnost postihovati závazkovité skutečnosti a chopiti zavázané osoby, na míru dokonalosti její odborné. Mluvíme-li o ekonomice, máme na mysli nezbytné jako všude postuláty hospodárnosti, které vyžadují takového zařízení správy daňové, aby daného, technicky co možná dokonalého cíle dostihováno bylo v míře nejhojnější pomocí obětí co možná malých, to jest na konec aby náklady, jichž vyhledává nabytí výnosů daňových, co možná nejméně umenšovaly a ovšem nedostihovaly výši svou hrubých výnosů daňových. I tu, jako jinde platí, že možné rozpjetí a působnost techniky podřízena je nepominutelným pověm ekonomiky, zřeteli k výnosu, konečnému přece cíli vybírání daní. Technika daňová tím může býti dokonalejší, čím větší jest autorita a moc politicko-finanční správy jakožto představitel oprávněného subjektu daňového (státu a j.), čím větší je nezávislost orgánů jejich na poplatnictvu, čím větší jest spolehlivost, horlivost, poctivost, neporušitelnost, čím větší jest intelligence, odborná znalost a bystrozrak těchto orgánů, zejména čím dokonaleji zná správa poměry výroby, oběhu, spo-

třeby statkův a dovede tudíž závazkovorné skutečnosti (objekty) zákonem určené znalecky a bezpečně rozpoznati. Vždycky správa daňová počítati musí a musila s tuhým odporem, který jednotlivý občan-hospodář činí protiv obložení daňovému, třeba *B. Franklin* blouznil o ideální dokonalosti občanů platících daně ochotně a s blaženou rozkoší, — s odporem proti výkonné moci, který vychází z týchže pohnutek, pro které vzpírají se jednotlivci a třídy obložení daňovému už při uzákonění jeho (odpor stavů, opposice v parlamentě).

Hledíce k tomu všemu rozumíme, proč tak primitivně, hrubě nemotorné bývá upravení daní, proč tak nedokonalé postihování vlastního pramene daňového v dobách, kdy stát (král) jako aktivný subjekt neměl k ruce žádného aparátu správního, nýbrž nejen co do svolení (uzákonění), než i co do rozepisování a vybírání daní (správy) odkázán byl na poplatné subjekty samotné. Tak ve státě stavovském (viz Čechy na př. v XVI. věku, § 8.); spokojováno se nejprostšími a nad míru nepřesnými formami, řekli bychom skoro pratvary daní: závazným faktem učiněna fysická existence (daň podušná), užívání krbu (sbírka z krbů, Herdsteuer, fuocatico), držení usedlosti selské, přiznaný majetek kapitálový. Jakmile technika se zdokonalovala, postupováno rádo od právě naznačených daní z celkového majetku kapitálového k daním z jednotlivých předmětů (tříštění daně z kapitálu vůbec na parciály: dobytek, dům, krám, okna, komín); královská moc v tom případě nalézávala podporu i u stavů, kteří v takovémto drobení

spatřovali prospěch svůj t. j. snazší možnost svěsti břímě daňové více a více na nižší vrstvy (rozdíly kvality a hodnoty dobytka na př. nepadaly na váhu, kus jako kus; viz *Schmoller*, *Epochen der preussischen Finanzpolitik*.)

Ponenáhlu skrze rodící se aparát správní (úřednictvo), přímo podřízený oprávněnému subjektu (státu, králi), a skrze emancipaci od rozhodujícího působení poplatných subjektů při správě (viz §. 8.) zdokonalovala se technika daňová. Teprve v této větší síle své a po lepším poznání vlastního pramene daňového (důchodu) dovedla a dovede — ač-li zákonodárná moc tomu přeje (viz III.) — pomýšletí na bezprostřednější a otevřenější doléhání na snadno utajitelný a těžko kontrolovaný důchod. Spolupůsobení občanů při správě daňové, ovšem teď přísně zařaděné do pevného řetězu administrativy státní, opět s prospěchem se objevuje a zavádí (vyšetřující a odhadní kommisie, důvěrníci a j.; moderní repartice.)

V tomto spolupůsobení poplatnictva při správě daňové obráží se nemálo určitě a jasně vývoj moci a techniky správní. Od dalekosáhlé samosprávy daní v starém systému repartičním, jenž doprovázen jest stavovským kontrolováním daní, jde vývoj k vyhradné správní činnosti absolutního státu (daň kvotová) a pak zase až ku právě řečenému úzce vymezenému samosprávnému spolupůsobení poplatnictva. Všecku subrepartici povolených kontingentů a vybírání berní mívali stavové ve svých rukách a vliv jejich sáhal až ke kontrole výdaje

sebrané berně skrze krále; pro státní správu nebylo tu dlouho takorůž žádného místa (u nás na příklad teprve Josef II. r. 1780 učinil pokus podrobnější repartici odevzdati státním orgánům, berničním neboli kontribučním úřadům). Oblíbenou technickou pomůckou správní bývala obecná poruka určitých svazků poplatnických (obcí) za plné zaplacení kontingentu, již nalézáme nejen ve střední Evropě než i v Neapoli (hrozná daň z krbu v XVII. věku, vzpoura Masaniellova, na Rusi a j.) Tlak potřeby finanční a nedostatečnost takovéto zpravidla velmi chatrné a stranické samosprávy vedly i tu k obratu, jež prováděl sesílený absolutism. Mezilehlým útvarem přechodním byl na mnohých místech pacht daňový, to jest ponechání správy daňové soukromým podnikatelům (publikáni v Římské říši, fermiers généraux ve Francii a jinde). Za hlavní příčinu pachtu označuje *Roscher*, na jehož výklady tuto odkazujeme (Fin.-Wiss. §. 67.) das Nichtmehrge-nügen der Repartirung und das Nochnichtge-nügen des Staatsbeamtentums. V tomto historickém osvětlení třeba pojímati a posuzovati tuto soustavu správy daňové, kterou dnes snadno a právem zatracujeme jako pramen nekonečného utiskování a vydírání lidu (viz Francii v XVII. a XVIII. věku) a jako příčinu, pro kterou státní moc vůbec bývala kompromitována a upadávala v nenávisť. Soustavy té vzdáváno se již i se strany osvíceného absolutismu a dokonce pak opuštěna po revoluci francouzské; dnes pronájem daní vyskytuje se jen sporadicky ve drobných případech, jako při městských akcisech, kde pevné tarify znemožňují přehmaty;

povážlivější jest pronajímání některých druhů spotřební daně po širém venkově (připomínáme tu i pronajímání domaniového důchodu mytného).

Na existenci, spolehlivosti, cvičenosti aparátu správního visí možnost jemnějšího propracování celé soustavy daní; na něm visí, musí-li se přestatí na obložení faktů veskrz očividných a nezatajitelných, avšak existenci i míru pramene a způsobilosti berní nejméně snad prozrazujících (daň z usedlosti ať dobrých, ať špatných stejná, z komínů, z krbů, z krámů a pod.) — nebo může-li proniknouti se dále k obložení, jež vyhledává zevrubného vyšetřování a trvalé intensivné kontroly, aniž se záviselo toliko na vlastním udání (fassi, přísaze) poplatníků (moderní daně z výroby cukerní, líhové — počítadla, saccharometry atd.; daně pozemkové s podrobnými odhady, katastry a j.) Je zřejmo, kterak daný stav, daná dokonalost techniky velmi rozhodný vliv má na výběr závazkovitých skutečností t. j. na stanovení určitých druhů daně.

Ale ne pouze slabost a nedokonalost techniky, než u veliké míře i nepominutelné diktáty ekonomiky správy finanční byly a jsou toho příčinou, že ode dávna závazkovitými skutečnostmi činěny jsou zhusta fakty, které nejsou přímým projevem majetku a tudíž poplatné síly toho, u něhož se vyskytují, nýbrž připouští toliko nepřímý, více méně bezpečný závěr na existenci a míru její. Co kdo na př. do roka důchodů nabyt — jak těžko a s jakým nákladem to jediné lze postihovati! ale že kdo těží prodejem a koupí statků, zejména

nemovitostí, že kdo úvěrem peníze dává, že kdo činí ten neb onen konsum, prozrazující značný, na př. volný dřehod atd. — ty skutečnosti finanční správa snáže a laciněji vystihne. Nejvíce ono nepřímé postihování poplatné síly jeví se tam, kde akt spotřební, vydávající nepřímé toliko svědectví o poplatné síle, učiněn jest na konec de facto důvodem pro obložení daňové, kde však ten sám, jenž akt spotřební koná, není přímo chopen a formální závazek berní není proň uvalen, nýbrž kde závazek daňový uvalen na jiné, od nichž se předpokládá, že budou s to jednáním soukromým (přesunutím) převéstí břemeno daňové na vlastní poplatníky (destinatáře). Kdekoliv chce finanční správa takové konsumní akty učiniti vlastním (třeba ne formálním) objektem daně, nemůže ve valné většině případů než té nepřímé cesty se chopiti — ač nelze-li všechnu výrobu toho určitého předmětu spotřebního do ruky státu přivéstí, neb alespoň prodej toho statku v ruce státu monopolisovati (monopol výrobní a tržební nebo jen monopol tržební); kam došlo by se s nákladem výrobním a čistým výnosem daně (ekonomika), kdyby daň při samém konsumentu a dokonce při každém aktu konsumním přímo měla býti vybírána (z každé vypité sklenice piva atd.)!

§ 23. SOUSTAVA DAŇOVÁ.

*Přehled. Mnohost daní. (Daň jediná; historické fáse myšlenky té).
Roztřídění (klassifikace) daní.*

A. Podle způsobu ukládání a vybírání:

*I. daně přímé; trojí druh jejich. 1. katastrové. 2. obchodové.
3. spotřební.*

II. Nepřímé daně (spotřební); vznik daní nepřímých.

*B. Podle způsobu vyhledávání a rozpoznávání pramene daňového.
I. Daně katastrové.*

II. Daně spotřební a obchodové. Nesnáze názvoslovné, protože i pro tyto dva druhy užíváno názvu přímá a nepřímá daň. Praktický význam, který má trvání těchto rozdílných způsobů daně. (Klassifikace Wagnerova).

Souhrn. Rozbor přímých daní katastrových. Daň subjektová, daň důchodová. Daň objektová; daně výnosové. Praktický význam těchto rozdílných forem. (Schäffle).

Daně užších obcí.

Bylo ukázáno, že finanční moc přerůzným způsobem usiluje a usilovati může o to, aby pramene daňového se chopila, vybírajíc a stanovíc ty neb ony závazkotvorné skutečnosti, to jest rozmanité druhy daní, jež souborem v §. 21. byly označeny; jaké příčiny určují in concreto výběr ten, pověděno v §. 22. Takž ode dávna a obzvláště v našich dobách setkáváme se se značným množstvím rozmanitých daní; souhrn daní v určitém státu (obci) zavedených slove soustavou daňovou (Steuersystem). Chceme nyní soustavu daňovou,

jak ji v moderních státech podle typu v podstatě stejného nalézáme, zkoumati, společné a rozdílné znaky jednotlivých daní vytknouti a na základě tom klassifikaci jejich, to jest roztrídění ve skupiny a druhy provésti.

Před tím však budiž tu, kde o mnohosti a soustavě daňové jest řeč, učiněna zmínka o často uváděné jediné dani. Jediná daň byla a zůstává utopií, dokud potřeba veřejná je tak velikou, jako posud a dokud tak veliká část úhrady její musí býti daněmi zjednána. Přes to myšlénka o jediné (impôt unique) často se vyskytla a zastávána byla a to pro mnohé nepopřené výhody, jež by přinesla.

Jediná daň, jež by dovedla poskytnouti státu všeho, čeho potřebuje, byla by zajisté velikým úspěchem a přímo dobrodiním; množství formalit a obmezení pro výrobu a oběh statků a pro počínání jednotlivců by zmizelo, a občanská i ekonomická svoboda velice by získala; kromě toho dovedl by každý občan přesně účtovat, čini přispívá na konto veřejné, věc to, která nyní takorůka jest nemožnou. Na konec by zajisté i vybírání té jediné daně vyžadovalo menšího nákladu než vybírání kolikerých daní nynějších (ekonomika správy daňové). Že na konci XVII. a na začátku XVIII. věku vyskytli se obhájcové jediného »všeobecného akcisu«, bylo už řečeno. — Mezi prvými zastanci jediné daně přímé uváděn jest francouzský maršálek *Vauban* (nar. 1633) — ač snad nikoliv právem, neboť on vedle hlavní daně, desátku královského,

(la dîme royale, decima regalis), jenž mnohé tehdejší daně nahraditi měl, připouštěl i daň ze soli, cla, poplatky. Jako konsekvenci svých názorů ekonomicko-politických žádali pak fysiokraté (*Turgot* r. 1772) zavedení jediné daně a to pozemkové; fysiokratům byla orba jedinou výrobní činností, která skutečně nové statky, přebytky, čisté výnosy v národohospodářském slova smyslu (*produit net*) přinášela, kdežto ostatní třídy vyrabitelské byly *classes stériles*; proto jediné půda snese daň a v skutku prý přesouváním všechny daně na půdu resp. majitele půdy jsou sváženy; proto jest nejlépe a nejméně nákladno daň uložiti hned těm, kteří ji na konec přece jenom platí — tudy daň pozemkovou jako jedinou. — Vyvrácením nesprávnosti fysiokratického učení o jediném *produit net* pozemkovém, uznáním práce za substanci hodnototvornou (*Ad. Smith*) vyvráceno i fysiokratické odůvodnění jediné daně. V naší době někteří zasazují se o jedinou daň důchodovou; *Ménier* a j. zastávají se jediné daně z kapitálu, ospravedlňujíce ji přesouváním daní na kapitál.²⁴⁾

Kdyby potřeby státu byly malé, takže by snad dostačila 5% daň důchodová (ev. kapitálová), bylo by lze zastávati se jí; proto užším obcím o malých potřebách na mnoze doporučuje se daň důchodová buď jako jediná — vedle poplatkův a příjmův dománievých — buď ve spolku s daní podle kapitálu

²⁴⁾ *Ménier*, Théorie et application de l'impôt sur le capital, 1874. Viz také *Yves Guyot*, L'impôt sur le revenu (zpráva budget. výboru francouzského) 1887, str. 220 a násl.

vyměřenou; nepřestalo by přes to však rozepisování a vybírání její při milionech malých důchodů býti povždy obtížné a nákladné. Jakmile by však daň byla vysokou a tou musila by býti, hledíc k velikým potřebám moderních států (*Leroy Beaulieu* počítá, že by ve Francii bylo třeba 14—15% daně ze všeho důchodu, aby potřeba státu 3½ miliard fr. byla uhrazena), ukřývala a zatajovala by se taková síla důchodů, že by výsledky byly absolutně nedostatečné a spravedlivost t. j. stejnoměrnost a všeobecnost její zrušena; (zkušenosti v Sev. Americe s daní důchodovou o 5%, 7,5 a 10%). A tak spravedlivosti daňové, které právě zastancové jedině daně chtějí zjednatí průchodu, je spíše docíleno mnohostí daní; nespravedlnosti jedné daně vyrovnávají se do jisté míry nespravedlnostmi daní jiných, neboť nelze předpokládati, že by se omyly a praegravace při všech daních svezly na téhož poplatníka; tak vznikne řada protivah (*contre-poids*), jež způsobují rovnováhu. Tu pak v theorii i v praxi objevuje se druhý extrém: čím větší počet daní, tím lepší soustava finanční (*Sir Cornwall Lewis*; heslo: *L'impôt unique — l'impôt inique*).

Toho času není státu, jenž neměl by více nebo méně složité a mnohočlenné soustavy daňové; prakse finančnopolitická nejen že houževnatě drží se té mnohosti daňové, nýbrž pod tlakem potřeby zavádí daně nové, odhodlávajíc se ke zrušování jednotlivé daně, jen za dostatečnou náhradu skrze jakékoli (absolutné, relativné, kvalitativné) rozmnožení. Doktrina finanční podkládá dnes se svého

stanoviště často těm soustavám a vzniku jejich význam a úmysly, kterých historický vývoj a zavedení jejich bylo daleko; obzvláště nebývala to vždy snaha po obecném a stejnoměrném stížení všech důchodů, která vedla k rozhojnění počtu daní; nešlo povždy o zdělení síti, která by bez rozdílu lapala kde jaký důchod, nýbrž naléhavá potřeba, máloci finanční správy a interesity panující třídy způsobily zhusta zavedení kolikerych daní, které na konec hlavní tíhou svojí přece zas dopadaly na tytéž určité druhy důchodů a skupiny občanů, kdežto na některých místech okénka síti daňové zůstávala stále velmi řídká a prostranná.

Daně, které nalézáme v moderních soustavách, klassifikujeme takto:

A.) Ode dávna objevuje se dvojí způsob ukládání a vybírání, na němž zakládá se nejšířší a nejdůležitější roztrídění daní:

I. Aktivný subjekt daně obrátí se, udeří *přímo* na občana, u něhož pramen daňový (ať už důchod neb i kapitál) nalézá nebo třeba jen předpokládá a *přímo* jemu uloží, aby do pokladny veřejné odvedl a zaplatil daň sobě přisouzenou, jejímž plátcem a nositelem podle intence finanční správy býti má. Platební příkaz adressován tedy od správy berní přímo na destinátáře daňového. Pro tento způsob ukládání a vybírání svého slovou takovéto daně: daně přímé (*directe Steuern, impôts directs*).

1. Pro trvalou a spolehlivou velikou výnosnost nejdůležitějšími z daní přímých jsou ty, jichž pramenem jest stálý důchod občanův, ať už ob-

jektem jejich jest důchod sám čas od času znovu vyšetřený (*daň důchodová*), aneb jak posud pravděm, výnos výrobních závodů (kapitálův), o kterém se myslí, že obrací se v důchod majitelův a který podle odhadův, opírajících se o obvyklé průměry pro delší dobu těm kapitálům jest přisuzován (*daň výnosová*). Tu stát nebo kterýkoliv jiný aktivný subjekt daně koná podrobné vyšetření poměrů rozhodujících o osobním důchodu resp. o výnosové způsobilosti jednotlivých kapitálův a odhadnuv výnosy, rozděluje a předpisuje na základě těch operátů (katastrů) daně; proto po německu tyto daně přímé byly nazývány dříve „Schatzungen“ (*Rau*).

2. Druhý způsob daní přímých jsou ty, jichž pramenem — třeba ne právě objektem — jsou jednotlivé, nahodilé, rozptýlené důchody (důchodové příjmy), kterých občané nabývají opravdu nebo dle supposice finančního zákona v hospodářském obchodu statkovém (im wirtschaftlichen Güterverkehr — směnná, úvěrová cirkulace statků, převody dědické, dary, výhry a j.) Stát chápe a drží se těch jednotlivých aktů obchodových (Verkehrsakte), aby tomu, kdo je předseběre a tím důchodu nabývá, daň uložil (*daň obchodová*, Verkehrssteuer); *Stein* v uv. spisu podstatu těch daní v tomto smyslu vypisuje a vykládá.

3. Třetím způsobem daně přímé jsou daně, jejichž pramenem jest ovšem také důchod, jejichž objektem však jest určité užívání majetku, kterým on právě se manifestuje a finanční moci zřetelným a přístupným stává; aktivný subjekt (stát, obec)

obrací se tu rovněž přímo k tomu, jenž toho druhu upotřebení majetku činí, — kdo na př. najal nebo má byt, kdo má služebníky, kdo má kočáry, psy atd. — kdo tudíž tím způsobem konsumu manifestuje se jako majitel resp. uživatel důchodu, jemuž daň přisouzena jest. To jsou *přímé daně ze spotřeby*: daň z bytu, ze služebníků, z kočárů, psů atd., jejichž pramenem je symptomaticky postřehnutý důchod, objektem pak spotřeba určitých statků, resp. spotřebované statky.

Při všech těchto přímých daních ukládá se daňový plat přímo tomu, koho zákon chce míti nositelem daně; plátce je tedy zároveň destina-
tářem daňovým.

II. Jiná je cesta, kterou při druhé veliké skupině daní ubírá se finanční správa, aby postihla a chopila důchodu občanů. Jsou to především důvody ekonomiky a techniky daňové, již shora vyloučené, jež mají finanční zákonodárství a správu k tomu, aby jednotlivé daně neukládala a nevybírala přímo od těch přčetných občanů, kteří jimi na konec stížení býti a je jako destina-
táři nésti mají, nýbrž aby je jako zálohou (Vorschuss) vybírala od relativně malé řady prostředníků, předpokládajíc, že tito na destina-
tářích zhojí se z té zálohy daňové. Tito prostředníci jeví se pak jako nucení berní o vlastním risiku, jež finanční správa neozbrojila veřejnoprávným zmocněním a donucovací mocí, nýbrž jež provází leda přáním, aby sobě zjednali náhrady za založenou daň a to soukromoprávními akty v soukromohospodářském obchodu t. j. přesouvá-

ním (tak vykládá věc *Kaizl* ve spisu die Überwälzung der Steuern). Stát tedy chce chopiti poplatných důchnodů destinátářů tím, že sobě daň dá zaplatiti od vyrabitelů nebo prodavačů předmětů spotřebných, předpokládaje, že daní zdraží se předměty ty, takže konsumentovi t. j. destinátáři, jenž tu zvýšenou cenu předmětu své spotřeby zaplatil, daň trvale zůstane. Ze spotřeby soudí se na poplatní způsobilost t. j. na důchnod právě jako při spotřebních daních přímých — ale postup, útok na poplatníka jest jiný.

Pro toto nepřímé, jednou nebo kolikerou rukou prostředkované chápání důchnodu poplatného, pro nezbytnost prostředkujícího processu přesouvajícího slovou daně ty *nepřímé*. Při daních přímých udeří finanční správa přímo, rovnou cestou na důchnod, na destinátáře, při daních nepřímých jde nepřímou, cestou klikatou a ovšem i méně bezpečnou, ale ekonomicky a technicky jediné možnou. Hlavními druhy daní nepřímých jsou spotřební daně (*Verzehrungsteuer, impôts sur les consommations*) vybírané u vyrabitelů nebo prodavačů předmětů, jež jsou objektem daně (sládků, cukrovarníků, lihovarníků a j.), pak cla pohraničná, jimž rovnají se akcisy (*octroi*) městské a konečně i daně vybírané v cenách hmotných statků spotřebních, státem monopolicky vyráběných (tabák, sůl, sirky); v příčině daní monopolových třeba ovšem rozlišovati; nepřímé jsou přísne vzato jenom tehdy, když stát ve vlastní režii neprodává přímo spotřebitelskému publiku; činí-li tak, pak platí občané ze spotřeby své přímo státu, a daň je pak spíše

spotřební daní přímou; totéž platí o clu a akcisech, když jich neplatí vyrabitel nebo kupec ze zboží k prodeji určeného, nýbrž konsument, jenž přímo pro svou spotřebu zboží dováží; o těchto rozdílnostech — třeba v praxi málo významných — sluší při theoretickém určování a klassifikování alespoň se uvědomiti.

Rozdíl mezi daní přímou a nepřímou i v tom zřejmě se zračí, že přímou daň — máme-li na mysli prvý a hlavní způsob její — ukládá stát plátcidestinatáři, protože při něm nalézá důchod nebo výnosy; nepřímou daň ukládá stát prvnímu plátcí, který jediný stížen jest formálním, veřejnoprávným závazkem daňovým, protože vyrábí nebo do obchodu přivádí předměty spotřební; v onom případě neláze se stát v první řadě po výrobě a rozsahu jejím a hledí k ní leda proto, že mu záleží na výsledku jejím, na důchodu nebo výnosu, jehož se dostává poplatníkovi; v tomto případě netáze se zase po důchodu poplatníkově (prvého plátce); nechať on výrobou prodělá nebo vydělá, mnoho nebo žádného důchodu nenabývá, na tom státu nezáleží, protože jemu jde jenom o výrobu, o summu vyrobených, resp. do směnného obchodu přivedených výrobků.

Dělidlem, na kterém se zakládá rozdíl mezi daní přímou a daní nepřímou, je tudíž technický postup, způsob neboli procedura, již užívá se, aby daní stížen byl, kdo ji nésti má: tu přímo ukládá a předpisuje se jemu, tam napřed vybírá se u jiných a daň teprv odrazem (*par ricochet*, *par contre-coup*), přesouváním (*par repercussion*) má do-

padnouti na destinátáře; v jednom případě destinátář přímo odvádí daň do pokladny veřejné, v druhém nepřímo jest daňovým platem stížen; proto mluví se také o dani přímo resp. nepřímo vybírané.

Nechtěli bychom tvrditi, že tento rozdíl a povaha daní přímých a nepřímých byl od samého počátku jasně a určitě poznáván; původně asi od kupců a prodavačů brány byly cla, platy tržní a pod., protože při nich jevila se schopnost platební (peníze) a dobrá příležitost k finančnímu těžení a na přesouvání na nepřímé postihování konsumentů snad ani nebylo pamatováno. Dnes plnější poznání zákonů života hospodářského a tudíž i účinků takovýchto daní (nepřímých) má rozhodné slovo při zavádění a upravení jejich (viz o tom další výklady o přesouvání) a daň s plným vědomím jakožto nepřímá jest posuzována.

B.) Vedle dělidla právě vyloženého, na němž spočívá rozdíl mezi daní přímou a nepřímou, lze na dané soustavy daňové užití dělidla jiného, rovněž z techniky daňové vzatého; dělidlem tím jest způsob, kterým finanční správa vyhledává a rozpoznává prameny daňové. Podle tohoto dělidla již *Rau* (1837) roztrídil daně na *Schatzungen* a *Aufwandsteuern*, takto:

I. Lze vyšetřovati majetkové poměry nebo poplatní způsobilost jednotlivých občanů a na tom základě rozepsati daň v určitých lhůtách a tak alespoň pro jistou dobu nabude se pevného, předvídatelného důchodu daňového. Daně toho způsobu

nazývá *Rau* Schatzungen (výraz to už za *Raua* neobvyklý.²⁵⁾

Slovo »Schatzungen« přeložili bychom „daně katastrové“ (okolnost, že tu i tam snad i některé daně z níže uvedené druhé kategorie — na př.: spotřební daň z bytu — připouští katastrování, neporušuje pravidlo), protože společným znakem daní těch jest, že rozdělení a rozepisování děje se podle více nebo méně stabilních seznamů (zápisů, list, roll) zvaných katastrem, do nichž zapsány skutečnosti rozhodné pro rozsah a poplatní sílu jednotlivého objektu, označeného jménem vlastníka (passivního subjektu). *Rau* pravi dále:

II. Lze přestatí na tom, že z nějakého upotřebení majetku činí se závěr na existenci a velikost toho majetku a tudý daně upnouti na ono upotřebení, spotřebu, výdaj poplatníků. To jsou daně spotřební. Při nich nepátrá správa daňová po majetku a výrobní činnosti jednotlivého občana, nýbrž drží se jen porůznych činů spotřebních. Povinnost ku placení daní těch je podmíněčná: každý může jim uniknouti, když zdrží se obložene spotřeby.²⁶⁾

²⁵⁾ *Rau* pravi (II. 55.) do slova:

»1. Man kann die Vermögensumstände oder die Steuerfähigkeit der Einzelnen erforschen und darnach jedem eine gewisse Steuerlast zuteilen. Hier hat man es mit Personen zu tun, deren Steuerschuldigkeit wenigstens für eine gewisse Zeit aus den zu Grunde gelegten Thatsachen ausgemittelt wird und denen man Zahlungstermine vorschreibt . . . Steuern dieser Art können Schatzungen genannt werden.«

²⁶⁾ *Rau* pravi o tom:

2. Man kann von gewissen Verwendungen des Ver-

Vedle těchto daní spotřebních (Aufwandsteuern — ať už přímých nebo nepřímých) klade novější theorie právem daně z porůznych aktů nabývacích označené už jako daně obchodové; jako daní spotřební má býti stížen důchod, jenž manifestuje se, jsa právě užíván a spotřeбен, tak daní obchodovou má býti stížen důchod, jenž manifestuje se, jsa právě po různu nabýván. Pak ovšem nelze naproti daním katastrovým (Schatzungen), jež spočívají na pevném vyměření trvalých pramenů, postavití daně spotřební (Aufwandsteuer), jež zakládají se na porůznané, nikoliv pevně napřed stanovitelné manifestaci důchodu, jakožto jedinou další kategorií, neboť pojem daně spotřební je příliš úzkým a nezavírá v sobě všechny daně, jež zbývají po vyloučení daní katastrových. Protože není případného terminu, označujícího oba ty druhy, třeba naproti daním katastrovým

---

mögens auf dessen Grösse schliessen und daher die Steuern an die Ausgaben der Steuerpflichtigen anknüpfen. Hiezu sind nur solche Ausgaben tauglich, deren Grösse als Kennzeichen für einen gewissen Grad von Vermöglichkeit betrachtet werden kann. Die Steuern dieser Art nennt man gewöhnlich Verbrauchs- oder Konsumtionssteuern, noch bezeichnender können sie Aufwandsteuern heissen. Man hat bei ihnen keine Person mit ihrem Besitze und Erwerbe fortwährend im Auge, sondern hält sich nur an einzelne Handlungen des Gütergebrauches, deren jede für sich den Grund einer besonderen Steuerforderung bildet, z. B. den Ankauf eines Genussmittels, das Halten einer Anzahl von Bedienten. Die wichtigste Eigenthümlichkeit der Aufwandsteuern besteht darin, dass der Zwang zu ihrer Entrichtung nur ein bedingter ist und dass man sich derselben entziehen kann, wenn man den besteuerten Aufwand unterlässt. <

jmenovati daně spotřební a daně z porůznych příjmů důchodových (daně obchodové).

Hlavní dvě skupiny, k jejichž stanovení vede aplikace tohoto dělidla B (I. katastrové, II. spotřební a obchodové daně), označovány s některých stran v literatuře také jmény přímé (t. j. katastrové) a nepřímé (t. j. spotřební a obchodové) daně, takže názvu přímý a nepřímý užíváno pro věci, jež při nejmenším formálně jsou tak velice rozdílné; tím způsobovány zmatky. Již *J. G. Hoffmann*: (*Lehre von den Steuern* 1840) a po něm *Neumann*: (*Einkommensteuer*, 1874), *Cossa, Schäffle*: (*Die Grundsätze der Steuerpolitik* 1880) kladou váhu na dělidlo, které záleží v tom, vyšetřuje-li stát přímo pramen daně (důchod) eventuálně kapitál nebo spokojuje-li se s nepřímým rozpoznáním důchodu v určitých aktech spotřebních neb obchodových. Daní přímou nazývají pak hlavně toliko t. zv. *Schatzungen* (*Hoffmann* praví *Steuern vom Besitze*); jenom *Neumann* k nim počítá přímé daně spotřební; k daní nepřímé počítány netoliko naše pod literou A. uvedené daně nepřímé, nýbrž všecky daně spotřební (*Schäffle, Hoffmann, Cossa* — nikoli *Neumann*) i daně z obchodu majetkového (z různých aktů nabývacích, z kterých finanční správa zavírá, nepřímo poznávajíc na důchod; *Steuern von Handlungen*, praví *Hoffmann*). Rozlišování daní podle těchto momentů je bez odporu důležité a nezbytné a plyne z věci samé; obě skupiny podstatně od sebe se liší a jak *Schäffle* trefně doličuje, mají rozdílné úkoly a

určení finančnopolitické; avšak uživatelé těchto terminů, přímé a nepřímé daně, pro takto rozlišené třídy nezdá se nám případným, také proto, že není historickým; *Rau, Wagner, Leroy-Beaulieu, Mill* a převalná většina spisovatelů užívají terminů těch ve smyslu námi pod lit. A vyloženém a sám *Neumann* odchyluje se od důslednosti logické ve prospěch názoru tuto zastávaného. Správně — trváme — praví *Leroy-Beaulieu*: „Daně přímé (tu uvádí L. B. smysl, jemuž sám tak jako my odporuje) táhnou se přímo k osobám, majetku nebo požitku statkovému; ony obracejí se k situacím normálním a trvalým a připouštějí roly (katastry) nominativně (se jmény poplatných destinátářů). Daně nepřímé naproti tomu vybírány jsou za příležitosti nějakého činu, aktu právního, směny; ony nepřipouštějí naproti poplatníkovi rolly nominativních, pravidelně a periodicky zdělaných. Tak zní definice administrativní; jí jest děkovati, že daň z dědictví a z darů jest řaděna mezi daně nepřímé, protože vybírána za příležitosti výminečné události, neobjevující se periodicky a v blízkém intervallu při téměř poplatníku. Tato definice administrativní jest empirická, ona konfunduje věci, které sluší rozlišovati; ona neběře za základ klassifikace než akcessorné a nikoli podstatné (princip.) znaky daní.“

Podstatu kategorií nyní sub B stanovených (daně katastrové — daně spotřební a obchodové) pěkně doličuje *Schäffle* slovy, které tuto uvádíme podotýkajice, že, mluví-li o přímé dani, má na mysli katastrové, mluví-li o nepřímé, myslí na potřební a obchodové:

Aby všechny poplatné síly (poplatníci) v poměru ke skutečné mohovitosti byly chopeny, jsou dvojí metody obložením možné a nezbytné. Stát udeří buď přímo na prameny daňové a vyšetřuje je sám tak, že u všech subjektů daňových vyhledá, vyměří a obloží všechny majetky (kapitály) a důchody, všechny hlavní druhy majetku a hlavní druhy důchodu tak, jak jsou v běžícím období daňovém. Na druhé straně stát kapitálového a důchodového stavu subjektů nevyšetřuje vůbec, nýbrž chopí se pramene daňového jen prostředně, v živém pohybu vznikání a upotřebení jednotlivých částí kapitálu a důchodu, ponejvíce ani ne při subjektu samém, nýbrž při třetím formálním subjektu daňovém, právním to předchůdci nebo nástupci nositelově. Ze skutečností spotřeby a obchodu anebo z důsledných jevů nastalého upotřebení důchodu ke kapitalisaci soudí se na důchod a kapitál; nositelům daně jest zůstaveno, aby samovolným upravením činů spotřebních a obchodových ušli nepoměrnému obtížení svého důchodu a kapitálu. — Obojí metody obložením užívá se zároveň a ony musí býti spojeny, ač mají-li všechny poplatné síly býti stíženy v poměru k jejich skutečné mohovitosti. Přímé obložením o sobě patrně nestačí; neboť stát tu dovede všechny prameny daňové vyšetřiti jen dle hodnoty jejich a a stihnouti všechny rovnoměrně jen dle průměrné mohovitosti. Ale hodnota kapitálu nebo důchodů dávno ještě není měrou skutečné, osobité, dočasné mohovitosti daňové, protože dvojí, stejně veliký důchod nebo kapitál za nestejně veliké a nestejně

pilné a měnivé potřeby nemají téže platební způsobilosti vůči státu a musí nestejnými obnosy býti obloženy, ač má-li . . . daň ukládána býti dle skutečné mohovitosti . . . Skutečné, osobité, konkrétné platební způsobilosti nedovede však stát přímo vůbec chopiti, jenom poplatníci ji znají anebo pocítují alespoň svoji mohovitost. Poplatníci sami musí státu veřejně zjevnými skutečnostmi vzniku a upotřebení důchodu a částie kapitálových, skutečnostmi spotřeby a změny majetku projevit, jakou jest nebo jakou byla jejich osobitá způsobilost platební. Proto musí býti také užito oné nepřímé metody obložení, která pramenů daňových nic nevyšetruje, nýbrž objektem daně činí skutečnosti, které připouštějí závěrek na platební silu, ponechávajíc subjektům samým, aby břímě daňové uvedli v rovnováhu se skutečnou mohovitostí.²⁷⁾

²⁷⁾ *Schäffle*, Steuerpolitik str. 58 a 59:

Um sämtliche Steuerkräfte nach Verhältniss ihrer wirklichen Leistungsfähigkeit zu fassen, sind zwei Methoden der Einsteuerung möglich und unerlässlich. Der Staat geht theils unmittelbar auf die Steuerquellen los und ermittelt sie selbst, indem er sämtliche Vermögen und Einkommen, sämtliche Vermögenshauptbestände und Einkommenshauptarten nach ihrem Bestande während der laufenden Steuerperiode bei allen Steuerobjekten aufsucht, bemisst und belastet. Anderentheils ermittelt der Staat den Vermögens- und Einkommensstand der Steuersubjekte gar nicht, er erfasst die Steuerquelle nur mittelbar in der lebendigen Bewegung des Entstehens und der Verwendung einzelner Teile des Vermögens und Einkommens, meist nicht einmal bei dem Steuerträger selbst, sondern bei einem dritten formellen Steuersubjekte, beim Rechtvorgänger oder Rechtsnachfolger des Steuerträgers. Aus den Thatsachen des Ver-

Tim trefně označena t. zv. *vlastní regulace břemene daňového* skrze poplatníky, kteří sami

brauches und Verkehrs oder aus den öffentlich hervortretenden Folgeerscheinungen stattgehabter Verwendung der Einkünfte zu Kapitalansammlungen wird auf Einkommen und Vermögen geschlossen; den Steuerträgern ist es überlassen durch die eigene Regelung ihrer Verbrauchs- und Verkehrsakte unverhältnissmässiger Belastung ihres Einkommens und Vermögens zu entgehen. — Beiderlei Methoden der Einsteuerung werden nebeneinander gehandhabt und müssen miteinander verknüpft werden, wenn wirklich alle Steuerkräfte nach Verhältniss ihrer wirklichen Leistungsfähigkeit getroffen werden sollen. Der Wert des Vermögens und Einkommens ist aber noch lange nicht das Mass der konkreten wirklichen, individuellen, jeweiligen Leistungsfähigkeit, da zwei gleich grosse Einkommen oder Vermögen bei ungleich grossem und ungleich dringendem und wechselndem Bedarf nicht dieselbe Leistungsfähigkeit für den Staat besitzen und in ungleichen Beträgen zu steuern haben werden, wofern d. dritte unserer Steuerprinzipien — Belastung nach der wirklichen Leistungsfähigkeit oder was dasselbe ist, volkwirtschaftlich verhältnissmässige Deckung aller Bedarfe — zur Geltung kommen soll. Die wirkliche, individuelle, konkrete Leistungsfähigkeit kann aber der Staat unmittelbar gar nicht erfassen, nur die Steuerkräfte selbst wissen darum oder empfinden wenigstens ihre Leistungsfähigkeit. Die Steuerkräfte selbst müssen dem Staate durch öffentlich sichtbare Thatsachen der Entstehung und Verwendung der Einkünfte und Vermögenstheile, durch Thatsachen des Verbrauches und Besitzwechsels offenbaren, wie ihre wirkliche individuelle Leistungsfähigkeit beschaffen ist oder beschaffen war. Daher muss auch jene mittelbare Methode der Einsteuerung angewendet werden, welche die Steuerquellen selbst gar nicht ermittelt, sondern Thatsachen, welche auf die Steuerkraft einen Schluss zulassen, zu Steuerobjekten macht, um durch die Steuersubjekte selbst die Steuerlast mit der wirklichen Leistungsfähigkeit ins Gleichgewicht setzen zu lassen«.

určují a činí označené akty spotřební a obchodové a tím sobě i určují (regulují) svoji daň; toho arcit nikdy nesluší zapomínati, že tato regulace jest na minimum obmezena při daních z předmětů nezbytné spotřeby.

Jestliže resumujeme na základě uvedených dvou dělidel, obdržíme toto klassifikační schema:

Roztřídění A.: dělídlo: vztah mezi finanční mocí a poplatníkem-destinatářem.

I. Daně přímé:

a) daně katastrové,

b) daně obchodové,

c) daně spotřební od spotřebitelů vybírané, mezi nimi event. i daně placené v ceně monopolických výrobků státem přímo prodávaných i cla a akcisy ze zboží k vlastní spotřebě dovezeného.

II. Daně nepřímé: skoro výhradně: daně spotřební.

Roztřídění B.: dělídlo: způsob vyhledávání a rozpoznání pramene skrze finanční moc.

I. daně katastrové (Schatzungen), jež stihají prameny v trvalém jejich stavu a v průměrné způsobilosti poplatní; ony jsou poměrně velice stabilním a spolehlivým elementem budgetů; ony tvoří jádro daní přímých a placeny jsou hlavně z důchodů event. výnosů, jichž dostává se jednotlivci z trvalého výrobního povolání.

II. daně spotřební a obchodové; ty stihají prameny v pohybu jejich, in der Aktivität ihrer Bildung und Verwendung; ony jsou i přímé i nepřímé a jsou elementem pohyblivějším a kolisa-

vějším v budgetu, protože summa (výnos) jejich spravuje se konkrétným útvarem všeobecných a individuálních poměrů výrobních a důchodových (individualisace, vlastní regulace, dobrá léta, špatná léta, stoupání a klesání blahobytu a konjunktury.²⁸⁾

Pohlédneme-li na dvojí hlavní roztržďení a na schema právě položené, poznáme značnou blízkost mezi prvou kategorií první a prvou kate-

²⁸⁾ Menšího významu má roztržďení, jehož *Wagner* obzvláště se přidržuje:

Erwerbsteuern; Besitzsteuern; Gebrauchsteuern — podle toho, zdali objektem jest nabývání, držení, užívání důchodu event. kapitálu.

Besitzsteuern jsou daně z majetku držného t. j. kapitálu; placeny jsou proto, že kapitál učiněn i objektem i pramenem daně (daně kapitálové) nebo protož; kapitál jest sice objektem, pramenem však důchod, na nějž závěrek činěn z držení jakési konkrétné formy kapitálu, a to nejen výrobního (daň z usedlostí, z krámů a j.), než i z úkojného (kočárů, bytů a j.; přímé daně spotřební). Objektem je tudy povždy držení kapitálu.

Erwerbsteuern jsou daně z majetku nabývaného t. j. z trvalého nebo porůzného důchodu nebo výnosu; to jsou tedy daně katastrové a daně obchodové. Objektem je nabývání hospodářských statků.

Gebrauchsteuern jsou daně z užívaného majetku (důchodu), jenž symptomaticky ukazuje se určitým užíváním svým; sem náležejí tudíž nepřímá daň spotřební, ale konečně též přímá daň spotřební; o formálním objektu (závazkově skutečnosti) u nepřímé daně spotřební mluvíti nelze, protože mezi destinátárem a finanční mocí není žádného formálního obligačního vztahu; ale konsumní užívání majetku činí občany poplatnými a lze je tudy zvatí objektem v jakémisi nepravém slova smyslu.

gorií druhé třídy a zase mezi druhou kategorií první a druhou kategorií druhé třídy, která ovšem vysvětluje názvoslovné matení výše označené. Nejdůležitější druhy daní přímých jsou zároveň daněmi katastrovými, jakož nejdůležitější druhy daní nepřímých jsou daněmi spotřebními. Blízkost ta není nahodilou; neboť právě průměrné trvalé příjmy (důchody) občanů lze technice správní nejsnáze a nejekonomičtěji postihnouti a vyšetřiti (daně katastrové) a proto i přímo destinatáři uložiti daň na ně připadající (daně přímé), kdežto naopak mnohotvárně rozličný a pohyblivý důchod individuální v plné skutečnosti své a s ním pravá poplatní síla a mohovitost jednotlivcova prozrazuje se v tolikerych rozptýlených a nepatrných aktech spotřebních, že ekonomika nutí k jakémusi koncentrovanému prostřednému vybírání bez individuálního vyšetřování (nepřímé daně spotřební): konkrétný důchod v některých nejvýznamnějších manifestacích jeho (spotřeba) nemožno přímo stihnouti (přímá daň z. konsumu každé sklenice piva, každého gramu cukru — jaké náklady, jaké obmezování a defraudy.) Avšak i naproti malým a nejmenším, byť i stálým důchodům (mzdy) jsou daně nepřímé toho času bez mála jedinou ekonomicky možnou daní, protože poznávání a chopení těch nejčtetnějších drobných důchodů způsobilo by náklady, nejsoucí v žádném poměru k výnosu daně.

Význam klassifikace sub B učiněné byl trefnými slovy *Schäffleho* už osvětlen; dosavadní katastrové daně chápou často jen průměrnou sílu poplatní, z hruba konstatovanou a vyměřenou

ve výnosech podle obecných průměrných kategorií bez individualisace neb alespoň bez podrobného uvažování různých zvláštních poměrův osobních; proto však taková daň měla by přestatí na nízkých, průměru vyhovujících sazbách. Daně spotřební a obchodové stihají konkrétnou skutečnou poplatní sílu, pokud individualisace umožněna vlastní regulací platů daňových skrze poplatníky; tomu ovšem tak není při daních z předmětů nejnezbytnější spotřeby (sůl, chléb), protože tu regulaci dána pranepatrná, snad žádná latituda.

Třeba ještě roztríditi objemnou skupinu *pří-
mých daní katastrových* a označiti jednotlivé druhy její. Finanční moc, jdoucí za pramenem (důchodem, výjimkou kapitálem) může se dáti cestou, buď:

a) přes osobu poplatníkovu (subjekt) aneb
b) na prvém místě zamířiti ke kapitálu (objektu),
jenž ve své podstatě daní skrácen býti má (skutečná daň kapitálová), nebo jenž jsa považován jako základ důchodu toliko ve výnosech svých stížen býti má (nominální daň kapitálová, a hlavně daň výnosová). Na tom zakládá se rozdíl mezi daní subjektovou neboli personálnou (a potiori důchodovou) a mezi daní objektovou (neb a potiori výnosovou).

ad a) Finanční správa obrací se předem k subjektu poplatnému jako majiteli kapitálu nebo nabývateli statků, jež jemu jsou opravdu důchodem, fondem pro ukojení potřeb. Daň pak jest buď osobní daní kapitálovou (v praxi ovšem snad ani nevyšší), která může míti sazbu proporciónálnou

i progressivnou; objektem jest kapitál, který po srážce dluhů a přičtení pohledávek v majetku poplatníkově jest konstatován; nebo jest povšechnou osobní daní důchodovou, která se platí podle celkového důchodu při poplatníkovi konstatovaného; nebo parciálnou daní důchodovou, která se platí a rozepisuje na rozličné druhy a způsoby důchodu, jež sbíhají se rukou subjektu. Nejprimitivnější daní osobní jest daň podušná (z hlavy, Kopfsteuer), při které objektem daně jest subjekt, pramenem ovšem buď kapitál nebo důchod; leč finanční moc toho nedbá, může-li subjekt uhraditi daň z důchodu nebo musí-li čerpati z kapitálu. Při těchto daních subjektových nebo-li osobních je subjekt prvním předmětem pozornosti a vyhledávání správy daňové; od subjektu teprve přejde se ke zkoumání pramenů, jež při něm se nalézají (při prosté dani z hlavy z hruba se předpokládají) a vyšetřuje se, jak individuálně utvářena jest poplatní síla.

ad b) Avšak finanční správa často a to z příčin technických i ekonomických první zřetel svůj obrací ke kapitálům nebo vůbec k výrobním závodům a činnostem, jež v zemi se nalézají, jsouce snadno přístupné a neutajené; v nich poznává neb i jen předpokládá základy výnosů a prameny důchodu a vyměřuje daň, která dopadne pak na toho, jenž právě tou dobou jest majitelem resp. právním centrem jejich. Nerozhlíženo se (jako se činí při dani subjektové) nejprve po subjektech, nýbrž rozhlíženo se po vnějším věcném světě statkovém: tu jest pole, tu dům, tu dílna průmyslová; ty vyšetřovány jako předmět daně, těm

přisuzována způsobilost splozovati nové statky, výnosy, jakožto prameny daně. Pak teprve hleděno po majiteli objektu, ale jen aby mu uložena byla povinnost platební (doručen rozkaz platební) a nikoliv aby individuálná jeho způsobilost platební byla vyšetřena, která objektem samým třeba jen velmi nedostatečně a povrchně jest označena. Finanční moc činí tak pro nezbytí ekonomicko-technické, plynoucí z velkých obtíží a nákladů, se kterými přesné co rok vyšetření osobních důchodů každého poplatníka povždy jest spojeno. Tu tedy objekt (věc) jest prius a subjekt v druhé řadě, a patrně, že o přesném přizpůsobení daně ke konkrétné poplatní síle, k výrobním schopnostem, k individuálním poměrům a potřebám, k zadluženosti nebo blahobytu není řeči. Daň může býti buď materiálnou daní kapitálovou, když z každé nalezené jednotky kapitálu (jako pramene a objektu) se platí a tak velikou jest, že není řeči o tom, že by z výnosu nebo důchodu mohla býti uhrazována (druhy válečné daně); nebo jest nominálnou daní kapitálovou, když ukládána jest sice na kapitál jako základ výnosův a důchodů, které však nejsou vyšetřovány, z nichž však může a dle intence zákona má býti čerpána (kapitál jest tu objektem, důchod pramenem); anebo jest daní výnosovou, když průměrně nabývané nebo nabyvatelné výnosy kapitálů a výrobních činností jsou v určitých periodách (snad 10—20 letých) odhadovány a pak subjektům imputovány, aniž hleděno k tomu, dostaví-li se ty výnosy opravdu rok co rok, jsou-li stejné u každého, pilného a intelligentního, nebo lenivého a nevě-

domého hospodáře, a jsou-li výnosy ty v celistvosti své jednotlivcům opravdu důchodem čili nic (úroky z dluhů!) Reálnými daněmi nazývá praxe daně výnosové, jež zakládají se na nemovitých kapitálech (daň pozemková a domovní).

„Na prvý pohled zdá se, že jediné daň na celkový důchod každé osoby pocházející ze všech jejích pramenů důchodových vyhovuje ideji přímé daně. Výnosové nebo parciální daně důchodové zdají se býti nepřirozenou polovičatostí. Prakticky budeme na věc záhy divati se jinak; celkového důchodu všech dovedeme snad s větším úspěchem postihnouti, jestliže důchod při zjevném majetku (kapitálu), pozemcích a domech vyhledáváme a živnosti, renty, mzdy o sobě zvláštními cestami stopujeme. Také účinnou úpravu povšechných osobních daní důchodových lze rozčleniti v soustavu pěti parciálních daní. Toto rozčlenění bylo by zbytečné jen tehdy, kdyby čistý celkový důchod osobní byl snadno postižitelný neb i jen pokaždé poznatelný. Avšak tomu tak právě není, ba vůbec tak býti nemůže v době individualistické organizace národního hospodářství, kde sice každé soukromé hospodářství zasáhá do obchodu, avšak důchody nerozeznatelně a často bez účtování při sobě soustřeďuje. Třeba tedy, aby se přímou daní důchodovou porůzně udeřilo na porůzné druhy důchodu, na porůzné závody výrobní ba i na porůzné viditelné objekty, nalezené v majetku subjektivě, třeba aby sestupující sáhlo se zpět od povšechné daně důchodové k parciálním daním důchodovým, od parciálních daní důchodových

k daním z čistého výnosu, od daní ze skutečného čistého výnosu k daním z průměrného, pouze odhadnutého výnosu, od daní z čistého výnosu k daním z hrubého příjmu a z kapitálu. — Přízřubující se obvyklému způsobu mluvení, vyrozumíváme slovem daně výnosové hlavně daň pozemkovou, domovní, živnostenskou, úrokovou a mezdní. Staly-li se však tyto patery daně — tím že uloženy jsou na skutečný, roční, dluhových úroků prostý, čistý výnos pozemků, domů, podniků, půjčovních a mezdních poměrů — po skutku daněmi z čistých osobních důchodů, tudíž částmi soustavy povšechného obložení osobního důchodu, pak nazýváme je parciální daně důchodové nebo prostě parciální daně důchodové.“²⁹⁾

²⁹⁾ *Schäffle*, Steuerpolitik str. 61.: Auf den ersten Blick scheint nur die Steuer auf das ganze Einkommen der Person aus allen ihren Einkommensquellen der Idee der direkten Einkommensteuer zu entsprechen. Ertrags- beziehungsweise Partialeinkommensteuern scheinen unnatürliches Stückwerk zu sein. Praktisch sieht die Sache anders aus; man kann das ganze Einkommen aller vielleicht mit grösserem Erfolg treffen, wenn man das Einkommen an dem sichtbaren Vermögen, Grundbesitz und Häusern abgesondert verfolgt, und den Gewerben, Zinsen und Löhnen auf besonderen Wegen nachgeht. Auch eine wirksame Regulierung allgemeiner Personaleinkommensteuern lässt sich in ein System der fünf Partialeinkommensteuern gliedern. Diese Gliederung wäre nur dann überflüssig, wenn das reine persönliche Gesamteinkommen leicht zu erfassen oder auch nur immer zu erkennen wäre; allein das eben ist nicht der Fall, ja das kann in der Epoche individualistischer Organisation der Volkswirtschaft, wo jede Privatwirtschaft zwar in den Verkehr eingreift, aber die Einkünfte unerkennbar und oft ohne Rechnung bei sich vereinigt, überhaupt nicht zutreffen. Man

Hledíc k uvedenému roztrídění lze toto schema daní přímých (obzvláště katastrových) sestaviti:

I. daně subjektové neboli personální:

a) daň z hlavy (nejprimitivnější a nejnedokonalější).

b) osobní daň kapitálová (z kapitálu a podle kapitálu).

c) daně důchodové:

α) partiální daně důchodové (daně z různých druhů osobního důchodu).

β) povšechná daň důchodová (ideálně nejdokonalejší).

II. Daně objektové:

a) daň kapitálová (nesprávně zvaná majetkovou).

---

muss daher mit der direkten Einkommensteuer auf die einzelnen Einkünftegattungen ja selbst nur auf die einzelnen sichtbaren Objekte aus dem Vermögen des Subjekts absondert losgehen, von der allg. Einkommensteuer auf die partiellen Einkünftesteuern, von den Einkünftesteuern auf die Reinertragsteuern, von den Steuern auf den wirklichen Reinertrag zu solchen auf den bloß geschätzten Durchschnittsreinertrag, von den Reinertragsteuern auf die Objekt- und Bruttoeinnahmesteuern zurückgreifen. In Anbequemung an den überwiegenden Sprachgebrauch verstehen wir unter den Ertragsteuern die Grund-, Gebäude-, Gewerbe-, Zins- und Lohnsteuer. Sind aber diese fünf Steuern durch Auflegen auf die wirklichen jährlichen schuldzinsfreien Reinbezüge aus Grundbesitz, Gebäuden, Unternehmungen, Leih- und Dienstverhältnissen thatsächlich Steuern auf die reinen persönlichen Einkünfte, also Bestandteile eines Systems der allgemeinen Partialeinkommensbesteuerung geworden, dann heißen wir sie Einkommenspartialsteuern oder Einkommenssteuerpartialen schlechtweg.

α) daň uložená na kapitály (objekt i pramen jest kapitál a platí ji, kdo právě majitelem kapitálu);

β) nominálná daň kapitálová: pramen výnos, objekt kapitál;

b) daň výnosová.

α) hrubší forma: daň z hrubého výnosu průměrného;

β) dokonalejší forma: daň z čistého výnosu průměrného; hlavními a nejstaršími druhy daní výnosových jsou: daň pozemková, domovní, živnostenská; prvé dvě zvané reálnými.

Daně výnosové stihají, jak už naznačeno, jakýsi průměrně předpokládaný, „imaginární“, průměrný výnos objektů jakoby osamostatněných, nikoli majitelovy osobní důchody z výnosů; ony stihají elementy důchodu ve vzniku jejich, stihají možný, ale nikoli skutečný důchod, neboť nedbáno toho, zda výnosy stanou se skutečnými osobními důchodovými příjmy poplatníkův anebo přejdou-li na jiné osoby jako placené úroky dluhové nebo pohlcen-li v tom neb onom roce výnos nahodilými škodami (krupobitím, suchem, hmyzem atd.) nebo zase naopak zvýšen-li výnos obzvláště velikým osobním přičiněním poplatníkovým, mimořádnými náhodami (vysokými cenami plodin, hojnou úrodou). Daněmi výnosovými může tudy býti stížen výnos, z něhož není důchodového příjmu poplatníkovy a pak placena daň z něčeho, co není důchodem, co poplatníkovi nedává síly poplatné. Daně výnosové velmi těsně lpí na výrobě; zdali a jaké důchody z výroby té poplatníkovi vzejdou, k tomu rok co rok, případ od případu není hle-

děno; v té příčině jsou příbuzny s nepřímou daní spotřební, jak ji platí prvý plátce (fabrikant), při němž ani dost málo nehledí se k důchodu, nýbrž jenom k faktům výrobním. Ale jako mění se a kolísají osobní poměry a podmínky výrobní při poplatnicích a konečné důchody, tak daně výnosové druhdy opravdu účinkují jako daně důchodové, když průměrně vyšetřené výnosy náhodou rovnají nebo blíží se v určité době a při jednotlivém kontribuentu skutečným důchodům; druhdy, jak právě řečeno, v jiné době nebo v téže době při jiném poplatníku jsou spíše jako nepřímé daně spotřební, když výnosy předpokládané daleko vzdálí se skutečných důchodů; kolísání a změny ty jsou trvalé a ustavičné, a ne snad jenom periodu od periody při všech poplatnicích stejně se vyskytující, nýbrž i osobu od osoby rozdílné. Proto daně výnosové jsou, na kolik jde o stížení důchodu, podle povahy své tak snadno nestejnomyernými a v té nestejnomyernosti kolísavými, nepřipouštějící po výsledku ani proporcionality a dokonce ne progressivity³⁰⁾; každému hektaru určité půdy prisouzen na příklad výnos x a daň y ; kdo má 2 hektary, platí 2 y , kdo 10, platí 10 y , kdo 80, platí 80 y ; o progressivitě nemůže býti řeči.

Daně užších obcí (země a provincie, kraje, okresy, místní obce, komory tržební, obce náboženské a j.) posud soustavou svou z největší části těsně přimykají se k daním státním a to tak, že daně užších obcí ukládány a vybírány prostě jako

³⁰⁾ Srov. *Kaizl*, Die Lehre von der Überwälzung der Steuern, str. 127.

percentuální přirážky (Zuschläge, Umlagen, centime additionel) státních daní. Ten způsob jest málo uspokojivý, protože zvláštním finančním potřebám obcí málo vyhovuje; převládá ve státech evropských a je znamením nedobré právě ve věcech finančních centralisace; vždyť je centrálná — státní — soustava daní beze všeho přijata za soustavu daňovou v užších svazcích obecních. Právzorem této centralisace jest Francie; právzorem samostatné (autonomní) úpravy financí ve svazcích kommunálních jest Anglie, jejíž kommuny (hrabství, města) mají své samostatné a samorostlé daně.³¹⁾

§. 24. SPRAVEDLIVOST' DAŇOVÁ.

Přehled. Spravedlivost' po mravních zásadách křesťanských. Historický postup spravedlnosti daňové. Moderní pojmání spravedlnosti daňové; požadavek všeobecnosti, požadavek rovné míry; v čem hledati uspokojivý, rovný poměr? Argumentace Schmollerova; spravedlnosti třeba nejen v rozdělení břemene, nýbrž i v rozdělení výhod daňových.

I. Názor staroliberalní a jeho důslednosti finančno-politické; všeobecnost daně, přesná poměrnost daně k důchodu; sprostění drobných důchodů, větší obložení fundovaného důchodu.

II. Názor sociálně-politický a jeho důslednosti finančno-politické. Rovnoměrnost obětí daňových, daň progressivná; zásadní opuštění všeobecnosti. Rozdílné způsoby progressivné míry daňové.

Postavení obou názorů k moderní praxi finanční; hojnost cílů společných.

Zvláštní daň k určitým účelům. Daň policejní.

Lidi před bohem sobě rovné rovnou měrou

³¹⁾ O tom zevrubně poučení ve spisu Лебедевъ, Мѣстныя налоги. С.-Петербургъ 1886.

obtěžovali břemenem daňovým, ba spíše přitěžovali bohatým a šetřiti chudých, toť zajisté spravedlnost daňová (Steuergerichtigkeit), jak vyplývá ze zásad mravosloví křesťanského. Leč provedení idee té, ustavičně zápasící s tuhým odporem sobectví těch, kterým by právě bylo na újmu, daří se po sta a tisíciletí jen ponenáhlu, krok za krokem. Jako občanské a politické rovnoprání vybojováno toliko neustálým druhdy krvavým zápasem, jako k němu vede stupeň po stupni ekonomické i rozumové mohutnění poddaných doposud tříd a obavy plná snaha panujících po zachování alespoň části držené moci a povýšenosti: tak i ruku v ruce s ním podobnou cestou ubíralo se a ubírá rovnoprání daňové. Vždycky mluvčí podmaněných tříd o reformu usilujících a mocní reformatorové, vyšší třeba z panující vrstvy, formulují různé, dle daných poměrů nejbližší postuláty spravedlnosti daňové a krok za krokem couvá nadprání povýšených. Pouhé zrušení exemce stavů privilegovaných a částečné obložení jich skrze daň bylo svého času právě tak konkrétným cílem a velikým úspěchem zastanců spravedlnosti, jako jim bylo v pozdější době zavedení formálné rovnosti před zákonem daňovým a arithmetické rovnoměrnosti ve formě proporcionality a jako jim dnes více a více prohlašováno bývá zavedení materiálné rovnosti obložení daňového ve formě progressivity³²⁾.

Označili jsme na jiném místě, jakým postupem

---

³²⁾ Viz citát z *Lorie Teoria economica*, při §. 3. str. 39

ve hrubých obrysech historický vývoj po středověku se ubíral. V Rakousku a v Prusku od XVII. věku nalezlo vrchprávi privilegovaných stavů rozhodného odpůrce v mohutnějším absolutním království, jež — jako byli rozhodněji a určitěji činili Medičejci domáhající se pomocí lidu panství ve Florenci již na konci XV. věku — usilovalo o ponížení privilegovaných, o povýšení lidu poddaného a zavedení jednotného a především alespoň v daňových věcech rovného poddanství státního. Ve Francii království domohlo se sice ještě dříve plné absolutné moci politické, ale ve věcech daňových ponechalo, ba spíše ještě rozmnožovalo daňová privilegia politicky pokořených stavů vyšších a příliš pozdě začalo se chystati k reformám ve smyslu rovnoměrnějšího rozdělení břemen³³⁾. Revoluce francouzská rázem povalila staré řády a zavedla — byť i na krátkou dobu — soustavu daňovou odpovídající postulátům rovnosti občanů. Idee jí vznícené a rozšířené mohutně působily na všechny státy a staly se spolu základem moderních reform a snah finančnopolitických neneshodující se ve mnohých věcech s dolíčenými snahami „osvíceného“ absolutismu. V Anglii třídy parlamentem panující vzdávaly se formální nerovnosti a privilegií, avšak dovedly až do našeho věku³⁴⁾ od sebe odvracovati a na vrstvy v politické moci vyloučené uvalovati největší část břemene daňového.

³³⁾ Viz o tom monografii *Bržeského* již uvedenou; o ní Athenaeum r. V. str. 261.

³⁴⁾ 1842 definitivná reforma *Peelova*: zavedení daně důchodové, income tax,

Obmezíme se na to, vyložití, jak pojímá se spravedlnost daňová dnes, když rovnost občanů před zákonem jest v zásadě platným zákonem uznána, třeba plná oprávněnost politická ve mnohých zemích obmezena na třídy majetnější, jakož tomu nasvědčuje census volební, počínání administrativy a j.

Co tedy pokládáme za spravedlivo ve věcech daňových? Především, aby občané, kteří po právu vůbec jsou rovni, tolikéž po právu berním byli sobě rovni, tak aby za existence podmínek zákonem všeobecně stanovených každý podroben byl dani resp. každý sprostěn byl daně, nepřipouštějíc žádných osobních nebo stavovských výjimek (*privilegia odiosa*). Avšak tímto postulátem *všeobecnosti* nikterak není ještě řečeno, v čem spatřována materiální spravedlnost v příčině daní, v čem záleží *rovnoměrnost* obložení daňového; označen toliko vnější rozsah, vnější hranice poplatnosti (*formální spravedlivost*), avšak nikoli míra pro hloubku, pro intenzitu té všeobecné poplatnosti, jež by hověla spravedlnosti (*materialní spravedlivost*); vždyť na příklad každý z kolikerých a různých zákonů daňových může sobě všeobecně podrobovatí všecky občany, u nichž podmínky (závazkotvorné skutečnosti) tím kterým zákonem stanovené se vyskytnou; ale ty jednotlivé zákony rozdílným způsobem mohou jíti do hloubky, rozdílným způsobem čerpati z pramenů; daň pozemková na př. může z důchodů pozemkových bráti mnohem více než bére daň živnostenská z důchodů živnostenských

atd., daně nepřímé mohou daleko více tížiti nemajetné než majetné třídy.

Problem materiální spravedlivosti ve věcech daňových tak jako v jiných řádech záleží zajisté v tom, aby byl nalezen uspokojivý poměr, aby byla nalezena jakási *rovná míra*, která mravní přesvědčení uspokojuje, která přisuzuje *suum cuique*. Uspokojivý poměr — mezi čím? Mezi čím jiným — tak odpovídá se — nežli mezi obětí (újmou) daňovou a mezi prospěchem (výhodou), již poskytují správní činnosti a instituce vydržované právě pomocí té oběti daňové. Ale jak měřiti ty prospěchy, jaký jim dáti číselný ba dokonce peněžitý výraz?

Dnes má se za to, že spravedlnosti, jak obecně pojímána jest, vyhověno teprve tehdy, když plat daňový, daňové břemeno jednotlivých občanů nalezá se v jistém rovném poměru k jich důchodu.³⁵⁾

Jestliže tím ustavením rovného jakéhos poměru mezi důchodem a daní mravní vědomí se uspokojuje, jest, zdá se, předpoloženo, že v míře důchodu dána jest míra prospěchů, jichž jednotlivcům se dostává z veřejných institucí, tak že onen řečený uspokojivý poměr mezi obětí a prospěchem jest ustaven, jakmile daň jest v rovném poměru k důchodu, pokládanému za výsledek a výraz prospěchu. Věc vykládá *Schmoller*³⁶⁾ způsobem nemálo

³⁵⁾ Že dříve dost často spravováno se heslem: »bráti, kde bráti lze«, ba i »bráti tomu, kdo bráti si dá«, bylo shora napověděno.

³⁶⁾ Die Lehre vom Einkommen in ihrem Zusammenhange mit den Grundprincipien der Steuerlehre. Tüb. Zeitschrift f. d. ges. Staatswissenschaft 1863, str. 1. a n.

obratným ve smyslu tomto: Stát — tak argumentuje asi — jest povinná jednota pro ukojení kolikerych fundamentálních potřeb pospolitych i obecných, jejichž ukojení jest podmínkou pro trvání společnosti i pro hmotný rozumový a mravní zdar a pokrok jednotlivců. „Účelem a ideou státu jest, provésti universální zdokonalení člověka v individuální formě národní.“ Bude tudy daná míra tohoto zdokonalení jednotlivcova nemálo spolehlivou měrou, nemálo zřejmým projevem prospěchu, jehož jednatelce nabyt a nabývá se strany státu. Jde nyní o to, zdali tato nabytá zdokonalenost individua má nějaké pravidelné konsekvence ekonomické, nějaký neklamný projev hospodářský, zdali jest z pravidla, ve hrubém průměru příčinou určitých hospodářských poměrů, většího nebo menšího blahobytu jednotlivcův. Když tomu tak jest, pak ta zdokonalenost bře na se i roucho hospodářské, pak lze ji na hospodářský výraz uvést, číselně uchopiti — pak jsou prospěch i oběť daňová na společného ekonomického jmenovatele uvedeny a směrnyými učiněny. *Schmoller* nemešká, prohlásiti důchod za onen vnější hospodářský projev té zdokonalenosti, jejíž všeobecné nepominutelné podmínky stát sdělává a udržuje. Tak jsou potom oběti a prospěchy uvedeny na jednotný výraz: tu plat peněžité, tam důchod jako summa statků, kterou lze beze všeho také vyjádřiti v penězích.

Argumentace ta jde příliš daleko a snadno svádí k omylu. Že instituce veřejné sdělávající obecné podmínky civilisace, bezpečnost především a řád, do značné míry napomáhají řečenému zdokona-

lení, že prospívají zejména také při výrobní činnosti a nabývání důchodu, nebude zajisté nikdo popírati; že však velikou zásluhu nad to mají i jiné momenty, které ani přímo ba ani nepřímo nelze redukovati na působení správních institucí, je rovněž jasno; vzpomeňme jen osobních vlastností hospodářů přirozených i nabytých, náboženského a mravního řádu, přirozené povahy sídel a j. Avšak dále dojista jest více než pochybno, že ona zdokonalenost individua vůbec obráží a měří se na rozměrech důchodu jeho; veliká míra zdokonalenosti snáší se bez odporu s nevelikým důchodem, kdežto veliký důchod o sobě není neklamným svědectvím veliké zdokonalenosti. Nelze tudý důchod bráti za spolehlivý výraz a přesnou míru prospěchu, jehož komu dostává se od působnosti státu, protože není oné příčinné souvislosti mezi působností státu a zdokonaleností individua, jak ji *Schmoller* ve přílišném povyšování státu předpokládá a není oné souvislosti mezi zdokonaleností a důchodem.

Leč argumentace ta je snad i s to, zastříti základní korollár dnešního pojímání spravedlnosti daňové, jenž k tomu vede, aby nejenom břemeno daňové bylo spravedlivě rozděleno, než aby také prospěchy a výhody veřejných institucí byly stejně rozděleny, aby všem stejně byly přístupny. Jestliže totiž prospěchy ty v dané různé velikosti své obrážejí se eo ipso v různě velikém důchodu nabývaném pomocí jejich a zakládají tudíž eo ipso různou velikost daňových platů, pak ovšem málo záleželo by na rovném rozdělení oněch prospěchů; vždyť daný právě podíl prospěchu byl by vyjádřen daným dů-

chodem jednotlivcovým a zaplacen daní tomu důchodu odpovídající. Jestliže však důchod — o nesměrné „universální zdokonalenosti“ nemluvíme — jen z části a snad z menší části spravuje se tím, jak kdo těch výhod jest nebo není účasten, a jestliže důchod přes to se běře za dílčí základ daňový: pak jako důsledku spravedlivosti třeba jest domáhati se skutečně rovnoměrného rozdělení těch výhod uhrazovaných břemeny a platy. Jež uvalují se podle důchodu na občany. A o tom zajisté není sporu, že nespravedlivost nejen v tom záležitá, že jsou břemena, platy daňové, nepřiměřeně rozděleny, než i v tom, že výhody daněmi opatřované, vše to co stát a obce občanům skýtají (školy, soudy, četnické stanice, železnice, silnice, pošty a j. a j.), nestejně se rozdělují, jedněm krajům nebo zemím nebo třídám nebo národnostem více, druhým nepoměrně méně se dává. My zde smíme se však i dovolati výkladův učiněných v §. 1., kde dovozováno, že moderní stát odřiká se toho, aby byl výlučně ústavem soudnickým nebo pouhým četníkem a počíná pracovati k tomu, aby samočinně podporoval duchovný a hmotný zdar občanů svých ujímaje se především těch, kdož sami o sobě nejméně dovedou sobě pomoci. V té příčině posud zanedbáno mnoho a přechasto prospěchy institucí zřízených a vydržovaných státem obmezují se na více méně úzké kruhy. Srůstání státu se společností, nebo jak se říká socialisování státu, k němuž vývoj dojísta směřuje, nemá tudy smysl jenom ten, aby všichni jakž takž aktivně spolupůsobili při činnostech státu, nýbrž aby všichni v sobě samých také spatřovali směli předmět péče

a přičinění jeho. Na tyto důsledky spravedlivosti, dnes tím neodbytnější, čím více sociálnopolitické pojmání státu se rozmáhá, sluší s důrazem ukázati právě proto, že — jakož jsme vytkli — v důchodu nelze spatřovati přesný obraz a míru prospěchů, jichž jednotlivcům skrze působnost státu se dostává.

Alc přes to přese všecko nelze nijak odmítnouti důchod jako poměrně nejlepší měřítko pro rozdělení všeobecných platů daňových. Jenom že po soudu našem shora řečený postulát spravedlivosti, aby každý dával podle důchodu svého, nevyplývá než z toho, že veškerost daní jest břemenem, jehož obecný prospěch vyžaduje, jež nikoli podle zásady speciální, nýbrž toliko generální uplatnosti lze rozdělití a pro jehož spravedlivé rozdělení *na ten čas není uspokojivějšího měřítka*, než právě ona mohovitost jednotlivých občanů, jež obráží se více méně dokonale v *důchodu*.

Zpomeňme na tomto místě toho, co v §. 23. pověděno o nedostatečnosti daně jediné a o nezbytnosti kolikačlenné soustavy! Jestliže jsme dovodili, že v důchodu jest relativně nejspravedlivější klíč pro rozdělení daně, není tím řečeno, že usiluje se nebo že třeba usilovati o jedinou daň důchodovou, ale tolik je vysloveno, že spravedlnost v tom jest spatřována, aby obtížení jednotlivců skrze všecku soustavu daňovou bylo v poměru k důchodu. Tato širá idea stojí v nemálo příkrém odporu k daným rádům daňovým a musila by logickou důsledností vésti k radikálně re-

formě veliké většiny existujících berní, daní i poplatků, a ne pouze k zavedení nebo zlepšení jednotlivé, přímé daně, daně důchodové, vedle ostatních. Vidíme-li však, že na mnohých místech, a to zejména tam, kde rády daňové jsou nejméně pokročilé, pokládá se zavedení neb upravení této daně toho času za vrchol a hlavní postulát spravedlnosti, jsou toho příčiny i snaha, především na jednom punktu prorazit se zásadou nijak nebo málo uznávanou, i nemožnost na celé čáře útočiti na daňovou soustavu a všecko rázem od základů napravovati. Fakt ten jen dotvrzuje co shora jsme řekli, že povždy formulují se různě a tak říkáje útočně *nejbližší* postuláty spravedlnosti a krok za krokem toliko couvá nadprávi povýšených. Kde však rády daňové k označené spravedlnosti už dále pokročily, tam jako protiváha dané soustavy a zejména tíživých daní spotřebních nestačí reformátorům sama ona daň důchodová, nýbrž domáháno se dalších posicí, jako jsou *daň z majetku kapitálového* a *daň dědická* — jedna i druhá do veliké míry jakožto doplněk a korektiv daně důchodové. Není snad od místa příkladem připomenouti, že při reformě přímých daní v Rakousku r. 1892. zahájené nová daň důchodová stojí v čele, kdežto ani o přiměřené úpravě berně dědické ani o dani z kapitálu není řeči; v pokročilejším Prusku naproti tomu do oprav r. 1891. zabrána byla i daň dědická.²⁷⁾

²⁷⁾ O dani dědické a postavení jejím k dani důchodové srv. nyní spis hledící k celému vývoji theorie i praxe, jež vydal *Dr. J. Leo*: Podatek od spadków w teoryi i praktyce skarbowej państw europejskich, Kraków 1891.

V demokraciích švýcarských a severoamerických daň z majetku kapitálového, na niž *Ménier* chtěl položit všecku váhu, má značný význam již za našich časů.

Aby každý platil v poměru ku svému důchodu, je tudy dnes dosti jednomyslným postulátem spravedlnosti. Avšak různost vyskytuje se v pojmání oné souměrnosti mezi platem a důchodem. V čem záleží ten rovný poměr mezi daní a důchodem? Otázce té dostává se toho času dvojího zásadně rozličného rozřešení, jež samo není než konsekvencí dvou zásadně rozdílných názorů o politickém a národohospodářském řádu společnosti lidské. Názor, který jest po historické posloupnosti starším, prvním, vyplývá ze souhrnu oněch ideí, jež na kontinentu evropském po revoluci francouzské k praktické platnosti se dostaly, a jež ve věku našem liberálními řády politickými a hospodářskými dosti obecně ovládly život politický a ekonomicko-společenský. Proti tomu názoru povstal a mohutní druhý, po historické posloupnosti mladší, jenž nepřestává nijak na kulturních výsledcích a na zachování sociálních řádů, vzniklých z realizace liberálního názoru politicko-socialného, nýbrž kráčí dále, shledávaje pilný úkol politických organů společnosti (především státu, pak užších obcí) v péči o zvelebení tříd nejčtetnějších, dříve politicky, posud ekonomicky a společensky zbědovaných „vyděděncův“⁸⁸⁾. Hledíce k tomu vzá-

⁸⁸⁾ Die Enterbten der Gesellschaft; Amélioration constante de la classe la plus nombreuse et la plus pauvre — heslo *St. Simonovo*.

jemnému toho času poměru obou názorů, nazveme první *staroliberálním* (nebo jak obyčejně prostě liberálním) a druhý *pokrokovým* nebo, protože baží po úpravě sociálních a obzvláště ekonomických poměrů skrze politiku: sociálněpolitickým nebo prostě *sociálním*³⁹⁾.

I. Názor staroliberální spokojuje se s velikým kulturním pokrokem, jenž záleží ve zrušení výhradné politické oprávněnosti a společenské platnosti tříd dříve privilegovaných a v zavedení obecné svobody osobní a politické rovnosti občanské. Péči o ekonomické a vůbec společenské vymanění a zvelebení občanův — i těch ekonomicky silných, kteří z dob starých politických řádů převedli do nové doby majetek a vzdělanost (sílu ekonomickou) i těch, již novým řádem nenabýli než osobní svobody a formální rovnoprávnosti — zůstáváje těm jednotlivým občanům, individuům (individualismus) a přisuzuje politickým orgánům společnosti (především státu) toliko úkol, sdělávati nejvšeobecnější podmínky individuálního rozvoje kulturního, hmotného a duchovního (právní řád, školství, cesty, zdravotnictví, mineování a pod.) a to jenom potud, pokud k těmto činnostem naprosto nestačí svobodný počín, vlastní interessované podnikání individuí. Soustava svobodného počínu a svobodné konkurrence budiž tudy co možná rozšiřována a za heslem „vlastní silou“ postupováno budiž k vyšší kultuře, k většímu blaho-

³⁹⁾ Viz *Held*, Einkommensteuer 1872; *Fr. J. Neumann*, Progressive Einkommensteuer 1874; *Robert Mayer*, Prinzipien der gerechten B-steuerung 1884; pak *Wagner* a j.

bytu společnosti. Stát tudíž není nikterak povolán (vyjímajíc mimořádné události nebo katastrofy), aby péči svou věnoval určitým třídám neb aby dokonce sám pracoval k jinému tak neb onak „harmonickému“ rozdělení majetku, kapitálu to a důchodu, ve prospěch tříd strádajících. Náklady činnosti své uhrazuje stát výnosem domania, které ovšem z principu třeba obmeziti na nezbytné minimum, hlavně však a z největší části berněmi, t. j. příspěvky jednotlivých hospodářů k sobě poutaných více vazbou soukromohospodářské než vazbou veřejnohospodářské soustavy. Daně pak rozděleny buďtež spravedlivě, to jest tak, aby plnění státu a odplata občanův co nejvíce napodobovalo plnění a odplatu při směnách soukromohospodářské povahy (Princip der Leistung für Gegenleistung, odplata za dávkou; *Girardin* a j. chtěli daně upravovati přísně jako praemie při assekuračních společnostech). Daň platíž tedy každý, kdo účasten jest oněch všeobecných institucí a výkonů veřejných, jež jest třeba daněmi uhrazovati, to jest každý občan; a daň budiž placena v přesné proporci k míře prospěchu státem skytaného; měrou toho prospěchu pokládán jest důchod a spravedlivou jest tudíž jediné všeobecná proporcionálná daň důchodová. Ty jsou finančno-politické konsekvence staroliberálního názoru; dokládáme, že postulát všeobecnosti daně dle názoru toho svědčí skutečně, materiálné všeobecnosti. Výjimek ve prospěch malých důchodů nelze připustiti a toliko na oko jeví se výjimekami, když konceduje se na nejvýše jednak sprostění malých důchodů od přímé daně, jednak

větší stížení fundovaného (kapitálového) důchodu na rozdíl od nefundovaného (pracovního) důchodu. Prvá zdánlivá výjimka není než docílením skutečné proporcionality daňové, která namnoze hrubě porušena jest praegravací malých důchodů skrze nepřímé daně, posud z největší části vybírané z předmětů nezbytné spotřeby, kterou koná chudý tak jako bohatý (sůl, maso, cukr, petrolej a j.); kromě toho i ekonomika správy daňové přimlouvá se za sprostění těch drobných důchodů, protože náklady vybírání přímé daně nejsou v žádném poměru k výnosu jejímu. Také druhá výjimka není než zdánlivou, protože důchod fundovaný jest skutečně větší než nefundovaný; kdo žije z výnosu kapitálu, má kromě hmotného důchodu snad i pracovní sílu k dispozici; kdo žije z důchodu pracovního, musí jedině ze mzdy amortisovati náklad obživy v dobách nespůsobivosti k práci, čehož není třeba majiteli důchodu fundovaného. Daná summa důchodu fundovaného nestojí tedy jako rovná veličina naproti číselně stejné summě důchodu nefundovaného; tato představuje efektně menší summu důchodu, menší možnost úkoje běžné potřeby než onano, a proto již přísná proporcionalita vyžaduje silnějšího stížení kapitálových (fundovan.) důchodů.

II. Názor sociální (pokrokový) nepokládá pokrok a výšin kultury za ukončený skrze politickou a ekonomickou reformu ve slohu liberálním, nýbrž vidí ve příkrých rozdílnostech intelektuálních, morálních a především majetkových ze staré doby převedených a z nových řádů liberálních se rodících fakty, jež formální (politickou, právní) rov-

nost činí illusornou a jež všemu, i materiálnímu pokroku tříd nejčtetnějších překáží. Společnost lidská jdoucí za mravními ideály, za praktickým provedením nejvyššího příkazu morálky: miluj bližního jako sebe sama, nechať všemi způsoby sama ze sebe (po mravním zákonu), avšak i skrze politické orgány svoje (po právním zákonu) pozvolna a šetrně pracuje k zarovnání těch velikých nerovností společenských ulehčujíc postavení slabých, přitěžujíc postavení silných (souladný vývoj společnosti). Pak ovšem stát jako nejmohutnější politický orgán společnosti takovými snahami projaté, nelze míti za instituci, jež by napodobovala výdělkové (výrobní) závody soukromohospodářské, takže by služby jim prokazované slušelo veskrz a přesně uhrazovati úplatou ať už speciálně nebo generálně vyměřenou, nýbrž státu náleží, aby převážnou péčí svoji obracel ke strádajícím a slabým, aby kýžené reformě společnosti (sociální reformě) počinem politickým napomáhal a dráhu rovnal (odtud název směru sociálnopolitického).⁴⁰⁾ Z toho základního pojmání vyplývají postuláty sociálnopolitického názoru (školy a strany) naproti daním, vyplývá příkaz spravedlnosti daňové: stát nechť béře daně jenom tam, kde jimi ekonomické postavení občanův nečiní nemožným nebo příliš obtížným, protože by jinak stát politikou daňovou rušil vlastní svoje snahy (srov. §. 2., konsensus!). Tam pak, kde lze a sluší vybíratí daně, to jest při občanech ekonomicky lépe situovaných, proporciálnost není spra-

⁴⁰⁾ O programu školy a strany sociálnopolitické viz stal *Wagnerovu* přeloženou v *Athenaeu* r. V. str. 136.

vedlivou, protože spravedlivost nezáleží ve formálné, arithmetické poměrnosti mezi dávkou a odplatou, mezi důchodem a daní jednotlivcův, nýbrž ve vnitřní materiální *rovnoměrnosti obětí*, které jednotlivec v poměru ke všem ostatním nese skrze daň. Daň tedy tíží každého jako rovné břímě, jako rovná oběť (*gleiches Opfer, Opfertheorie*), způsobuje každému poměrně rovnou obtíž; 10% daně jest majiteli důchodu 300 zl. zajisté větší obětí než majiteli důchodu 3000 zl., tomu zase větší obětí než majiteli důchodu 30.000 zl., neboť prvému zbude jenom 270 zl., druhému 2700 zl. a třetímu 27.000 zl. Daň budiž proto proporcionalnou — ne k summě důchodu, nýbrž k poplatní způsobilosti (*Steuerfähigkeit*), která nestoupá a neklesá v rovném poměru se summou důchodu; poplatní způsobilost stoupá v progressi, která předstihuje (není tedy poměrná) progressi důchodu, takže 2, 3, 4násobný důchod dává větší než 2, 3, 4násobnou způsobilost poplatní. Daň tedy budiž *progressivnou*, aby byla spravedlivou. Ale i když se praví: z 500 platí se 5%, z 5000 7%, z 50.000 10%, není ještě veskrz dosti učiněno léto spravedlnosti, protože třeba hleděti ke konkrétné potřebnosti a mohovitosti poplatníků; kdo má 500 zl. a ženu s 5 dětmi a kdo 500 zl. a je sám, ten má dojista jinou poplatnou sílu než prvý. Nahodilé („nevydělané“) důchody, zvláště ty, jež vůbec bez rizika nebo bez značného rizika jsou nabývány, nechať jsou obzvláště důrazně stíženy (dědictví, dary, výhry, — konjunktura). Princip rozdělení daně, nucených to příspěvků, budiž, jak *J. St. Mill* věc

formuluje, týž, podle něhož účastní se jednotlivci placení při dobrovolných, všeužitečných sbírkách: *každý seč jest.*

Praktickou konsekvencí tohoto sociálnopolitického názoru jest tudíž:

1. zásadní opuštění oné všeobecnosti daní, o které shora bylo mluveno, a to zejména tím, že nejmenší důchody, stačící právě k úkoji potřeb existenčních (t. zv. existenční minimum) sprostují se netoliko daně přímé, nýbrž pokud možná i daně nepřímé (odstranění daní ze předmětu nezbytné spotřeby);

2. silnější obložení důchodu fundovaného, třeba i zvláštní daň z majetku kapitálového, pak důchodu konjunkturného a pod. (daň dědická);

3. zřetel k celkovému stavu potřeby osobní;

4. vůbec progressivita daní a k tomu konci výhradné vyměřování daně podle důchodů a nikoli podle výnosů, protože dosavadní daně výnosové podle povahy své dovedou sotva býti proporcionálními, nerci-li progressivními. Progresse pak lze docíliti při těch vyšších, t. zv. volných důchodech, dvojím způsobem, mírnější a silnější. Mírnější tak, že — jak *J. St. Mill* navrhuje — ono minimum důchodu, které jest daně prosto tehdy, když představuje všecek důchod individua, zůstane daně sprostěno, i když celkový důchod sáhá nad ně; když tedy na příklad za existenční minimum stanoveno 600 zl., neplatí daně, kdo má právě 600 zl. důchodu; ale kdo má 1200 zl., platí jenom z toho, co mu zbývá nad minimum, t. j. z 600 zl.; kdo má 2000 zl., platí jenom ze 1400 zl. Když se

pak z těchto přebytků nadminimálních vybírá táž kvota, totéž ‰, (tedy na dále proporcionalná sazba), jest placená daň v progressivné, nadpoměrné relaci k celkovému důchodu. Když na př. kvota, která platí se ze všeho důchodu poplatného (nadminimálního) jest 10‰, platí ten, kdo má důchod

700 zl. 10‰ ze 700—600 zl., t. j. ze 100 = 10 zl.

a 10 zl. ze 700 jest 1,428‰,

1200 zl. 10‰ ze 1200 - 600 zl., t. j. ze 600 = 60 zl.

a 60 zl. ze 1,200 jest 5‰,

2000 zl. 10‰ ze 2000—600 zl., t. j. ze 1400 = 140 zl.

a 140 zl. ze 2,000 jest 7‰,

3000 zl. 10‰ ze 3000—600 zl., t. j. ze 2400 = 240 zl.

a 240 zl. ze 3000 jest 8‰,

10.000 zl. 10‰ z 10.000—600 zl., t. j. z 9400 =

940 zl. a 940 zl. z 10.000 jest 9,4‰,

100.000 10‰ ze 100.000—600 zl., t. j. z 99.400 =

9.940 zl. a 9.940 zl. ze 100.000 jest 9,94‰,

1,000.000 10‰ z 1,000.000—600 zl., t. j. z 999.400 =

9,994‰ zl. a 99.940 zl. z 1,000.000 jest 99,994‰.

Progresse jest, jak patrnó, slabší, čím větší jsou summy důchodu, t. j. čím menší zlomek celkového důchodu činí sprostěné minimum.

Silnější progresse, hájené školou německých sociálních politiků, docílí se tím, že klassifikují se důchody podle kvantity své a že každé třídě uloží se různá kvota stoupající rychleji než číslo důchodu. Tak na příklad:

Důchod do 600 zl. neplatí nic

„ od 600—1.000 zl. platí 2‰

„ „ 1.000—2.000 „ „ 3‰

Důchod od 2.000—3.000 zl. platí 4%

„ „ 3.000—4.000 „ „ 5%

„ „ 4.000—5.000 „ „ 6%

I tu zase rozdílná bude síla progresse, když procento daně pro celou sumu důchodu počítá se jednotné (tedy z 5.000 zl. : 6% = 300 zl.) nebo jen (jako na příklad u rakouské daně t. zv. důchodové z r. 1849.) tak, že až do prvního 1.000 se platí 1%, z druhého 2%, z třetího 3% atd.

Některé novější návrhy reformační, tak na příklad návrh osobní daně důchodové podaný říšské radě rakouské r. 1882 ministrem *Dunajewským*, nyní překonaný níže řečeným návrhem *Steinbachovým*, formulují věc takto: stanoví se, že jednotka daňová platí na př. 50 kr. a ustaveny třídy tak, že na důchod až do 700 zl. připadá jednotek 4,2 ;

od 700—800 zl. „ „ 5,0 —

za proporcionality bylo by jen jednotek 4,8 ;

od 800—900 zl. připadá jednotek 7,6 —

za proporcionality bylo by jen jednotek 5,4 ;

od 900—1.000 zl. připadá jednotek 9,3 —

za proporcionality bylo by jen jednotek 6,0 ;

od 1.000—1.100 zl. připadá jednotek 11,0

— za proporcionality bylo by jen jednotek 6,6

atd. atd.

od 140.000—150.000 zl. připadá jednotek 4.300, za proporcionality bylo by jen jednotek 900,10

— nad to výše dle řečené rakouské osnovy stoupají třídy po 10.000 zl., a počet jednotek po 300

— tak že od 150.000—160.000 jest 4.600 jednotek,

od 160.000 až 170.000 je 4.900 jednotek atd., což

znamená přestávání další progresse.

V nejnovějším (*Steinbachově*) návrhu zákona o dani důchodové v Rakousku, jež podán sněmovně poslanecké v únoru r. 1892, jest progresse upravena takto:

1. stupeň z důchodu od 600 do 625 zl. daně zl. 3.60 = 0.6%,⁴¹⁾

5. stupeň z důchodu od 700 do 750 zl. daně zl. 5.40 = 0.77%,

7. stupeň z důchodu od 800 do 850 zl. daně zl. 6.80 = 0.85%,

9. stupeň z důchodu od 900 do 950 zl. daně zl. 8.40 = 0.93%,

11. stupeň z důchodu od 1.000 do 1.100 zl. daně zl. 10.— = 1.00%,

16. stupeň z důchodu od 1.500 do 1.600 zl. daně zl. 20.— = 1.33%,

21. stupeň z důchodu od 2.000 do 2.200 zl. daně zl. 30.— = 1.50%,

26. stupeň z důchodu od 3.000 do 3.300 zl. daně zl. 62.— = 2.06%,

32. stupeň z důchodu od 5.000 do 5.500 zl. daně zl. 129.— = 2.58%,

42. stupeň z důchodu od 10.000 do 11.000 zl. daně zl. 319.— = 3.19%,

52. stupeň z důchodu od 20.000 do 22.000 zl. daně zl. 730.— = 3.65%,

53. stupeň z důchodu od 22.000 do 24.000 zl. daně zl. 800.— = 3.63%.

⁴¹⁾ Toto procento vypočetli jsme vždy pro nižší summu každého stupně, tudý pro 600 zl., 700 zl. atd.; ono je nižší, když vypočte se pro summu, která stupeň shora ohraničuje, pro 625 zl., 750 zl. atd.

Nad to pak až do důchodu 100.000 zl. jdou stupně vždy po 2000 zl. nahoru a daně po stupni přibývá po 80 zl.; důchody od 100.000 zl. do 105.000 zl. platí 4000 zl. a nad 105.000 zl. jdou stupně po 5000 zl., na něž připadá daně po 200 zl. Z toho zřejmo, že progresse má nejvyšší a konečný bod u 4% důchodu, avšak čísla toho u žádného stupně zcela nedosahuje. Také nová pruská daň důchodová z r. 1891. zaráží progressi u 4%; výše jdou kantóny švýcarské.

Je zřejmo, že progresse musí býti nahoře obmezena a při jisté výši kvoty zaražena, sice by na konec daň musila dostoupiti 100%, pohlcujíc celý důchod a již před tou výší dovedla by veliký důchod stížený vysokým percentem sestříhnouti tak, že by majiteli zůstal zbytek, jenž by byl menší než zbytek, jenž zůstává majiteli menšího důchodu stíženého daleko nižším percentem; (na příklad při dani 90% ze 100.000 zlatých zbylo by poplatníkovi 10.000 zl., ale majiteli důchodu 50.000 zl., jenž obložen 60%, zbylo by 20.000 zl. Pak by daň bez konce progressivná ubíjela ekonomické snažení a přičinnost výrobní, ubírajíc sama sobě půdu pod nohama. Proto všude, kde progressivita daně jest zavedena nebo navrhována, stanoveno maximální číslo, při kterém percento progressivné daňové buď docela přestává (tak na př. kvota — percento — stoupá až do 4 nebo 10 percent, kterou kvotu pak všechny nejvyšší důchody bez rozdílu platí; když tedy při důchodu 100.000 zl. dosažen nejvyšší punkt progresse na př. 10%, platí pak všechny nejvýše klassifikované důchody, tedy 100.000 zl., tak

jako 300.000 zl. nebo 1.000.000 zl., 10°/_o.) buď jest progresse velmi silně umírněna; viz příklad na prvním místě uvedený nebo návrh ministra *Dunajevského*, kde vlastní progresse přestává při důchodu 150.000 zl. = 4.300 jednotek = 2.150 zl. (jednotka po 50 kr.) = 1,433^o/_o,

pak platí důchod 160.000 zl. = 4.600 jednotek 2.300 zl. (jednotka po 50 kr.) = 1,437^o/_o;

170.000 zl. = 4.900 jednotek platí 2.450 zl. (jednotka po 50 kr.) = 1,441^o/_o;

180.000 zl. = 5.200 jednotek platí 2.600 zl. (jednotka po 50 kr.) = 1,444^o/_o;

Hledíc k tomuto nezbytnému zaražení progresse při jakési vyšší sazbě daňové, mohlo by se také — ač není obvykle — mluvit o *degressi* a o *degressivně daní*, kterýmžto názvem východiště stanovených kvot jaksi překládá se nahoru a sestupuje se od nejvyššího pevného čísla až k nulle, místo aby se východiště kladlo dolů a vystupovalo se nahoru od nully až k řečené mezi.

* * *

Abý bylo lze dodělati se soudu o posici jakou zaujímá jeden i druhý směr naproti daným řádkům daňovým, třeba stručně nastíniti řády ty; pak bude snadno lze usouditi, zdali i v nejbližších konkrétných konsekvencích praktických směry ty jsou od sebe tak vzdáleny jako v zásadním východišti svém. Nakolik jde o daně přímé, tu nad daně dle důchodu ukládané (daně z důchodu a podle důchodu, kde důchod pramenem i objektem) posud v Evropě a tak i v Rakousku

převládají starší daně výnosové, jež nedbajíce osoby hospodářovy (subjektu poplatného) ukládány jsou na průměrně odhadnutý (praesumovaný) výnos jednotlivých objektů majetkových (pozemků, domů, živnostenských závodů) a jež za všech podmínek musí platiti ten, kdo právě jest majitelem jich ať jsou důchodové poměry jeho jakékoliv. Vyměřovacím základem daně tu není osobní důchod, ne to, co na konec hospodář z výrobní činnosti své jako důchod, jako fond pro ukojení potřeb podrží, nýbrž výnosy přisouzené výrobnímu kapitálu o sobě podle praesumované výrobní síly jeho, výnosy, které třeba jenom z nejmenší části obrátí se v osobní důchod majitelův, protože snad jich vůbec nebylo docíleno, nebo že pohlceny byly zúrokováním kapitálových dluhů, jež majitel pro osobní poměry hospodářské musil uvaliti na objekt a pod. Zadlužený chalupník, jemuž z výnosu několika parcel nezbyvá jako důchod, ani co stačí na nejnnutnější výživu, platí právě stou část té daně, kterou platí zámožný statkář, jenž má stokrát tolik polí téže kvality, o jejichž výnosy nepotřebuje se děliti s věřitelem — kapitalistou. Těžko vystižené důchody z movitého kapitálu jsou posud ve mnohých zemích nad míru málo obloženy. Nakolik jde o daně nepřímé, stížena jest jimi (i v Rakousku) z veliké části spotřeba více nebo méně nezbytná (spotřeba soli, masa, petroleje, cukru). A takž o proporcionálním stížení důchodu nelze mluvit. Hledě k tomuto stavu věci, jeví se každý postulát, jenž žádá, aby daň spravedlivě rozdělena byla jediné podle důchodu, ve-

likým pokrokem, ať už spravedlivost shledávána ve proporcionalitě nebo progressivitě daní. A tato žádost reformační jest oběma směrům společna. Škola staroliberální konceduje toho času zrušení přímé daně z důchodu vázaného (z existenčního minima), aby ve smyslu proporcionality zavedla korektiv pro nadpoměrnou praegravaci důchodů těch skrze stávající daně nepřímé. Škola sociálněpolitická žádá kromě toho zrušování daní nepřímých z předmětů nejnezbytnější spotřeby, aby existenční minimum bylo zcela prosto, pak progressivně číslo přímé daně důchodové a progressivně číslo i při dani uvalené na předměty zbytné a luxusové spotřeby (z lepších druhů vína, tabáku atd. progressivně vyšší daň než ze sprostých). Finanční a politický habitus státův dopouští toho času naději na zrušení nepřímých nejvýnosnějších daní z předmětů nezbytné konsumce velmi málo, o něco více na přechod k soustavě daní důchodových od výnosových. Theorie staroliberální smí důsledně i koncedovati tužší stížení důchodu fundovaného (kapitálového), ale ovšem zadala by konsekvenci, kdyby sprostěnost důchodu vázaného (existenčního minima) rozšířila v ten způsob, že by při všech jakkoli velikých důchodech ta část, která rovná se důchodu vázanému, byla sprostěna daně (proposice Millova, viz nahoře prvý příklad).

Nakolik tedy hledí se k danému stavu věcí a nakolik jde o prakticky dosažitelné reformy nedaleké budoucnosti, jsou sobě oba směry mnohem bližší, nežli by se soudilo podle propasti, která odlučuje principiální základy jejich. Oba ná-

zory žádají pokroku, hledíc k danému stavu, jenž, jak zběžně označeno, nevyhovuje ani ideálům strany staroliberální a ovšem ne ideálům strany sociálněpolitické; to niveau pokroku, na němž by liberalism přestati chtěl, považuje sociální směr za přechodný stupeň, nad nějž vývoj musí vystoupiti výše. Provedení názorů liberálních v ostatních oborech politiky, obzvláště v politice národohospodářské, bylo a jest průpravným, půdu zarovnávacím stadiem, jež předchází a pro nedokonalost lidskou předcházeti musilo před ideami sociálněpolitickými, jež nyní už na mnohých punktech dobyly vlivu na politiku (zákonodárství fabričné, pojišťování dělníků a j.).

Poznámky. 1. Jak už naznačeno bylo, přihází se a to zvláště v místních obcích, že z některých zařízení neb opatření veřejných, jež slouží na konec ovšem i obecnému prospěchu, dostává se v první ruce obzvláště velikého prospěchu, jakéhosi praecipua prospěchového, některým třídám (na př. majitelům všech nebo některých skupin domů z hasičství, ze zakládání sadů, z prolamování slepých ulic a otvírání nových passází, čím třeba jiné ulice pozitivně trati, majitelům krámů z nočních hlídek atd.) Pak ovšem jest spravedливо proti takovým obzvláštním prospěchům postaviti také obzvláštní oběti podatkové, ať poplatky, ať příspěvky, ať zvláštní daně (Zwecksteuern, daně k určitým účelům; místní obce anglické); v takových případech spravedlivost snad povede k rozepsání přísně proporecionálné daně z majetku kapitálového.

2. O spravedlivosti daňové, ba hrubě ani o dani není řeči, když účelem podatku není úhrada nákladu veřejného, nýbrž stížení nebo zamezení určitého způsobu konsumce; na př. cla prohibitivná nebo protekční, vysoké poplatky z kořalky a pod. Daň pak má účel policejní (správa národohospodářská, sanitární) a nikoli finanční a účelu toho je nej-

lépe dosaženo, když výnosy finanční jsou nejmenší nebo žádné. Toho ovšem nebude při daních, jež finanční ministři hájí sice v parlamentech takovými zřetely policejními, přece však od nich očekávají vyšší a vyšší výnosy.

§ 25. PŘESOUVÁNÍ DANÍ.

A. Pojem přesouvání; I. výklad znaků pojmových; II. přesouvání jakožto druh sprostkovacích zápasů; ostatní formy toho zápasu. III. Klassifikace přesunů.

B. Podmínky nepřesunutelnosti daní. Účinky rovnoměrné daně důchodové; vztah její k výrobě. Rovnoměrnost podmínkou nepřesunutelnosti.

C. Podmínky přesunutelnosti daní. Význam a účinky nerovnoměrnosti při důchodové dani; snaha po uniknutí z nerovnoměrného obložení a překážky, jež snažení to maří; amortisace daně. Daň nepřímá; jest částí nákladu výrobního a tudíž musí býti přesunuta v té míře, ve které vůbec cena musí uhraditi výrobní náklad statků. Daň výnosová.

Konečný výsledek a direktiva finančno-politická.

Pravdu mají zajisté ti, kdož etnicko-politickou nedokonalostí zovou ono smýšlení, pro které lidé v berních bez rozdílu nespátřují než nemilé břímě, jež jen a jen zkračuje majetek individuální a umenšuje podíl věnovaný k úkoji osobní potřeby: ale smýšlení to jest pohřichu faktem u mnohých a mnohých poplatníků a s faktem tím a jeho důsledky dlužno účtovati. Ze smýšlení toho rodí se odpor občanů proti obložení a sprostkovací zápas rozmanitých způsobů. Nás tuto výhradně interessuje jedna species úsilí sprostkovacího, jež objevuje se a účinkuje, když daň zákonem už zavedená od jedno-

tlivce byla vybrána; jde tedy o následné zápasy. Zdar zajisté těchto zápasů dovede ex post při některých daních zvrátiti soustavu obložení zosnovanou zákonodárnou mocí finanční a způsobiti jiné rozdělení daní, než jaké obmyšleno bylo, kdežto zase při jiných daních naopak právě nezdar zápasu sprošťovacího zvrátí by soustavu finanční a způsobil jiné rozdělení daně, než obmyšleno jest. Vůbec pak zápas ten význam má jako důležitý důsledek a účinek obložení daňového na hospodářské počínání poplatníkův. Úkolem theorie jest uvědomiti se především o podstatě následného zápasu toho definicí a divisi pojmu a vyšetřiti pak podmínky zdaru a nezdaru jeho, aby v daném případě z výzkumů těch politika daňová mohla čerpati poučení a direktivu, kterak zaříditi a upravití daně, když podle soustavy finanční plátcí jejich nepřáno nebo práno zdaru v řečeném zápasu sprošťovacím (Entlastungskampf).

Následný zápas ten jeví se v přesouvání (Überwälzung neb Abwälzung, répercussion, traslazione) a problémy jsou tedy:

předně: co jest přesouvání a jaké jsou jeho zjevy;

za druhé: které jsou podmínky nepřesunutelnosti daní;

za třetí: které jsou podmínky přesunutelnosti daní.

A. Pojem přesouvání.

I. Přesouvání jest převádění přítomného nebo

budoucího břemene daňového s plátce na jiného skrze soukromohospodářský obchod směnný.⁴²⁾

Znaky pojmu právě vyměřeného budte zevrubněji rozbrány a vyloženy takto:

1. Přesouvání jest převádění *břemene* daňového a proto do pojmu nenáleží přenášení výhody, přednosti daňové, již *Schäffle* zahrnouti chce, maje na mysli podprůměrně nízkou daň; jest na příklad řada stejně velikých a dobrých pozemků, jež vynášejí po 1000 zl. a z nichž všech platí se daně 20% výnosu, jen jediný (a) platí 10%; pozemek (a) tedy na konec vynáší 900 zl., kdežto ostatní po 800 zl.; dejme, že dojde ku prodeji těch pozemků; tu za 5% kapitalisace cena pozemku (a) bude odhadnuta na 18.000 zl., cena ostatních jen na 16.000 zl., a ta difference 2.000 zl. jest výsledek výhody daňové, která se na kupce pozemku (a) úplatně přenesl právě tím, že zaplatí o 2.000 zl. větší cenu, takže prodavač tento superplus 2000 zl. trvale podrží jako kapitalisovanou výhodu daňovou, která v účtech kupcových ovšem zmizí.

2. Přesouvání jest převádění *přítomného nebo budoucího* břemene; proto přesouváním jest ne pouze přenášení jediné, na určité časové období připadající dávky daňové (nebo spíše raty, splátky daňové), nýbrž i přenášení veškeré budoucí daně, jež děje se srážkou kapitálového dluhu daňového (kapitalisované roční sumy daňové) s ceny objektu (pozemku, domu, půjčovního kapitálu). Tu jde

⁴²⁾ Viz o tom všem Kaizl: Die Lehre von der Ueberwälzung der Steuern, Leipzig 1882, kdež uvedena i literatura a vyložena historický vývoj theorie o přesouvání daní.

o případ opačný tomu, jenž pod číslem 1. uveden, že totiž pozemek (a) sám platí 20⁰/₀, kdežto ostatní jen po 10⁰/₀ daně; kdo koupí pozemek (a), srazí à conto nadprůměrného daňového závazku 2000 zl. s ceny a srážka ta zůstane trvalým břemenem prodávacovým, které kupec právě tou srážkou na věčné časy umořil (amortisoval).

3. Přesouvání jest převádění . . . . skrze *soukromohospodářský obchod směnný*; přesouváním tedy není unikání skrze podlud (Schmuggel) a jiného druhu podvod daňový (defraudu), jež zahrnovati chce *Hock*⁴³⁾ do přesouvání, nazýváje to Abwälzung (odsouvání) na rozdíl od Überwälzung (přesouvání). Z toho plyne dále, že možnost přesouvání jest v rovném poměru k vývoji soukromohospodářského směnného obchodu mezi poplatnými hospodáři, že tudíž přesouvání tím řídkěji může se vyskytovat a že zejména daň nepřímá tím menší dává naději na trvalý finanční úspěch, čím více vyrábí se bez dělby práce a toliko pro vlastní spotřebu. Pochopitelně tudy, proč daně nepřímé na přesouvání založené vyskytují a udržují se nejprve vždy na tržištích a v městech a později v zemích průmyslových a kupeckých (Nizozemí na počátku nového věku).

4. Přesouvání jest převádění . . . . s *plátce*; plátcem vyrozumíváme tu nejen toho, kdo sám přímo daň do pokladny veřejné zaplatil (t. j. bezprostředný, první plátce: sládek, cukrovarník a j.), než i toho, kdo v druhé ruce, nejsa destinátárem, od prvního plátce břemeno daňové převzal (hospod-

⁴³⁾ Die öffentlichen Abgaben und Schulden 1863.

ský, kupec a j.). Podotýkáme, že praktický interest na přesouvání koncentruje se na přesunech daně přímé s plátce — destinátáře — na jiné, pak na řadě přesunů nepřímé daně od prvního plátce až k destinátáři, avšak i na přesouvání od destinátáře na jiné.

5. Přesouvání jest převádění s plátce *na jiného* t. j. na jinou osobu, jiného občana-hospodáře; tudíž do kategorie přesouvání nenáleží převod břemene daňového „na nějaký neosobný element“ (auf irgend ein unpersönliches Element; — *Hock*), jenž děje se tehdy, když lze zvyšovati naturální výnosy, aniž celková daň stoupala, takže kvóta daňová připadající na jednotku tovaru stává se menší a menší (viz dole II. 3.); i ty převody chtěl by *Hock* vřaditi mezi přesouvání a nazývá je — a po něm *Wagner* — druhým způsobem odsouvání (Abwälzung; první způsob jest mu defrauda).

II. Přesouvání jest species zápasu poplatných hospodářů naproti obložení daňovému. Differentia specifica, která liší přesuny od ostatních druhů (specií) těchto zápasů sprostovacích záleží v tom, že zápas veden bezprostředně mezi jednotlivými hospodáři ve formě jednání, jež do oboru soukromoprávního náleží (smlouvy trhové, mezdní, úvěrní), že tudíž jde o přímý bezprostředný převod břemene daňového s pojediného hospodářství na pojediné hospodářství. Naproti sprostovacím činům neboli úspěšným zápasům sprostovacím, jež subsumujeme pod pojem přesouvání, klademe tudíž:

1. Sprostění, jež pochází z toho, že někteří

poplatníci nebo třídy poplatné, na př. veliký průmysl, velkokupci, velkostatkáři a j. dovedou ve formě právní (převahou v parlamentu, držením vlády) vykonávati vliv na zákonodárství daňové a

2. sprostění, jehož nabývá se odporem proti výkonné moci daňové v jakékoli formě defraudy. Obojí tato sprostění vedou snad na konec také ku přenesení břemene daňového na jiné hospodáře a to tím, že nastane potřeba jinak (daňovými platy jiných osob) uhraditi nastalé schodky. Leč obojí svou právní povahou náleží v obor práva veřejného.

3. Naproti přesouvání klademe — odporujice *Hockovi* a *Wagnerovi* — ona sprostění, jež finanční správa chtěj nechtěj snáší, a jež nejsou po právu závadnými, v tom záležejí, že poplatník docílí výrobou svou vyšších výnosů naturálních, než zákon daňový předpokládá (srovn. I. 5). Když na příklad daň z cukru platí se podle toho, kolik řepy spracuje se v cukrovaru, když však řepa se neváží, nýbrž denní spotřeba její se odhaduje jednak podle velikosti diffuseurových prostorů (náplně), jednak podle předpoložené denní hojnosti náplni: tu tovarníkovi třeba se podaří spracovati jednou tolik řepy než zákon praesumuje a pak případně na každý cent cukru polovice té daně, která by připadla, kdyby nedovedl svým způsobem výroby předčítí zákonnou supposici; touto cestou poplatník uniká dani ve vlastní prospěch bez újmy pro jiného. Tato sprostění jsou zajisté zastřenou praemií za technický pokrok, se stanoviska sociálně-politického — jak *Wagner* právem vytýká — nene povážlivou potud, že velikým podnikům, jež stojí

na výši techniky a ekonomiky a tudíž beztoho jsou v příznivé posici konkurenční, zjednávají i prospěchů daňových; proto zajisté se doporučuje zameziti možnost jejich přiměřenější úpravou daní.

4. Když destinátář dovede nepřímou daň od sebe odvrátiti, takže naň ani nedojde, nýbrž uvízne na prvému nebo následujícím plátcu: máme před sebou zajisté zvláštní účín zápasu sprostovacieho, avšak nikterak přesouvání; vždyť na destinátáře daň vůbec nedošla, on nepřesouvá, nýbrž zůstává daně sprostěn proto právě, že nepodařilo se přesunutí; *Schüffle* dojistá se mýlí, počítá-li tyto případy mezi přesuny.

III. Podle různých dělidel lišime kolikeré druhy přesouvání:

1. Podle směru, ve kterém děje se převod břemene daňového, hledíc ke proudu cirkulace hospodářských statků (po proudu nebo proti proudu). Přirozený proud cirkulace plyne zajisté od nabídky, vyrabitele, prodavače k poptávce, kupujícímu, konsumentu; to je tedy směr ku předu — opačný jest nazad; a tudíž podle způsobu změny v cenách cirkulujících statků, která jest výrazem provedeného přesunu, rozeznáváme předsouvání (*Fortwälzung*) a zasouvání (*Rückwälzung*). Předsouvání jest převod daně na zadníka (*Nachmann*) v obchodu (v cirkulaci obchodní) t. j. na kupujícího v nejširším slova smyslu; směr přesunutí jde od nabídky k poptávce a účetní výraz jeho jest: zvýšení ceny. Příkladem buď přenesení nepřímé daně s poplatného vyrabitele na konsumenty pomocí zvýšené ceny výrobků. Zasouvání je převod daně

na předníka v obchodu (Vormann im Verkehre), na prodavače v nejšířším slova smyslu; směr jeho jde od poptávky k nabídce a účetní výraz jest: snížení ceny. Příkladem buď přenesení stabilné daně výnosové na prodavače pramene výnosového (kapitálu výrobního) ve formě srážky kapitalisované roční daně s ceny trhové (viz shora I. 2.).

2. Podle úmyslů, jež chová zákonodárství daňové hledíc ku přesouvání, rozlišujeme přesouvání obmyslené a neobmyslené (gewollte und nichtgewollte Überwälzung). Na tom zakládá se rozdíl daní přímých a nepřímých.

3. Podle objemu a právní povahy přesunutí daně lze rozlišovati: přesunutí jednodobé daně (jediné roční raty, Steuerrate, einmalige Steuer) a přesunutí celého dluhu, trvalého závazku daňového, jehož důsledkem jest právě plnění jednotlivých rat daňových (die Überwälzung der wiederkehrenden Steuerlast als solcher; der Steuerschuld, deren pulsartig wiederkehrende Äusserungen eben die Leistungen der einzelnen Steuerraten sind. *Kaizl*). Toto přesouvání *Schüffle* nazval trefně amortisačí daně, kdežto prvé nazýváme jednoduchým přesouváním. Amortisace jest jak praveno zasouváním; nastati může tehdy, když majiteli pramene výnosového (kapitálu) nezdaří se předsouvání, a děje se srážkou nějaké části kapitalisované roční povinnosti daňové s ceny kapitálového pramene trvalých výnosů, jež jsou objektem daně⁴⁴). Toho času není více sporu o tom, že amortisovati lze, — ne

⁴⁴) O vývoji theorie amortisační srov. *Kaizl* str. 85.

celou daň, která tíží kapitál resp. výnosy jeho — nýbrž toliko superplus, praegravaci daňovou t. j. tu summu roční daně, která z určitého pramene výnosu platí se nad obecný průměr daní tížících toho druhu pramene (srov. o tom výklady lit. C).

B. Podmínky nepřesunutelnosti daní. Pozorujme, jaké účinky má nebo může mít daň rovnoměrně — ať už proporcionálně, ať progressivně, ať jako všeobecná jediná daň důchodová, ať jako kolikeré parciály daně důchodové, — podle důchodu na důchod uložená. Jaké jsou své účinky takové daně? Daň především zeslabí solventnost (Zahlungsfähigkeit) a tím poptvávkou poplatníkův po statech potřebovaných. Okolnost ta dovedla by zajisté stlačili ceny statků i na dále ve stejném kvantu nabízených, kdyby hodnoty, jež jako daně docházejí do majetku obce, se zničily nebo zůstaly neužitými. Avšak od eventuality lze z pravidla abstrahovati a předpokládati, že do mezery nastalé v poptvávce pro umenšenou solvenci soukromých hospodářův vstoupí stát jako poptvavač a z veliké části ji vyplní. Neuhrazený zbytek tohoto schodku (manka) v poptvávce rozdělí se dosti rovnoměrně na všechny nabízeče, ač předpokládáme-li, že poplatníci o vyšších důchodech obmezí úkoj potřeb druhého v třetího stupně, kdežto třídy o nižších důchodech uštipují na různých potřebách prvního stupně (existenčních). Konečným výsledkem daně bude, že důchod všech občanův bude rovnoměrně skrácen ve prospěch státu; čím delší doba uplynula od zavedení daně, tím ryzejším bude výsledek

ten a polud zajisté trochu pravdy jest ve mnoho řečeném výroku fanatického apoštola přesouvání *Canada* (1801), jenž tvrdil, že, ať je daň jakákoliv, vždycky se přesune a přesunutím že vždycky rovnoměrnost se dostaví, pročež prý tout *viel impôt est bon, tout nouvel impôt est mauvais* (každá stará daň jest dobra, každá nová daň je špatna). Trvalým účinkem daně shora vyznačené jest tudíž, že důchod kontribuentů je rovnoměrně skrácen a z toho plyne, že vzájemný dynamický (silový) poměr mezi hospodáři zůstane, jaký byl, nezměněný. Kdyby ten neb onen poplatník učinil tudy pokus zvýšením cen zvýšiti na účet ostatních svůj důchod daní skrácený, odrazí se pokus ten na odporu ostatních hospodářů nyní právě tak silněm jako dříve, anebo zdaří se jenom potud, pokud byl by se už zdařil dříve (kdyby na př.: ti, kdo onen pokus činí, měli v konkurenci nějaké výhodné, prioritní postavení, z něhož teprve nyní, dodatečně těžiti se odhodlají). Rovnoměrné u všech důchodů břímě daňové odejímá kontribuentům všicku pohnutku, aby vzdali se dosavadních a chopili se nových činností nabývacích (*Einkommenerwerbsarten*); daň tedy nezmění nic na dynamickém poměru mezi nabídkou a poptávkou a tudíž také nic na cenách statků; protože však jediným prostředkem přesunutí jest změna ceny statků, jest tím i všecko přesunutí vyloučeno. Výsledkem vývodů našich jest tedy, že rovnoměrných daní důchodových nelze přesunouti, jinými slovy že rovnoměrnost jest podmínkou nepřesunutelnosti daní.

Mylné je tvrzení, jež v theorii se objevilo a

trvá, že každá daň bez rozdílu musí býti přesunuta (*Canard*) a to prý — jak *Thiers* (*De la propriété* 1849 a *Stein* vydání IV., 1878) vykládá — již proto, že každá daň jest poplatníkovi částí nákladu výrobního, který přece podle zákonů hospodářských musí býti uhrazen cenou statků, ač nemá-li výroba a tím i placení daně vůbec přestati. Leč daň důchodová není podle povahy své nikterak částí nákladu výrobního a nemá co činiti s náklady výrobními a vůbec s výrobou, protože placena jest z konečných výsledků výrobní činnosti poplatníků, to jest z *důchodu*, jenž jest fondem statkovým, který může jednotlivec pro ukojení potřeb a zdokonalení osobnosti vydati, aniž zmenšil kmenový majetek (kapitál) svůj. Jako z důchodu a podle důchodu jednotlivec v soustavě soukromohospodářské zjednává sobě prostředkův úkojných pro zachování a rozvoj individuality své, tak z důchodu a podle důchodu platí sobě, kupuje — ať tak díme — v soustavě obecnohospodářské plnění a služby státu, jež jsou rovněž podmínkou existence a pokroku jeho a to činí daněmi. *Nákladem výrobním* však jest summa hodnot, jež musí hospodář vynaložiti, aby určité kvantum statků na trh připravil; pod tu kategorii nelze přece subsumovati daň důchodovou, která se platí teprve ex post, podle výsledkův a z výsledkův výrobní resp. směnné činnosti. Daň důchodová nehledí k výrobě a rozsahu jejímu, nýbrž k důchodu hotovému a touž summu daně opravdu rovnoměrně platí důchod téže velikosti, ať pochází z malé a úspěšné nebo z veliké a méně zdárné výroby; vždyť daň důchodová

neakkomoduje se výrobě, nestoupá s ní a neklesá, nýbrž toliko hledí osobního důchodu, ať plyne z velkého nebo malého výnosu hrubého. Proto argument, že náklad výrobní musí býti cenou statkův uhrazován, nemá pro daň důchodovou vůbec místa a platnosti; daří-li se pak přesunuli nerovnoměrné daně důchodové, musí toho býti patrně jiná příčina nežli řečený zákon o nákladu výrobním.

C. Podmínky přesunutelnosti daní.

Pozorovali jsme právě případ rovnoměrného sližení důchodu skrze daň důchodovou s hlediště přesouvání a došli jsme výsledku, že rovnoměrné daně důchodové jsou nepřesunutelný. Jest otázka, jak se má věc především s nerovnoměrnými daněmi důchodovými? Kdo drží se mylného názoru, že daně všecky, tedy i důchodové jsou částicemi nákladů výrobních, těm snadno jest dokazovati, že nerovnoměrná daň více než kdekterá musí býti přesunuta pro řečený zákon o ceně a nákladu výrobním. Všeobecně se má za to, že nerovnoměrnost daně jest hlavní příčinou a základem přesouvání — zdalíž i my, kteří vylučujeme daň důchodovou z nákladu výrobního, dovedeme dokázati, že nerovnoměrnou daň důchodovou lze přesunouti nebo dokonce, že taková daň sama sebou nutká ku přesunutí? K oběma otázkám jest zajisté odpověď affirmativná. Co znamená nerovnoměrné sližení důchodů skrze daň důchodovou? Nic jiného, nežli že — směje-li pro větší zřetelnost na chvíli užití terminologie ultraliberální (viz §. 24.) — majitelům

některých důchodů státní výkony, služby a prospěchy podávány jsou v tom nuceném směnném obchodu soustavy obecnohospodářské za nižší cenu, t. j. nižší daň, a majitelům jiných důchodů téže velikosti za vyšší cenu, vyšší daň. Směr, jehož následovati hospodárnost v takovémto případě povelí hospodářům-poplatníkům přetíženým, jest jasný: konkurrovati o tyto nižší ceny veřejných požitků t. j. o nižší daně a to znamená přičiňovati se o přechod k oněm výrobám, k oněm živnostem, k oněm důchodům, kterými lze sobě řečené služby a plnění státu zjednati laciněji. Účinek konkurence té bude záležití — ač dovoleno-li nám na chvíli konstruovati ve vzduchoprázdném prostoru à la *Canard* nebo *Ricardo* — v tom, že se hospodáři tlačiti budou k oněm těžbám a odborům výrobním, ze kterých plynou takové důchody, kterými laciněji lze obdržeti plnění státu a že oporštěti resp. pro futuro míjeti budou výroby, z nichž jdou důchody, kterým dráže dostává se veřejných požitků. Občané pak chopí se té neb oné těžby, která co do daně jest lépe situovanou (favorisovanou), avšak jednu a touž těžbu oni všichni opouštějí a míjejí, tu, která jest přetížena — a tak patrně jest, že v této opouštěné těžbě (výrobě, živnosti, odboru výrobním) umenší se nabídka za nezměněné poptávky, že nastane převrat dynamického poměru mezi nabídkou a poptávkou ve prospěch nabízečů. Tím arcí producenti, kteří byli setrvali při těžbě přetížené, nabudou na konec silnější posice naproti poptávce, nabudou moci zvýšiti ceny výrobků svých, a tyto zvýšené ceny poskytnou jim částečné a even-

tuálně úplné náhrady za daňové privilegium odiosum, jež mají důchody, plynoucí z přetížené těžby. A to právě jest přesouvání.

Než opusťme zase vzduchoprázdný prostor a pozorujme hospodářská tělesa a síly v konkrétné realitě se všemi těmi frikcemi, odpory a silami v opačném směru působícími. Tolik jisto jest, že tlak nerovnoměrné daně, ač došel-li ku vědomí poplatníkovu, přemění se v motiv zaměnití odiosně privilegované důchody za jiné t. j. opustiti dosavadní těžbu a uchopiti se jiné. Síla tohoto motivu jest v rovném poměru k velikosti přetížení daňového. Mezi hnutí vůle způsobené v prvním okamžiku nerovným tlakem daně a mezi čin odpovídající hnutí tomu vstoupí však zajisté uvážení ostatních hospodářských následků této záměny posice. Veto, jež v konečné úvaze hospodárnost podá proti přechodu k jiné těžbě, bude tím důraznější a účinnější, čím pevněji kapitály a pracovní síly užívané v dosavadní těžbě jsou vázány k ní z důvodů osobních, ekonomickotechnických nebo hospodářskoprávních; tyto důvody zevrubněji uvádíme:

1. důvody osobní: jednostranné odborné vzdělání, jež stěžuje nebo znemožňuje chopení jiné živnosti; nedostatek jakéhosi bohatství, jež umožňuje býti po nějakou dobu přechodní snad bez výdělků; četnost rodiny, která nepřipouští podstoupiti větší riska a. j. Opak těch skutečností řečený přechod slejnou silou usnadňuje;

2. důvody ekonomicko-technické: povaha kapitálu; oběžný snadno se převede, pevný snad velmi těžko a s velikými ztrátami (tržba, rolnictví

a majetek domovní!); okolnost, že kapitál některý dovede toliko jedinému, jiný kolikerým účelům výrobním sloužiti;

3. důvody ekonomickoprávní: právo hospodářské, jež více nebo méně pevně víze jednotlivce k určité výrobě (cechy, koncessní živnosti), k určitému místu (vázaný pohyb občanů) neb obmezuje výrobní konání jeho — anebo zase naopak: svoboda živnostenská, svoboda smluvní, in specie úroková, svobodný pohyb místní a j. (viz o tom *Wagnera* II. 276).

Tolik co skutečná existence těchto důvodů přechod stěžujících platí in concreto jejich zdánlivá, hospodářem mylně předpokládaná existence. Konec konců bude tudy veto hospodárnosti proti přechodu tím určitější a rozhodnější, čím více skrácení důchodu, jež pošlo by ze ztrát a nákladů přechodu, převyšovalo by ono skrácení důchodu, jež vzniká z trvalého snášení vyššího břemene daňového, ze přetížení daňového. Kromě toho setrvačnost (*vis inertiae*), nechať zvykem nebo jakkoliv ji zoveme, velikou bude hrátí roli; ona při nejmenším asi způsobí, že setrvá se při staré těžbě, když jedno skrácení důchodu právě řečené vyrovnalo by se druhému. Některé kolisající a pak i některé příznivě situované hospodáře, již bez újmy podstoupiti by mohli přechod k jiné těžbě, zadrží snad doufání, že jiní budou míti silnější motivy k přechodu a že tito, provedouce přechod, jim časem umožní přesunutí. Tak může se státi, že přese všecken pocífovaný nestejnóměrný tlak daně provedeny budou přechody jenom v malém ne-

účinkujícím počtu nebo že jich dočista bude zanecháno a to znamená, že poplatníci, setrvávající při dosavadních těžbách ponесou byť i pocitující nerovnoměrnou daň. Ale i když přesunutí se umožní a provede, není ono s prospěchem těm, kteří podmínky jeho, řečené přechody, položili; neboť ti tak jednajíce, výhodnější cestu ihned nastoupili a zaměnili přetížené důchody za nepřetížené, kdežto ti, v jejichž prospěch přesouvání se obrátí, nepotřebují než vyvoditi praktické konsekvence z praemiss jinými položených; za to však musí se spokojiti s tím zvýšením cen, které jim umožní a dovolí jednak rozhodnutí a činy hybnějších soudruhů (kollegů z téhož odboru výroby), ale i daný stav poptávky, která z jakýchkoli důvodů může právě klesnouti, stav politiky celní, která může na domácí trh pustiti laciné výrobky cizí, a mnohé jiné snad docela nepředvídané skutečnosti (konjunktura); samočinně vystoupiti nedovedou, neboť to značilo by, že sami umenší výrobu a nabídku a to mařivá vzájemná konkurence jejich.

Když tedy nelze buď vůbec nebo jen z části provésti přesunutí (species předsunutí), mají přetížení poplatníci důchody, ze kterých na ukojení potřeb státoých t. j. na daních musí platiti nepoměrně větší kvotu než ostatní a toto onerosné zvláštní postavení, to daňové privilegium odiosum, lpí na tom druhu důchodu, který plyne z těžby, již právě provozují. Jestliže pak těžba, výrobní činnost la spočívá na kapitálových základech (na rozdíl od pouhé práce: důchod mezdní), pak v první radě ovšem důchody z těch kapitálů, na konec

však ten kapitálový majetek sám jakožto pramen těch důchodů jeví se jakožto stav (status), na který vázána jest obligace ku placení vyšších daní, jeví se jako podmínka, za kterou kdo nabývá odiosného privilegia vyššího, nadprůměrného stížení důchodu. Jest na snadě, že ten, kdo za normálních poměrů výrobních a odbytových, — tedy když není nahodilá pilná poplávka po řečených závodech kapitálových — úplatně od přelíženého poplatníka chce nabytí majetku těch základů kapitálových, účtuje neodvratnou statusovou obligací (extraobligací) daňovou, když odhaduje výrobní základ jako pramen důchodu. Toto účtování děje se — jak už pověděno — tak, že s vyšetřené peněžité ceny závodu kapitálového srazí kapitalisovanou summu praegravace daňové (nikoli celé daně, pokud normální daní nikde neunikne), jakožto kapitálový fond ku placení trvalého superplusu daňového (Steuerüberlast, extraobligace). Takovým způsobem vykrojí se tedy takořka z hodnoty kapitálu dílec a odvede se bez úplaty na újmu dosavadního majitele novému nabyvateli, aby ten v důchodu plynoucím z tohoto dílece měl náhradu za zkrácení důchodu celkového, jež pochází z trvalého plnění mimořádné obligace daňové. Věc má se tak, jakoby nový nabyvatel měl dílec ten jenom nominálně v majetku, a z něho těžil nadále jen k rukám státu. To jest přesouvání, species zasouvání, jež slove amortisací daně. Že takovouto amortisací provéstí lze jedině při daních, které předně tíží důchod pocházející z pevných appropriovaných pramenů (kapitálů) a kterých po druhé nelze před-

souvati (přesouvati na zadníka v obchodu), jest na bíledni. Proto nelze amortisovati daně ze mzdy svobodných dělníků — není tu pevných appropriateovaných, kapitálových pramenů důchodu, nýbrž práce, osoba — a proto nelze pochopiti, kterak *Stein*, tvrdě, že všechny daně musí býti předsunuty, trvá při amortisovatelnosti daní výnosových. Avšak vysvítá dále, že každá zdařilá amortisace zhoršuje naděje oněch poplatníků, kteří doufají ve příchod podmínek kýženého předsunutí t. j. v umenšení nabídky; amortisant, jenž jako kupující na újmu prodávajícího provedl amortisaci, nemá nižádného hospodářského motivu, aby přičinil se o existenci těch podmínek, neboť on efektivně není více daní praegravován a klidně setrvává při výrobě a zachovává dosavadní process výrobní. Tak před zrakoma našima stojí amortisace jako nepřítelkyně předsunutí a jako následek nemožnosti její; jeden způsob přesouvání potírá druhý.

Výsledek dosavadních argumentací na krátkou summu uvedený jest ten, že

1. podmínkou nepřesunutelnosti daní důchodových jest rovnoměrnost jejich;

2. podmínkou přesunutelnosti jejich jest nerovnoměrnost;

3. skutečný však zdar přesunutí není nutným důsledkem nerovnosti daní, nýbrž toliko možným účinkem jejím;

4. přesunutí však, i když se zdaří, není samo sebou a vždycky totožným s vyrovnáním nerovného obtížení jednotlivých důchodů skrze daň, jakož toho dokladem jest amortisace; ta sice pro futuro

způsobuje rovnou tíhu daní, ale ta spočívá na fundamentech, kterými je nespravedlivé skracování kapitálu v majetku amortisátově t. j. toho, na jehož újmu se amortisace provedla.

Než přese všechno problém náš není vyčerpán, protože mluveno jen o dani důchodové a ne-
dbáno daní nepřímých ani daní výnosových. Daň nepřímá, pokud dopadá na vyrabitele jako prvního plátce -- a jen v tom smyslu o ní tuto mluvíme, protože přesunuta jsouc na destinatáře působí jako daň důchodová, ať už rovnoměrná či nerovnoměrná — daň nepřímá tedy není daň rovnoměrná už podle povahy své, neboť stihá jen určité občany, vyrabitele nebo prodavače objektů svých; ona tudíž nezbytně ruší hospodářskou rovnováhu a mění dynamický poměr mezi poptávkou a nabídkou; již ta okolnost urovnává cesty osudu přesouvacímu, který jí usoudila moc daňová. Avšak v tom na konec shodovala by se daň nepřímá toliko s nerovnoměrnou daní důchodovou a bylo by nejvyš rozdílu kvantitativných. Než bylo již vyloučeno shora, že hospodář přímou daní důchodovou štížen jest, *protože má důchod*, jenž jest pramenem i objektem daně, a nikoli proto, že vyrábí; na tom správně daňové nezáleží. Ale nepřímou daní štížen hospodář, vyrábějící objekty její, *protože vyrábí*; tu nezáleží správně daňové na tom, má-li on z výroby důchod čili nic. Není daně nepřímé bez výroby a prodeje poplatného výrobku ale není také výroby těch statků bez placení nepřímé daně; výroba pro směnný obchod jest podmínkou nepřímé daně a *nepřímá daň jest tu podmínkou výroby pro směnný*

obchod. Nepřímá daň má tudíž všechny pojmové znaky nákladů výrobních a ona zajisté je částí nákladu výrobního — pořád mluvíc o dani nepřímé, uložené prvému plátcí. Nepřímá daň má tudíž v účtech poplatníků docela jiné místo než daň dýchodová; tato náleží na folio: výdaje z dýchodu hotového, onano náleží na folio nákladu výrobního. Ten je hluboký zásadný rozdíl mezi přímou daní založenou na dýchodu a mezi nepřímou daní — rozdíl, jehož proroci „přirozené a samozřejmé“ přesunutelnosti a nutného přesouvání všech daní (*Thiers, Stein*) ani tušili nedovedou, tak že jen veskrz nepochopitelným a nedůsledným způsobem mluví ještě o daních přímých a nepřímých; v tom punktu jedině *Canard, J. G. Hoffmann* a *Prittwitz* (německý nástupce *Canardův*) troufali sobě býti důslednými, zavrhujece obecné rozlišování daní na přímé a nepřímé. Nepřímé daní v této příčině rovnají se mnohé daně obchodové.

Nepřímá daň způsobuje všeobecné zvýšení nákladu výrobního při poplatných statcích; ona tak bezpečně a nezbytně vede ke zvýšení cen, jako že zákon, že náklad výrobní je minimální hranicí ceny, je platný. Co při rovnoměrné dani dýchodové vůbec je nemožno, čeho při nerovnoměrné dani dýchodové lze docílití pouze oklikou: to děje se při dani nepřímé jakožto účinek daně obmyslený mocí daňovou, to přiměřeno povaze její a jest výsledkem, ne snad abstraktného přání mocí daňové, nýbrž zvláštního charakteristického způsobu uložení a vybírání daně nepřímé.

Daně výnosové — mluvíme tu o pravých daních výnosových, jak nyní v praxi jsou, a nikoli o daních výnosových, zařaděných do soustavy parciálních daní dřehodových, srv. § 23. — co do poměru svého k dřehodu a zase co do poměru svého k výrobě poplatníkovým jsou na polovici cesty mezi daněmi dřehodovými a daněmi nepřímými; i nerovnoměrnost, která podle povahy jejich na nich lpí, pokud hledíme na ně jako na hrubé nedokonalé daně dřehodové, i způsob ukládání a vybírání jejich snadno otevírá možnost přesouvání je. Mají-li tedy, a tak tomu jest, býti daní přímou a býti neseny prvním plátcem jako destinatářem: jest v té snadnější přesunutelnosti jejich zajisté důvod pro předělání jich na daně dřehodové.

Konečným výsledkem úvah našich a direktivou pro politiku daňovou jest: Daň, která má býti přímou t. j. zůstatí na plátcí jakožto destinatáři, bude jí bezpečně jen tehdy, když bude uložena co možná rovnoměrně podle dřehodu a na dřehod, aby v nejmenším nepůsobila jako část nákladů výrobních. Daň, která má býti nepřímou t. j. býti přesunuta s prvního plátce na jiného jako destinatáře, bude jí jen tehdy, když bude uložena co možná v poměru k rozsahu výroby neboli k masse produkovaných objektů daně, aby veskrz působila jako část nákladů výrobních. Každá nerovnoměrnost daně není napravena přesouváním. Každé přesouvání nepůsobí ve směru k rovnoměrnosti, jakož dokazují uvedené obtíže při přesouvání daní dřehodových a amortisace. Proto nelze spoléhati nikdy, že přesouvání samo jako vis medicatrix

naturae, jako hojivá síla hospodářského obchodu zarovná křivdy, jež tkví na dani z úmyslu nebo z ledabylosti nerovnoměrně uložené.

§. 26. TAK ZVANÉ NEJVYŠŠÍ ZÁSADY DAŇOVÉ.

Posouzení takovýchto „nejvyšších“ zásad. — Adam Smith. — Adolf Wagner. — Coste. — Schäffle, Sax a j.

Ve spisech o finanční vědě setkáváme se zpravidla s kapitolou o maximách daňových t. j. o pravidlech, vedle kterých daně měly by býti zařízeny, aby k určitému vzoru dokonalosti co možná se blížily. My tyto maximy daňové tuto prostě registrujeme jako důležitý jev literární, nemohouce jim v tomto theoretickém výkladu finančních jevů jiného místa přáti. Které jsou síly a okolnosti, jež určují soustavu a úpravu daní, vyložili jsme v kapitolách o historických principech daňových, o spravedlivosti daňové a o přesouvání; z kapitol těch vysvítá, jaký kdy význam má a může mítí usilování o reformy, jejímž tlumočником a zastancem se učiní „finanční věda“ jsouc pojímána jako určitý finančnopolitický a ekonomickopolitický směr s tou neb onou formulací maxim. O methodologickém stanovišti našem, jež v tomto pojímání řečených maxim se jeví, srovnej §. 3.

S formulací daňových maxim setkáváme se již u *Adama Smitha* (*Wealth of nations*, kniha V.,

kap. II., část 2.), jenž se stanovíště liberálního ekonomisty je formuluje takto:

1. aby daně byly v poměru k poplatní způsobilosti rozuměj k čistým přebytkům výroby (tedy proporcionalita);

2. aby daně byly určité i co do summy, co do času a způsobu placení;

3. aby daně byly upraveny s pohodlím pro poplatníky (convenient for the contributor);

4. aby daně z kapes poplatníků braly co možná nejméně nad to, co do pokladny státní plyne (malé náklady výběrčí; ekonomická správa daňová).

Ad. Smith však nemyslel as na to, maximy ty vytknouti jakožto reformové postuláty a předpisy pro budoucí úpravu daní, nýbrž domníval se, že podává v nich zásady, vedle nichž opravdu již spravuje se u všech národů úprava daňová. „Očividná — praví — spravedlnost a prospěšnost těchto maxim odporučila ji více nebo méně pozornosti všech národů; všichni národové snažili se po nejlepším poznání svém učiniti své daně co možná rovnoměrnými, určitými atd.“ Jak chybná abstrakce to byla, o tom poučuje pohled na současnou (1776). úpravu daní v Anglii, ve Francii a j.

V dnešní době financisté jsou si vědomi, že stanovice maximy daňové nekonstatují zákony nebo zásady, jimiž spravují se už soustavy daňové, nýbrž že konstruuji finančnopolitický program, že stanoví postuláty pro upravení resp. napravení soustavy daňové. Tak jeví se věc jmenovitě u *Ad. Wagnera* (Fin. Wiss. svaz. II. str. 220 násl.), jenž nejzevrub-

něji zabývá se těmito maximami neboli „nejvyššími zásadami daňovými“ (die obersten Grundsätze der Besteuerung).⁴⁵⁾

Wagner pak, jenž, jak shora řečeno, stojí na velmi pokročilém stanovišti sociálnopolitickém, principy daňové stanoví takto :

I. Finanzpolitische Principien :

1. Ausreichendheit der Besteuerung (požadavek, aby daň stačila na potřebu, která jí má býti uhrazena);

2. Beweglichkeit der Besteuerung (aby daň mohla elasticky přizpůsobovati se měnivé potřebě).

II. Volkswirtschaftliche Principien :

⁴⁵⁾ On praví úvodem takto :

Als Richtschnur für die Einrichtung der Besteuerung hat die Finanzwissenschaft eine Reihe von obersten Grundsätzen aufzustellen, welche dann zu *praktischen Postulaten der Steuerpolitik* werden. Sie muss dabei eine doppelte Rücksicht nehmen, einmal auf die Bedürfnisse der Finanzwirtschaft . . . , sodann auf die zu besteuernde Bevölkerung. Jene obersten Grundsätze hat die Wissenschaft daher mit aus dem *Wesen* der Finanzwirtschaft und aus den *Wirkungen* der Besteuerung auf die Bevölkerung abzuleiten — — — . Die bestehende Praxis, daher namentlich die geltende Steuergesetzgebung und deren Wirkung auf die Bevölkerung ist an ihnen zu *prüfen*. Die Grundsätze selbst sind aber auch ihrerseits stets vom Neuen auf ihre Bewährung und auf ihre Durchführbarkeit *an der Praxis zu prüfen*. So allein erfolgt die erspriessliche Wechselwirkung zwischen Wissenschaft und Praxis und wird das Ziel einer gerade hier bei der Aufstellung oberster Besteuerungsgrundsätze *für die Praxis* arbeitenden Wissenschaft, wie der Finanzwissenschaft, soweit als möglich erreicht. — Methodická nejasnosť jeví se tu, jak označili jsme už v §. 3.

3. Wahl richtiger Steuerquellen (aby pravý pramen daní byl sližen).

4. Berücksichtigung der Wirkungen der Besteuerung (Überwälzung), aby daň byla upravena tak, aby buď bylo, buď nebylo lze ji přesunouti.

III. Principien der Gerechtigkeit.

5. Allgemeinheit der Besteuerung (formálná všeobecnost).

6. Gleichmässigkeit (rovnoměrnost, po *Wagnerovi* rovné oběti; progressivita).

IV. Steuerwaltungsprincipien (Logik im Besteuerungswesen).

7. Bestimmtheit der Besteuerung (určitost).

8. Bequemlichkeit d. Besteuerung (pohodlnost).

9. Streben nach möglichst geringen Erhebungskosten der Besteuerung (malé náklady výběrů).

Je patrné, že *Wagnerův* princip 5. a 6. a pak 7., 8. a 9. odpovídají 1. resp. 2. a 3. a 4. principu *Smithovu*, kdežto principy finančněpolitické (1., 2.) a národohospodářské (3., 4.) *Wagner* sám přičinil.

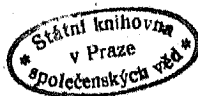
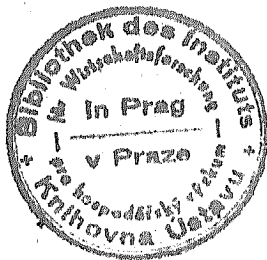
Francouzský ekonomista *Coste* (*Nouvelle exposé d'économie politique et de physiologie sociale* 1889) po čtyřech principech *Smithových* uvádí 5. le principe de la limite de l'impôt, zásada o mezích daně: že daň nemá nikdy sahati nad volný důchod občanů (tak formuloval již francouzský ekonomista *Rossi*) a 6. má býti kolikero druhů daní, tak aby žádná daň o sobě přílišnou výši svou nespádala k podludu a aby nepominutelné nerovnosti jedné daně vyváženy byly nerovností druhé,

třetí, čtvrté atd. daně, tak aby všechna nerovnost nesvezla se na jediný bod.

Sax opíraje se o *Schäfflin* postulát souměrného úkoje soukromých i veřejných (státních) potřeb, pak *Ricca-Salerno* (*Scienza delle finanze* 1888) a *Mazzola* (*I dati scientifici della scienza delle finanze* 1890) prohlašují za nepominutelný požadavek, aby plat daňový odpovídal právě hodnotě, kterou výkony a služby veřejné i užívání statků veřejných daněmi uhrazované, každému poplatníku představují. Jak to vůbec možno provést, jak konstituovali všemohoucí, vševědoucí a na nejvyšší spravedlivou státní moc, jíž by k tomu bylo třeba — toho ovšem neudávají. Theoremy ty nejsou než nemožným pokusem, konstruovati daně jako konkrétný případ hodnoty a na konec vybíhají asi do *Wagnerovy* „Opfertheorie“.

My v theorii financí odpíráme „těmto zásadám daňovým“ významu polud, pokud jsou appriorickým postulátem a nikoli prostě konstatovaným pravidlem, kterým de facto zřízení daňové se spravuje, vedeno jsouc k tomu buď rozhodujícími právě ideami o spravedlnosti, buď ekonomikou a technikou daňovou, zřetelem k ekonomické síle poplatníkův a jinými důvody.

Inventarnummer
Inventární číslo

3223